

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky, katedra mediálních studií

Lucie Kuřátková

**Sociální reklama v období Protektorátu
Čechy a Morava**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Lucie Kuřátková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KUŘÁTKOVÁ, Lucie. *Sociální reklama v období Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. 115 s. [130 s. včetně příloh] Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Sociální reklama v období Protektorátu Čechy a Morava“ se zabývá analýzou dvou protektorátních periodik, deníku České Slovo a ženského časopisu Eva, s ohledem na výzvy a články vyzývající čtenáře k podpoře protektorátních institucí. Bakalářská práce se zaměřuje na apely protektorátních orgánů k sociální pomoci říši, a to přispěním na Německý Červený kříž a Dílo válečné zimní pomoci (Winterhilfswerk), či samotnou prací a zaplněním pracovních míst uvolněných vojáky bojujícími na frontě. Zpracovávané časové úseky jsou ohraničeny obdobím narození Adolfa Hitlera v dubnu 1940 s ohledem na Winterhilfswerk, pro část zabývající se Akcí Německý Červený kříž je to zejména zimní období 1942/43, kdy probíhala bitva u Stalingradu. Články věnující se pracovnímu nasazení jsou sledovány na roce 1943.

Annotation

Bachelor thesis “Social Advertising in the Era of Protectorate Böhmen und Mähren“ deals with analysis of two protectorate journals, daily paper České Slovo and magazine for women Eva, with regards to the call appeals and articles arousing readers to support protectorate institutions. Bachelor thesis focuses on the appeals of the protectorate authorities for social assistance towards the Third Reich by contributing to the German Red Cross and Winterhilfswerk, or by filling posts freed by soldiers fighting at the front.

Klíčová slova

Protektorát Čechy a Morava, sociální reklama, České Slovo, Eva, aktivismus, nacismus, Německý Červený kříž, totální nasazení, práce pro říši, Winterhilfswerk

Keywords

Protectorate Böhmen und Mähren, Social Marketing/Advertising, České Slovo, Eva, activism, Nazism, German Red Cross, totally deployed, working for the Third Reich, Winterhilfswerk

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci „Sociální reklama v období Protektorátu Čechy a Morava“ vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu, tyto byly řádně citovány.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely studia a výzkumu.
3. Rozsah práce je 286 365 znaků s mezerami.

V Praze dne 3. ledna 2010

Lucie Kuřátková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za její laskavou pomoc, konzultace, odborné připomínky a čas, který mi v průběhu psaní této práce věnovala. Dále tímto děkuji Ireně Zemanové, která mi k domácímu studiu zapůjčila protektorátní čísla časopisu Eva. Nakonec bych ráda poděkovala svému otci, který u mě vzbudil zájem o jedno z významných období českých dějin, období Protektorátu Čechy a Morava.

Obsah

OBSAH	- 1 -
ÚVOD	3
1. SOCIÁLNÍ REKLAMA	5
2. OBDOBÍ PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA	11
2.1 STRUČNÉ VYMEZENÍ OBDOBÍ A STRUČNÝ POPIS SPOLEČENSKÝCH POMĚRŮ.....	13
3. WINTERHILFE, ZIMNÍ POMOC	17
3.1 ROK 1942/43 (ZEJMÉNA ZIMNÍ MĚSÍCE)	21
4. AKCE NĚMECKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ	22
4.1 ROK 1940 (ZEJMÉNA MĚSÍC DUBEN).....	24
5. VÝZVY SNAŽÍCÍ SE PŘESVĚDČIT ŽENY, ABY NASTOUPILY DO PRŮMYSLU, DO TOVÁREN K VÝROBĚ ZBRANÍ	25
5.1 ROK 1943.....	29
6. ČASOPIS EVA	33
6.1 STRUČNÝ POPIS ČASOPISU A SPOLEČENSKÉ SKUPINY, NA NIŽ BYL ZAMĚŘEN.....	34
6.2 ODRAZ SPOLEČENSKÉ SITUACE V OBSAHU ČASOPISU	35
6.3 REKLAMY PROPAGUJÍCÍ VYBRANÁ TÉMATA VYTIŠTĚNÉ V JEDNOTLIVÝCH VÝTISCÍCH ČASOPISU V PROTEKTORÁTNÍCH LETECH.....	37
6.3.1 Rok 1940 a výzvy uveřejněné v časopise Eva	37
6.3.2 Rok 1941 a výzvy uveřejněné v časopise Eva	42
6.3.3 Rok 1942 a výzvy uveřejněné v časopise Eva	44
6.3.4 Rok 1943 a výzvy uveřejněné v časopise Eva	49
7. ČESKÉ SLOVO	49
7.1 STRUČNÝ POPIS DENÍKU A POPULACE, NA NIŽ BYL ZAMĚŘEN	54
7.2 ODRAZ SPOLEČENSKÉ SITUACE V OBSAHU DENÍKU	55
7.3 REKLAMY PROPAGUJÍCÍ VYBRANÁ TÉMATA OTIŠTĚNÉ VE VYBRANÝCH VÝTISCÍCH DENÍKU V PROTEKTORÁTNÍCH LETECH	56
7.3.1 Rok 1940 a sbírka jako dar k narozeninám Vůdce	56
7.3.2 Rok 1940 a protektorátní sbírka pro Německý Červený kříž v Českém Slově	57
7.3.3 Rok 1942 a sociálně prospěšné akce očima Českého Slova	65
7.3.4 Rok 1943 a výzvy zaměřené na ženy a jejich zapojení do práce pro říši v Českém Slově	69
8. TISKOVÉ KONFERENCE VEDENÉ V OBDOBÍ PROTEKTORÁTU	80
8.1 POROVNÁNÍ ÚKOLŮ STANOVENÝCH NA KONFERENCÍCH A VÝSTUPŮ VE ZVOLENÉM DENÍKU A ČASOPISU	84
8.1.1 Dílo válečné zimní pomoci 1942/43	84
8.1.2 Akce Německý Červený kříž 1940.....	84
8.1.3 Výzvy zaměřené na ženy, motivující k zapojení do práce pro říši	90
9. VYVOLANÝ OHLAS VE SPOLEČNOSTI - ÚSPĚŠNOST PROPAGAČNÍCH AKCÍ	93
9.1 DÍLO VÁLEČNÉ ZIMNÍ POMOCI.....	93
9.2 AKCE NĚMECKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ	95
9.3 ZAPOJENÍ ŽEN DO PRÁCE PRO ŘÍŠI	98
ZÁVĚR	100
RESUMÉ	103

SEZNAM ZKRATEK	104
POUŽITÁ LITERATURA.....	105
SEZNAM PŘÍLOH.....	110
PŘÍLOHY	111

Úvod

Periodický tisk je důležitým historickým pramenem, který významně napomáhá pochopení doby. Tisk je nástrojem šíření názorů pro ni typických či žádoucích a prostředkem ovlivňování veřejného mínění. Reklama mediální sdělení využívá k vyvolání pro zadavatele žádoucího chování u jejích příjemců.

Tato bakalářská práce se věnuje významnému období českých dějin – době nacistické okupace, Protektorátu Čechy a Morava. Zabývá se mediálními výzvami protektorátních orgánů otištěnými v dobových periodikách, výzvami podněcujícími čtenáře k podpoře sbírek na Německý Červený kříž a Dílo válečné zimní pomoci či říšského průmyslu. Z tohoto, v perspektivě více než půlstoletí vzdáleného odstupu, poměrně krátkého období jsem se zaměřila na dva roky. Rok 1940 a zejména jeho měsíc duben, měsíc oslav narozenin nacistického vůdce Adolfa Hitlera, a rok 1943, respektive zimu 1942/43, ve které probíhala rozhodující bitva východní fronty, bitva u Stalingradu. Tamější porážka významně ovlivnila atmosféru v okupovaných zemích i Německu samém. Následné špatné zprávy z afrického kontinentu a další postup Spojenců dávaly tušit, že konec války je v nedohlednu a že bude nutné různými obětmi prokázat věrnost říši.

K výběru zmíněných období mne vedla vstupní hypotéza, že po mohutné kampani na podporu Winterhilfswerk z přelomu let 1941/42 bude v zimě dalšího roku, kdy u Stalingradu vrcholila operace Blau a kdy němečtí vojáci čelili krutým mrazům a problémům se zásobováním, následovat kampaň ještě mohutnější, burcující pozornost veřejnosti ve snaze přimět ji k příspěvku na Dílo válečné zimní pomoci. Nálada po porážce na východní frontě a totální mobilizace byly na pozadí volby roku 1943 jakožto roku pro sledování výzev k podpoře říšského průmyslu spolehlivou a pilnou prací. V dubnu se každoročně věnovala Hitlerovým narozeninám v tisku značná pozornost. Konaly se kromě jiného také charitativní sbírky, které široké veřejnosti dávaly možnost projevit svou loajalitu a podporu novému řádu. Duben roku 1940 jsem si pro rozbor vybrala kvůli právě proběhnuvšímu prvnímu výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

Výzvy jsem sledovala na vzorku deníku, kde působili významní aktivističtí novináři a který patřil mezi vlivné listy protektorátu – České Slovo. Vzhledem k tomu, že jsem se ve své práci chtěla věnovat kromě jiného výzvám, které oslovovaly

především ženy, zvolila jsem společenský časopis pro ženy, Eva, který se věnoval modernímu životnímu stylu a který svou čtenářku označoval jako „horlivou vlastenku“.

Pro sledovaná hesla a články jsem v tezi bakalářské práce zvolila označení sociální reklama, které se ukázalo býti poněkud nesprávné. V práci jsem sledovala kampaně se sociální tematikou, respektive přesvědčovací akce se sociálními cíly, které, pod vlivem doby, měly jednoznačně ideologické záměry. Důraz byl kladen na dobročinné – dnešními slovy sociálně prospěšné akce.

Pro svůj význam bylo období protektorátu zpracováno v řadě publikací, mnoha autory, prameny nastiňující historické pozadí byly rozsáhlé a pro účely práce dostačující. Důležitým zdrojem byly knihy Tomáše Pasáka a publikace kolektivu autorů zpracovávající zápisy z tiskových porad. Prameny věnující se akcím Winterhilfswerk a Německý Červený kříž či nasazení žen do průmyslových podniků byly na dohledání náročnější a nemají zde zastoupení, jaké by si autorka přála. Při citování pramenů jsem text přepisovala beze změn a pravopisných úprav, proto se v textu objevují nesrovnalosti například v označení protektorátu či říše.

Při zpracovávání periodik jsem u Českého Slova používala mikrofilmů dostupných ve fondu Národní knihovny, časopis Eva jsem měla zapůjčený k domácímu studiu od Ireny Zemanové, což mi, vedle menší periodicity, umožnilo seznámit se se všemi jeho protektorátními čísly. Oproti tomu u deníku České Slovo bylo zpracování náročnější, a to s ohledem na množství podkladů, ale i nepřehlednost mikrofilmové verze a velmi povážlivou kvalitu dostupných čtecích přístrojů.

Pro rozsáhlou materii zpracovávaných článků došlo v zájmu zvýšení přehlednosti této práce k odklonu od původního rozvržení obsahu uvedeného v tezi k této bakalářské práci. Kapitoly 6.3, 7.3, 8.1 a 9 byly z tohoto důvodu dále rozčleněny do podkapitol.

1. Sociální reklama

Sociální reklama využívá reklamních principů a technik k ovlivnění cílového diváka, aby dobrovolně přijal, odmítl, změnil či se vzdal určitého chování ve prospěch jedinců, skupin či společnosti jako celku.¹ „...Posláním sociální reklamy je oslovit prostřednictvím vybraného média veřejnost, upozornit ji na daný společenský problém, případně se pokusit navrhnout možnosti řešení či zaktivizovat veřejnost přímo k podílu na řešení. Cílem sociální reklamy je snaha přinášet veřejný prospěch a v konečném důsledku dlouhodobě zlepšovat celospolečenskou situaci...“²

Sociální reklama je způsobem persvazivní komunikace, při níž určitý subjekt, nezisková organizace či ideologický svaz, předkládá veřejnosti svou ideu s cílem přimět ji ke změně postojů. Právě mobilizace, získávání si příjemců pro určitou myšlenku a jejich přesvědčování, je dominantní funkcí reklamních sdělení. Toto se odehrává především prostřednictvím masových médií.³

Lépe pochopit vnímání reklamy za let válečných nám umožnil Reklamní klub spisovatelský, který se v červenci roku 1945 rozhodl vydat tiskem projev Dr. Jana Brabce jím pronesený na první členské schůzi klubu, tento vyšel pod názvem „Bůh, ďábel, reklama a nacismus“. Vedle odsouzení nacismu („...Byla mu již dána všeliká jména, žádné však jej nevystihuje snad tak dobře, jako prostě: špína. ...“⁴) a mravního stavu válečné společnosti autor upozorňuje na zneužívání slovní manipulace („...Neokupovalo a nezabíralo se, nýbrž bralo se pod ochranu; ani se nekradlo, nerabovalo a nezatýkalo, nýbrž zajišťovalo; ceny se nezvyšovaly, nýbrž upravovaly; lidé nebyli zotročováni, nýbrž tou směšně hnusnou češtinou ‚totálně nasazování‘, a do Osvětimi a Mauthausenu nebyli posíláni ti, kteří si již odseděli káznici nebo byli i osvobozeni, aby byli zavražděni, nýbrž aby byli převychováni. Podvodná a hrabivá špína ve všem všudy; zejména také v propagandě...“⁵). Ideu válečné a tedy protektorátní reklamy a propagandy pak Dr. Brabec shrnuje slovy: „...Ano, všechno lze získat klaněním se zlu a působením na to, co je v člověku zlého, neboť člověk je ve

¹ Philip Kotler, Ned Roberto, Nancy Lee: Social marketing: improving the quality of life, 2002, s. 5

² Kolektiv autorů: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích, 2005, s. 74, Marcela Göttlichová: kapitola Masová média a sociální reklama

³ Irena Reifová a kolektiv: Slovník mediální komunikace, 2004, s. 209-210

⁴ Dr. Jan Brabec: Bůh, ďábel, reklama a nacismus. Reklamní klub československý, 1945, s. 7

⁵ Dr. Jan Brabec: Bůh, ďábel, reklama a nacismus. Reklamní klub československý, 1945, s. 8

svém vývoji stále ještě mnohem blíže pudům a citům zlým a škodlivým než dobrým a prospěšným...“ Moc lze získat působením na zlo a používáním zla, a to ve všech oblastech lidského života.⁶

Reklama se má v budoucnu řídit zásadami dobra a má k dobru přispět hledáním pravdy a poznání. Reklama je definována jako umění „...hromadně působit na lidské názory a chování tak, aby lidé nakupovali to, co by k svému i k našemu prospěchu nakupovat měli...“⁷ Sociální reklama se snaží ovlivnit lidské názory a chování, aby se podílely na řešení a zlepšení určitého (sociálního) problému. Sociální reklama nepropaguje výrobky a firmy, ale vyzývá k odpovědnosti a ochotě přispět potřebným.⁸ Vydává se pro účely charitativní či ochranné. Cílem reklamy, pokud ji nahlédneme z pohledu pojmů persvaze či manipulace, je k něčemu nás přimět, ovlivnit, získat si pro něco (třídění odpadů, zřeknutí se alkoholu při řízení), ale také získat pomoc materiální či fyzickou. Žádaná pomoc může směřovat k zadavateli reklamy (charitativní organizaci), ke konkrétním subjektům (obětem humanitární krize), ale může také přinášet prospěch přímo svým adresátům (týraným ženám, dětem, menšinám apod.). Použitým hnacím motivem může být strach (hrozící rakovina, globální oteplování) anebo odměna (dobrý pocit, zařazení se do určité společenské skupiny). Důležitým prostředkem je vyvolání emocí (soucitu, hněvu, pocitu viny, odpovědnosti).⁹ Reklama by měla být prezentována tak, aby si ji divák spojil se svým vlastním zážitkem, čehož se nejlépe dosáhne apelováním na jeho nejvlastnější zájmy a motivy, jakými jsou touha být zdravý, hromadit majetek, vlastnit apod. Z psychologického hlediska bylo doporučeno využívat k motivování lidí taktiku strachu. Psychologické metody byly hojně a úspěšně využívány za první světové války k naverbování dobrovolníků do služeb armády. Na tomto místě si můžeme připomenout zřejmě nejznámější plakát a jeho slogan dokumentující tuto snahu a toto období: „*Daddy, what did YOU do in the Great War?*“¹⁰ Svým sdělením i zpracováním útočí nejen na patriotismus, ale i na základní lidské vztahy a obavy. Po vyburcování těchto obav, a případného pocitu viny, nabízí plakát rozřešení, že se nepříjemných pocitů lze zbavit zapojením se a pomocí válku vyhrát, a ochránit tak znázorněné rodinné hodnoty. Meziválečná reklama z propagandistických plakátů značně čerpala, a to zejména aby vytvořila novou generaci

⁶ Dr. Jan Brabec: Bůh, ďábel, reklama a nacismus. Reklamní klub československý, 1945, s. 13, 14

⁷ Dr. Jan Brabec: Bůh, ďábel, reklama a nacismus. Reklamní klub československý, 1945, s. 17

⁸ William Leiss a kol.: Social communication in advertising: consumption in the mediated marketplace, 2005, s. 609

⁹ Zpracováno na základě: Knížka o reklamě od Hany Srpové, 2008

¹⁰ Viz příloha č. 1

konzumentů, kteří udrží průmysl v běhu. Způsob, jak toho docílit, byl vzbudit u diváků pocity nejistoty a nespokojenosti s nimi samými. Reklamy dvacátých let tak evokovaly nedůvěru v sebe sama a sebekritiku. Výhodiskem byla spotřeba. Tato reklamní taktika přetrvávala i nadále („*Libíte se sama sobě? Žádná žena není vždy úplně spokojena se svou krásou. Zahledíte-li se potajmu do neúprosného zrcadla, jistě i Vám ukáže několik skvrnek, vráseček, nerovností pleti. HUDNUT ... pomůže rychle, úspěšně a nenápadně...*“¹¹). V období druhé světové války byl u reklam kladen důraz na šetrnost a sebezapření. Firmy vyzdvihovaly a holedbaly se svým úsilím a obětmi s cílem povzbudit své zákazníky. Kampaně se zaměřovaly na co nejlepší využití zdrojů a materiálů v období nedostatku a u svých produktů zdůrazňovaly především jejich trvanlivost a výdrž („*Věděla jste to již? Čím slabší vrstvu krému nanesete a čím lépe jej vetřete, tím účinněji působí. Nerozhoduje množství, nýbrž hodnota!... EUKUTOL...*“¹²; „...*Úspora proudu a uhlí, které elektrárny k jeho (světla – poznámka LK) výrobě potřebují, ale při dobrém světle. Proto zaručují: ŽÁROVKY OSRAM – mnoho světla, málo proudu.*“¹³; „*Armada dlouho Vám vydrží, znamená ochranu pro kůži!*“¹⁴).

Období druhé světové války přineslo výraznou změnu v nahlížení žen v reklamách. Ženy byly totiž velice důležité pro ekonomiku doby. A jako takové již nebyly zobrazovány pouze jako pasivní spotřebitelé zajímající se především o svůj vzhled a zářivou domácnost, ale pod vlivem jejich zapojení do válečné výroby a do produkce jako takové reklamy odrážely jejich dvojí roli – žen pracujících a zároveň žen matek a manželek („*Zabraňte pracovní neschopnosti! Selháním pracovní síly označujeme stav, při kterém se projevují první příznaky újmy na zdraví a jejich následky, které způsobují pokles pracovní schopnosti. Podkladem těchto příznaků jsou vadné zuby... Chlorodont...*“¹⁵; „*Boj vápnu! Tvrdá vápenitá voda nejen zbytečně spotřebuje při praní více mýdla a pracího prášku, nýbrž činí také prádlo šedivým a nevzhledným. Proto boj vápnu CLARAXEM... Tak uspoříte mýdlo, ušetříte prádlo!*“¹⁶). Produkty byly prezentovány jako prostředky, které usnadní život zaneprázdněné ženě, spíše než cesta k vyššímu sociálnímu statutu nebo ke zbavení se pocitu viny. Tento trend ustal po válce, kdy bylo třeba, aby ženy naopak svá místa

¹¹ Eva, číslo 21, ročník XII., 1. prosinec 1940, strana 27

¹² Eva, číslo 16, ročník XIII., 15. září 1941, strana 16

¹³ Eva, číslo 2, ročník XV., 15. ledna 1943, strana 15

¹⁴ Eva, číslo 3, ročník XV., 1. února 1943, strana 17

¹⁵ Eva, číslo 2, ročník XV., 15. ledna 1943, předsádka

¹⁶ Eva, číslo 16, ročník XIII., 15. září 1941, strana 15

v továrnách uvolnily nazpět mužům navrátilším se z fronty a samy se vrátily do domácností.¹⁷ Toto by však již byla kapitola pro jinou práci.

Výstižnou definici reklamy nám poskytuje P. Kotler: „Reklama je jakákoliv placená forma neosobní prezentace a propagace myšlenek, zboží nebo služeb konkrétním investorem. Reklamu využívají nejen firmy podnikající za účelem dosažení zisku, ale i muzea, charitativní organizace a vládní instituce, které se obracejí na různé cílové skupiny obyvatelstva. Reklama je rentabilním způsobem šíření sdělení, ať již tato sdělení vytvářejí preference pro Coca-Colu nebo chtějí vysvětlit lidem, proč se mají vyhýbat tvrdým drogám.“¹⁸ Sociální reklama chce na dané problémy upozornit, či zvýšit povědomí o nich, a „...předat poselství tak, aby si příjemce uvědomil spoluodpovědnost...“¹⁹

Pro-bono reklamní kampaně jsou významným prostředkem ovlivňování společenské diskuze. Některé důsledky tohoto širšího využití modelu marketingové komunikace byly součástí vyvíjející se úlohy reklamy obecně, což vede ke stírání hranice mezi projevem komerčním, sociálním a politickým. Reklama by tedy měla být nahlížena jako modalita sociální komunikace obecně, jako forma přesvědčovacího diskurzu, který se odlišuje spíše svým obsahem, formou a účelem než faktem, že obnáší přenos nějaké zprávy či poselství placenou cestou rozmanitými médii ke svému divákovi. Reklama má tedy dvojí fungování – jakožto zboží na trhu a jako fórum osvětového vyjádření. Pro své publikum se stává branou do diskuze o sociální politice a sociálním chování.²⁰

V současné době se sociální reklama (nebo taktéž dobročinná/pro bono reklama, reklama veřejného zájmu) obrací na veřejnost zejména s tématy chudoby ve světě a humanitární pomoci, ekologie, domácího násilí, týrání dětí, segregace duševně či fyzicky nemocných. Neziskové organizace a zájmové skupiny využívají reklamy ke sdělení svého poselství veřejnosti.²¹ Vyzývají nás k podpoře charitativní akce, k pomoci

¹⁷ Gillian Dyer: Advertising as communication, 1982, s. 43-52

¹⁸ Kolektiv autorů: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích, 2005, s. 73, Marcela Göttlichová: kapitola Masová média a sociální reklama

¹⁹ Jure Apih v knize Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích; Kolektiv autorů, 2005, s. 74, Marcela Göttlichová: kapitola Masová média a sociální reklama

²⁰ William Leiss a kol.: Social communication in advertising: consumption in the mediated marketplace, 2005, s. 609 - 612

²¹ William Leiss a kol.: Social communication in advertising: consumption in the mediated marketplace, 2005, s. 609

nemocným a slabým, ale mohou také varovat před nebezpečným chováním (nezodpovědná jízda, kouření atd.).²² V dobách válečných nabývají na aktuálnosti výzvy snažící se probudit solidaritu s válečnými oběťmi, s vojáky bojujícími za „nás doma“, případně varující před možnými riziky a nástrahami, které válka přináší (nebezpečí nášlapných min, zneužívání dětí jakožto všehoschopných válečníků apod.).

Za protektorátu se jednalo zejména o výzvy politické, politickou reklamu říšským ideám. Tato však byla doplňována výzvami apelujícími na zapojení se do materiální podpory vojáků, Německého Červeného kříže a jiných říšských organizací. Tyto výzvy se často obracely na ženy a využívaly přitom osobnostních rysů nahlížených jako typické právě pro ženy. Dnešní vládní či charitativní reklamy nejsou většinou zaměřeny na zisk, využívají však tytéž techniky jako reklamy komerční. Tyto poté často stojí proti sobě, a pokud si uvědomíme, kolik prostředků mohou na kampaň vydat například zdravotnické organizace vyzývající k omezení kouření a kolik tabákové koncerny povzbuzující chuť kouřit, je to jednoduchá matematika.²³

Dr. Brabec vyzdvihuje nové poválečné poslání reklamy slovy: „...Jak mnoho může reklama vykonat a jak dobře může sloužit zákazníkům jejich informováním a vychováváním!...“²⁴ A s odkazem na válečná léta pokračuje: „...Nikdo nemá rád nátlak a u nás jej máme nejméně rádi, neboť dějiny našeho národa za posledních několik století jsou dějinami boje proti nátlaku. Výchovná a informativní reklama prodává nepřímo, a proto tím účinněji...“²⁵ Přestože autor slov zohledňuje zejména reklamu komerční, dají se tato úspěšně vztáhnout i na reklamu, dnes nazývanou, sociální.

Pro získání si přívrženců nelze používat jako prostředku teroru, popřípadě to lze pouze v míře omezené, nutné je jevit se veřejnosti přijatelně. Ideologickým doktrínám a účelovým lžím musí být neustále dodáván punc a zdání reality. Hannah Arendtová upozorňuje na podobnost totalitní propagandy, a jí kladeném důrazu na „vědeckou“ povahu jejich tvrzení, a určitých reklamních technik změřených taktéž na masové působení.²⁶ Inzerce, podpořena fakty a čísly a se svým „výzkumným“ oddělením za zády, dokazuje, že daný produkt je nejlepší. V reklamě se také setkáváme s určitým zábleskem násilí, kdy je nám předkládáno, že pokud nebudeme následovat daného

²² Hana Srpová: Knížka o reklamě, 2008, s. 8

²³ Gillian Dyer: Advertising as communication, 1982, s. 5

²⁴ Dr. Jan Brabec: Bůh, ďábel, reklama a nacismus. Reklamní klub československý, 1945, s. 19

²⁵ Dr. Jan Brabec: Bůh, ďábel, reklama a nacismus. Reklamní klub československý, 1945, s. 20

²⁶ Hannah Arendtová: Původ totalitarismu I-III, 1996, s. 478

příkladu (nezakoupíme daný produkt s „vědecky“ podloženými kvalitami), půjde o zásadní chybu, která nás může učiniti nešťastnými. Posedlost „vědeckými“ důkazy však končí, jakmile se totalitní hnutí dostane k moci. „...Nacisté prokázali, že lze vést celý národ do války s heslem ‚neboť jinak zahyneme‘, a to nešlo o čas bídy, nezaměstnanosti nebo frustrovaných národních ambicí...“²⁷ Tato tendence se projevuje zejména u dobročinných reklam na Německý Červený kříž (NČK), kdy hrozbu představuje bolševismus, proti kterému nás mají říšští vojáci chránit – od nás je žádáno vojáky podpořit příspěvkem na NČK, který se o ně v případě potřeby postará. Na důkaz své neomylnosti neváhali nacisté na konci války přivodit „...co nejúplnější zkázu Německa, aby se tak osvědčila pravdivost jejich předpovědi, že prohraje-li německý národ, bude zničen...“²⁸

Aby reklamní sdělení byla úspěšná, musí udržovat víceméně nepřetržitý kontakt s masovým publikem a neustále se jej snažit přesvědčovat.²⁹ Pro moderní masy je charakteristické, že je nepřesvědčují fakta, ani ta vymyšlená, ale právě konzistence systému, jehož jsou součástí. Opakování, tolik reklamou využívaný prostředek, že i její název je od něho odvozen³⁰, je důležité právě proto, že masy přesvědčuje o konzistenci v čase. Pokud tedy reklama bude opakovaně, stejným jazykem a uváděním stejných motivů působit na masy, budou tyto, toužíce po konzistenci, více nakloněny uvěřit jejich pravdivosti a opodstatněnosti. Pokud se tedy budou pravidelně setkávat například s tvrzením, že svým příspěvkem na Německý Červený kříž odvrátí nebezpečí vítězství bolševismu, a tedy narušení konzistence systému, budou přístupnější (náchylnější) tomuto (v čase konzistentnímu tvrzení) věřit a příspěvek darovat.

Společenské, právní a politické tradice země byly zničeny, pakliže se k moci dostal totalitarismus, a nové politické instituce byly vyvinuty. Třídy byly přeměněny v masy, systém stran nahrazen masovým hnutím, centrum moci se přesunulo z armády na policii, zahraniční politika byla zaměřena na ovládnutí světa.³¹ Totalitní propaganda (hojně využívaná v reklamě veřejného zájmu) těžší, oproti propagandě jiných hnutí či stran, ze situace, kdy její obsah přestává být (a to zejména pro členy daného totalitního

²⁷ Hannah Arendtová: Původ totalitarismu I-III, 1996, s. 482

²⁸ Hannah Arendtová: Původ totalitarismu I-III, 1996, s. 483

²⁹ Gillian Dyer: Advertising as communication, 1982, s. 9

³⁰ Hana Srpová: Knížka o reklamě, 2008, s. 47: „...Pojmenování reklama má svůj původ v latině (reklamo, reclamare), ale do češtiny bylo převzato z francouzštiny (réclame) a znamenalo ‚znovu a znovu volat, vykřikovat, křičet‘...“

³¹ Hannah Arendtová: Původ totalitarismu I-III, 1996, s. 621

hnutí) objektivní problematikou, ke které můžeme zaujmout vlastní postoj, ale stává se veskrze skutečným a nedotknutelným prvkem v životě. V momentě porážky totalitního hnutí jeho členové přestávají hlásaným dogmatům věřit, přestože dříve byli ochotni a připraveni jim obětovat i život.³²

2. Období Protektorátu Čechy a Morava

„...Cíl akce je nutno vidět v bleskové okupaci Čech a Moravy a v izolaci Slovenska...“³³ Již v říjnu roku 1938 takto ve směrnicí německému vrchnímu velení předestřel budoucí vývoj Adolf Hitler. První krok se podařil 14. března 1939, kdy bratislavský autonomní sněm vyhlásil slovenský stát. Ještě téhož dne navečer vjely první německé jednotky na Ostravsko a následujícího dne vpadli němečtí vojáci do českých zemí naplno. Tomuto vpádu předcházelo noční jednání prezidenta Háchy s Hitlerem v říšském kancléřství, jehož výsledkem byl podpis německého znění následující úmluvy: *„Vůdce a říšský kancléř přijal dnes v přítomnosti říšského ministra zahraničních věcí šl. Ribbentropa československého státního prezidenta Dr Háchu a československého státního ministra zahraničí Dr Chvalkovského na jejich přání v Berlíně. Při schůzce byla s plnou otevřeností přezkoušena vážná situace, vzniklá na dosavadním česko-slovenském státním území událostmi posledních týdnů. Na obou stranách bylo souhlasně projevono přesvědčení, že cílem všeho úsilí musí být zajištění pokoje, pořádku a míru v této části střední Evropy. Československý státní prezident prohlásil, že chtěje posloužit tomuto cíli a dosáhnout konečného uspokojení, vkládá s plnou důvěrou osud českého národa a země v ruce Vůdce německé říše. Vůdce přijal toto prohlášení a vyjádřil své rozhodnutí, že český národ bere pod ochranu německé říše a že mu zaručí autonomní vývoj jeho národního života, odpovídající jeho povaze...“*³⁴. Dokument byl 15. března 1939 podepsán všemi čtyřmi výše zmíněnými muži.³⁵ Od ranních hodin český rozhlas v pravidelných intervalech vysílal zprávu: *„Na rozkaz prezidenta republiky oznamujeme, že dnes 15. března od šesté hodiny obsazuje německé vojsko Čechy a Moravu. Více než kdy jindy vás vyzýváme, abyste zachovali klid, vyhnuli se srážkám nebo incidentům, které by mohly mít nedozírné následky.*

³² Zpracováno na základě: Hannah Arendtová: Původ totalitarismu I-III, 1996, s. 486 - 500

³³ Emil Sobota: Co to byl protektorát, 1946, s. 21

³⁴ Emil Sobota: Co to byl protektorát, 1946, s. 22

³⁵ Emil Sobota: Co to byl protektorát, 1946, s. 21 - 22

*Opakujeme: Zachovejte klid a vyčkejte dalších zpráv.*³⁶ Po jednání odjel Adolf Hitler do Prahy, kde 15. března na Pražském hradě vyhlásil hlavní zásady německé okupace českých zemí. Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl oficiálně publikován 16. března 1939. V prvním odstavci článku 1 se stanoví: „...*Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží nyní k území Velkoněmecké říše a vstupují jako ‚Protektorát Čechy a Morava‘ pod její ochranu.*...“³⁷ Fakticky se nejednalo o protektorátní zřízení, neboť zde chyběly podstatné znaky státu a území bylo součástí Velkoněmecké říše; formálně měl protektorát autonomní postavení („...Protektorát Čechy a Morava je autonomní a spravuje se sám...“³⁸). Dr. Stuckart, státní sekretář, který výnos připravoval a který termín „protektorát“ zvolil, chtěl v mezinárodním vědomí udržet představu, že státnost nebyla českému lidu odňata. Právě z tohoto důvodu nebylo použito výstižnějšího označení „vazalský stát“, nýbrž termínu protektorát, který byl prost negativních konotací. Technicky však označení protektorát neodpovídalo, neboť protektoráty, chráněné subjekty tehdejší doby (např. Zanzibar, Borneo, Tunis), měly status státu, byť s omezenou suverenitou. Státem, „...který resignoval na uplatnění své vůle ve věcech zahraničních, ale podržel právo být subjektem mezinárodního práva. Nepřestal být partnerem státu chránícího... Stuckart sám... prohlásil, že Protektorát Čechy a Morava nespadá pod žádný obvyklý státoprávní pojem, že jest to útvar sui generis a že nemá nijakou mezinárodně právní existenci...“³⁹

V čele zřízení stál státní prezident, exekutivním orgánem byla protektorátní vláda. Míru autonomie hlavy správy Protektorátu Čech a Moravy výmluvně dokládá Výnos Vůdce a říšského kancléře v článku 4, kterým se stanoví, že „...*hlava protektorátu potřebuje pro výkon svého úřadu důvěry Vůdce a říšského kancléře.*...“⁴⁰. Samotný titul „státní“ prezident byl říšským protektorem K. H. Frankem pozastaven a nahrazen titulem prezident protektorátu Čechy a Morava, neboť jelikož protektorát postrádal suverenitu, kritérium státnosti, nemohl být státem a mít tedy státního prezidenta.⁴¹

³⁶ Jan Gebhart a Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 7

³⁷ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 103

³⁸ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 104: Čl. 3 odst. 1 Výnosu Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava

³⁹ Emil Sobota: Co to byl protektorát, 1946, s. 29-32

⁴⁰ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 104

⁴¹ Emil Sobota: Co to byl protektorát, 1946, s. 33

Protektorátní správa měla být vykonávána „...v souladu s politickými, vojenskými a hospodářskými zájmy Říše...“, což bylo kontrolováno a řízeno říší paralelně vytvořeným systémem úřadů a institucí (policejních, soudních, správních a politických), v jehož čele stál říšský protektor, hlavní zastánce říšských zájmů a zástupce Vůdce a říšského kancléře.⁴² Dle zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha se měla protektorátní vláda stát jejich „...prodlouženou rukou proti českému národu...“ Protektor „...měl dbát, aby se v protektorátu naplňovaly Hitlerovy politické směrnice, jeho ‚vůle‘. Potvrzoval protektorátní vládu a ‚uděloval jí rady‘. Zkoumal její rozhodnutí a mohl si vynutit její odvolání či změnu. Říše mohla na území protektorátu vydávat právní předpisy a ‚činit opatření nutná pro zachování bezpečnosti a pořádku‘. Výnos o zřízení protektorátu počítal s možností omezovat autonomii, k čemuž také během druhé světové války docházelo. Hlavním smyslem okupace českých zemí bylo připravit jejich germanizaci a úplné včlenění do Velkoněmecké říše po její vítězné válce...“⁴³

2.1 Stručné vymezení období a stručný popis společenských poměrů

Začlenění Čech a Moravy do prostoru Velkoněmecké (a později plánované Velkogermánské) říše s sebou přinášelo významné následky pro české a židovské obyvatelstvo; nastaly změny politické, společenské i hospodářské. České země, zejména pro svůj hospodářský potenciál, byly podrobeny válečnému řízenému hospodářství – přišla konfiskace a germanizace českého a židovského majetku a půdy, centralizace podniků, konec platnosti obchodních smluv se zahraničím, znehodnocení české koruny, která přestala být uznávána mezinárodním platidlem.⁴⁴ Různými opatřeními docházelo k likvidaci volného trhu (řízení průmyslové výroby a oběhu zboží, regulace výroby, stanovení závazných cen, přidělový systém v zásobování atd.). Do roku 1942 stoupaly

⁴² Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, s. 104: Čl. 5 odst. 1, 2 Výnosu Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava

⁴³ Zpracováno na základě knihy Petra Čorneje Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách: sto událostí, které dramaticky změnily naši historii, 2001, s. 374 – 387

⁴⁴ Tomáš Pasák v knize Pod ochranou říše, 1998, strana 363 uvádí zprávu generála Eliáše Londýnu z 12. prosince 1940: „...Tlak se zvyšuje se silnou nervozitou ze strany Němců. Průmysl, obchod i banky jsou soustavně i násilím germanizovány, mnohé české firmy jsou likvidovány, šéfové pozavíráni. Čeští lidé jsou násilně vystěhováni, aby germanizace neměla překážek. Zavírají a ruší se násilně některé české střední školy, ba i měšťanské a obecné... Lid se drží dosud a je silný jedině nadějí na brzký konec. Politikaření se mu hnuší... Vyživovací stav je špatný, ale přece je aspoň něco. Beznadějná je vyhlídka na jaro, nepříjde-li z Východu zásobovací pomoc...“

životní náklady a spotřeba trvale klesala.⁴⁵ Uzavření mnichovské dohody a následný příchod Čechů z pohraničí měl za následek nárůst nezaměstnanosti. Ta se však postupně snižovala odchodem českých dělníků do říše (v březnu 1939 se oficiálně počet nezaměstnaných odhadoval na 92 975 a v červnu téhož roku již na pouhých 16 912⁴⁶) a zejména pracovní mobilizací na jaře 1942. Počet dělníků v protektorátu vzrostl v letech 1939 – 1944 o 369 000. Nucená práce s sebou nesla prodlužování pracovní doby, a to nejdříve na 10 hodin denně v říjnu 1940 a následně v srpnu 1942 na 12 hodin denně.⁴⁷

1. října 1939 vstoupila v platnost vyhláška o zavedení potravinových lístků, kterou 29. září 1939 vyhlásila protektorátní vláda. Tisk přinesl pouze oficiální oznámení, komentáře byly cenzurou ze strachu z reakce protektorátního obyvatelstva zakázány. Jelikož 1. října byla neděle, dočteme se o zavedení odběrných lístků na potraviny v Neděním Českém Slově číslo 234. Na druhé straně zde najdeme písmena A až E zmíněné vyhlášky, přičemž pod písmenem A se nacházejí všeobecná ustanovení: „...*K odběru potravin byly zavedeny podle §§ 8 a 9 vyhlášky předsedy vlády, kterou se stanoví všeobecné zásady pro úpravu hospodaření s potravinami a krmivy tyto lístky: potravinové lístky, lístky na maso, tukové lístky, chlebové lístky, mléčné lístky, lístky na cukr...*“⁴⁸ Následují informace o úpravě lístků, jejich výdeji, seznam objednacích lístků, výrobky na ně vázané, spotřební dávky a další. Otištění vyhlášky postrádá jakýkoliv komentář ze strany redakce. Na straně třetí je zpráva čt (Praha 30. září) „*Výdej*

⁴⁵ Jan B. Uhlíř: *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, 2008, s. 536: „V roce 1941 stál na černém trhu 1 kg zrnkové kávy 300-700 K, vepřového sádla 80-200 K, vepřového masa 80-120 K a cukru 50-125 K. Metr vlněné látky se prodával za 150-300 K a pár pánské kožené obuvi rovněž za 150-300 K. Oficiální ceny byly pochopitelně diametrálně odlišné... V roce 1945... Vepřové maso stálo 20 K/kg, vepřové sádlo 19 K/kg, cukr 8 K/kg, vlněná látka 100 K/m. Z potravin představovala nejžádanější – a vůbec nejdražší – položku zrnková káva, jejíž 1 kg se na černém trhu prodával v roce 1945 za 9 000-9 400 K, dále pak vepřové sádlo 500-1 800 K/kg, kvalitní lihovina 600- 1 000 K/l, vepřové maso 300 až 580 K/kg, cukr 230-450 K/kg. Vlněnou látku bylo na černém trhu možno dostat za 1 000-5 000 K/m... V posledních měsících existence protektorátu byly ceny na černém trhu 10-40x vyšší než ceny úřední. Extrémní výše pak dosahovaly ceny zrnkové kávy, sádla a cigaret, které se od úředních lišily 70-90x... výši mezd: V roce 1940 se hodinová hrubá mzda dělníků a drobných živnostníků (v Praze) pohybovala v rozmezí 5,14 K (leden) – 6,16 K (prosinec). Měsíční průměrná hrubá mzda po zaokrouhlení činila 1 077 K (v roce 1939 to bylo 856 K, v roce 1938 pak 829 Kč). Do poloviny roku 1943 se příjem téměř zdvojnásobil.“

⁴⁶ Jan Gebhart, Jan Kuklík: *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996, s. 49, 86; srovnej Tomáš Pasák: *Pod ochranou říše*, 1998, s. 94 - 95: „Na počátku okupace bylo v českých zemích 92 849 nezaměstnaných a různé náborové komise říšského ministerstva práce odeslaly k 1. listopadu 1939 na práci do Německa 96 676 českých dělníků. Podle zprávy poradního sboru při Ústřední kanceláři pro nezaměstnané bylo ke dni 30. června bez práce celkem 21 000 příslušníků inteligence.“

⁴⁷ Zpracováno na základě: Jan B. Uhlíř: *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, 2008, s. 530-531

⁴⁸ *Nedění České Slovo*, číslo 234, ročník XXXI., 1. října 1939, s. 2

*odběrních lístků na potraviny*⁴⁹, která informuje, že lístky jsou vydávány u týchž komisí, jež vydávaly kmenové potravinové lístky.

Večerní České Slovo z pondělí 2. října 1939 přetiskuje projev ministra zásobování Dr. Ladislava Feierabenda. Projev je nadepsán *„Každému občanu spravedlivý díl! Regulovaná spotřeba důležitých potravin. Vláda Protektorátu zřídila zvláštní vyživovací radu. Zachovat jednotu národa i v otázkách výživy. Zvýšené dávky potravin pro těžce a nejtěžce pracující.“* Projev převzatý z ČTK je uveden zarámovaným textem. *„Ministr zásobování dr. Lad. Feuerabend měl včera v neděli o půl druhé v rozhlase projev, v němž pravil: ‚Válečný stav vyžaduje, aby stejně jako v Říši i u nás v Protektorátě zajištěno bylo zásobování pro případ déletrvajících vojny. Proto bude zítřejším dnem spotřeba mnohých důležitých potravin regulována, by bylo jisto, že se dostane na všechny spravedlivý díl, a aby bylo jisto, že se jich nebude nikde nedostávat. Budou vyměřeny spotřební dávky v chlebu, mouce, mase, tucích, mléku, vejcích, cukru, kávě, kávových náhražkách, čaji, luštěninách, kroupách, krupici, rýži a těstovinách. Spotřební dávky jsou přizpůsobeny, pokud to bylo možno, spotřebním zvykům obyvatelstva v Protektorátě.“* Následuje výčet zmíněných potravin a stanovené dávkování, navíc je zde apelováno na zemědělce, *„...aby plynulým obesiláním trhu zabezpečili řádné zásobování všeho našeho obyvatelstva a aby nikomu jinému žádné potraviny neprodávali...“* Informuje se zde o zřízení zvláštní vyživovací rady, která *„...bude se snažiti zajistiti výživu našeho obyvatelstva v rámci daných možností, způsobem nejlepším a zladiti veškeré příslušné zájmy výrobců, průmyslníků, obchodníků a spotřebitelů...“*⁵⁰

První komentář k tomuto kroku nám nabízí České Slovo v článku *„Potravinové lístky přijaty s plným porozuměním“*: *„Plné porozumění, s jakým byly přijaty potravinové lístky obyvatelstvem protektorátního území, znamená další důkaz ukázněnosti obyvatelstva Čech a Moravy... ukázalo se také, že obecnost cítí se přímo uspokojeno jejich zavedením... učinilo rázem konec, ovšem jenom tu a tam se vyskytnuvším se pokusům, pořizovati si nespravedlivé zásoby, pak veřejnost spatřuje v zavedení lístků na potraviny záruku, že každý obyvatel skutečně obdrží množství na něho připadající – a to bez jakéhokoliv stání ve frontě – nebo bez ohledu na stav a měšec... Velké uklidnění vyvolalo konstatování, že vůbec není třeba obávati se*

⁴⁹ Nedělní České Slovo, číslo 234, ročník XXXI., 1. října 1939, s. 3, čt (Praha 30. září): „Výdej odběrních lístků na potraviny“

⁵⁰ Večerní České Slovo, číslo 221, ročník XXI., 2. října 1939, strana 3

*nedostatků určitých důležitých potravin... především pak naprosté uspokojení vyvolalo prohlášení, že vedle ostatních důležitých předmětů brambory zůstanou úplně volné... Uznání obyvatelstva zračí se také v klidu a samozřejmosti, se kterou přijalo v posledních týdnech jednotlivá váznutí, jichž na začátku velké akce nelze se vyvarovati...*⁵¹

Vyhláška se vztahovala na základní potraviny, jakými jsou máslo, jedlé tuky, cukr, maso a masné výrobky, mléko, čaj, káva a kávové náhražky, mouka, chléb a pečivo. Obyvatelstvo bylo pro účely určení nároku na týdenní spotřební dávky rozděleno do tří kategorií: obyčejný spotřebitel, těžce pracující a velmi těžce pracující. Přičemž pro děti do šesti let a od šesti do deseti let byly určeny příděly zvláštní, nižší, naopak zvýhodnění byli nemocní, kojící matky a ženy v šestinedělí. Aby bylo možné příděly potravin odebrat, museli obyvatelé příslušným obchodníkům odevzdat čtyři týdny dopředu závazný objednávací lístek, osoby zvýhodněné byly obslouženy přednostně.⁵²

Přídělové kvóty se postupně snižovaly, některé druhy zboží byly staženy z trhu (káva od 1. ledna 1940), případně jednorázově přidělovány. Z pultů zmizela kosmetika, boty, látky (byly zavedeny šatenky na textil a na obuv poukazy), nedostatkovými se staly domácí elektrické spotřebiče, květiny atd.⁵³ Toto vše se odrazilo ve vzniku tzv. černého trhu.⁵⁴ Trh bez lístků měl poměrně širokou nabídku, avšak ceny byly velmi vysoké a přístupné tedy pouze sociálně silné vrstvě obyvatelstva.⁵⁵

Obecně se sociální podmínky a životní úroveň českomoravského obyvatelstva opanovaného Velkoněmeckou říší radikálně zhoršily.⁵⁶ Průměrná spotřeba byla nižší než v letech světové hospodářské krize. Již 10. července 1939 se bylo možné v

⁵¹ České Slovo, číslo 233, ročník XXI., úterý 3. října 1939, strana 4, šifra PZD

⁵² Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 86

⁵³ Vývoj situace lze vyčíst ze situační zprávy vládního prezidenta v Karlových Varech za listopad 1943: „...Na hospodářských úřadech se odehrávají drásavé scény, protože lístky na zimní oděvy a boty, na nábytek, na železářské zboží a všechny ostatní předměty denní potřeby ani zdaleka nepostačují a nemohou být uspokojeny ani nejnaléhavější požadavky...“ - Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 303

⁵⁴ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 193: „...Černé trhy vznikají v zásadě tehdy, kdy je zboží na přiděl, protože příjemci hodnotí přidělované zboží různě a mohou si přilepšovat výměnou...“

⁵⁵ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 85; ceny na černém trhu viz výše

⁵⁶ Detlef Brandes: Češi pod německým protektorátem, 1999, s. 363: „...Zároveň s kontrolou cen byla zavedena kontrola mezd... Vládní nařízení z 10. prosince 1941 přikázalo nakonec mzdy zcela zmrazit. Od té doby mohly být mzdy zvyšovány už jen při prodlužování pracovní doby nebo při stanovování úkolové mzdy...“

příloze *Oloupení českého národa* ilegálního časopisu Informační služba národního osvobození, vydávaném ilegální organizací Národní hnutí pracující mládeže, dočíst: „...*Drahota stoupá, bída je stále větší, zásahy okupantů na ekonomickém a sociálním poli přímo ohrožují národní existenci...*“⁵⁷

3. Winterhilfe, zimní pomoc

V Německu třicátých let byly konfesní dobročinné organizace při získávání finančních prostředků mimo církev postupně omezovány. Roku 1934 byl vydán zákon, který toto omezování stvrdil. Dobročinné kampaně byly obvykle podmíněny souhlasem ze strany státu, poštovní byly zakázány. Nacistický program „Zimní pomoc“⁵⁸ se pro konfesní organizace stal jediným prostředkem získávání peněz, přičemž většinový podíl z jejich výnosu připadl různým nacistickým organizacím. Na náboženské organizace a Červený kříž zbývalo stále méně a méně.⁵⁹

Nacisté veřejnost burcovali aktivismem a dobročinnost spojili se sociální péčí. „...Masový voluntarismus demonstroval národní společenství v akci a zároveň umožňoval vládě převádět veřejné zdroje na jiné účely, než byla sociální péče. Rozpočtové škrty z doby krize mohly pokračovat, protože finanční zátěž sociální péče na sebe stále více přebíralo samo obyvatelstvo. Další přebytek peněz pohlcovala dobročinnost, která potlačením spotřebitelské poptávky nepřímo podporovala zbrojení. Nacisté tedy mohli zrušit sociální stát a jeho právní nároky a zároveň vzniklou mezeru naoko nahradit voluntarismem a stranickými organizacemi, proti nimž potřební neměli možnost jakéhokoli právního odvolání. To bylo příznačné pro celý širší proces, který rozežíral stát a společnost tím, že do nich nasazoval ideologii a organizace bez vymezených hranic působnosti...“⁶⁰

Adolf Hitler si zakládal na didaktické funkci dobročinnosti, kterou daně nikdy nemohly naplňovat: „...Sociální daně by samozřejmě byly pro nespočet lidí daleko snazší a daleko menší zátěží, ale tím bychom opominuli právě to, co sledujeme Zimní pomocí, a sice výchovu k německému národnímu společenství...“⁶¹ Ve společnosti bylo

⁵⁷ Jan Gebhart, Jan Kuklík: *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996, s. 85

⁵⁸ Nebo také *Válečná zimní výpomocná akce – Kriegswinterhilfswerk* viz Volker Zimmermann: *Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*, 2001, s. 290

⁵⁹ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 190

⁶⁰ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 191

⁶¹ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 192

neustále udržováno aktivistické klima, vyzdvihovala se povinnost a obětování se pro blaho kolektivu. Zimní pomoc se stala hlavním nacistickým dobročinným projektem, jejím úkolem bylo „zmírňovat chudobu během nejkřutějších měsíců v roce.“⁶²

Kořeny Zimní pomoci lze nalézt v roce 1931, kdy s ní začala Brüningova vláda, nicméně Hitler si zásluhy okázale, při každoročním říjnovém zahajování sbírky, přivlastňoval. Postupně se pro nacisty stalo hlavním smyslem sbírky zobrazovat „národní společenství“ v akci. Když Hitler v říjnu 1935 zahajoval dobročinnou kampaň, prohlásil: „...Domníváme se, že takovými viditelnými projevy ustavičně otřásáme svědomím našeho lidu tak, aby si byl každý z vás stále více vědom, že je národním soukmenovcem a že by měl přinášet oběti!... Chceme ukázat celému světu a našemu lidu, že pro nás, Němce, neznamena slovo ‚stát‘ žádný prázdný termín, ale něco, co nás opravdu vnitřně zavazuje...“⁶³ Dva roky nato: „...Někdy, když vidím dívky v ošuntělých šatech, které se samy třesou zimou, jak vybírají s nekonečnou trpělivostí pro jiné trpící zimou, mám pocit, že jsou to všechno apoštolky nového křesťanství. Je to křesťanství, které se může hlásit samo k sobě jako žádné jiné: je to křesťanství upřímného vyznání víry, protože za ním nestojí slovo nýbrž čin! S pomocí tohoto ohromného společenství je nespočtu lidí pomáháno od pocitu společenské odloučenosti a osamocení. Mnozí tak znovu získávají pevnou víru, že nejsou zcela ztraceni a sami v tomto světě, ale že jsou součástí svého národního společenství, že také o ně je pečováno, že také na ně je myšleno a pamatováno. A navíc, je rozdíl mezi teoretickou znalostí socialismu a praktickým žitím socialismu. Lidé se socialisty nerodí, ale musí se nejdříve učit, jak se jimi stát...“⁶⁴

Nacistická dobročinnost při svých kampaních sázela na pocit viny vůči znevýhodněným a útočila na pocit hanby vůči těm, kteří jejím citovým svodům odolávali. Každou druhou zimní neděli se vařil hromadný Eintopf⁶⁵ a peníze takto ušetřené, směřovaly na konto Zimní pomoci. Adolf Hitler a další nacističtí vůdci byli s oblibou fotografováni, jak si na horkém guláši z hromadného kotle pochutnávají.⁶⁶

⁶² Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 191-192

⁶³ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 192

⁶⁴ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 192

⁶⁵ David Welch: The Third Reich: Politics and Propaganda, 1993, s. 60: Eintopf – rodiny byly vybízeny, aby v zimním období jednou v měsíci měly k nedělnímu obědu pouze jeden chod a ušetřené peníze darovaly výběřčím, kteří přijdou k jejich dveřím. Propagandistické plakáty nazývaly Eintopf jídlem obětování se říši a nabádaly všechny zvyšovat své příspěvky jako výraz vděku vůdci.

⁶⁶ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 192

Tyto rituály měly být živým důkazem nově vytvořené národní jednoty a loajality s režimem.⁶⁷

První nacisty organizovaná kampaň Zimní pomoci předčila svým výnosem tu za zimu 1931-1932 o 400%.⁶⁸ Záběr Zimní pomoci 1933/34 byl rozsáhlý – přerozdělovala ohromná množství zásob - šatstvo, uhlí, dřevo na otop, brambory, vykupovala dokonce 35% z celonárodního hlubokomořského úlovku, aby se čerstvé ryby dostaly k obyvatelstvu vnitrozemských oblastí. O Vánocích potom rozdávala dárky dětem z chudých rodin. „...V roce 1938... byli dárci vyzýváni, aby zkusili hádat celkovou vybranou částku v dané oblasti, načež vítěz vyhrál fotoaparát, vůdcův portrét či vysavač...“⁶⁹ Hmotné dary získané sbírkami dostávaly přednost před těmi finančními, jejich objem byl totiž vhodněji využitelný k propagandistickým účelům. „...Goebbels tak mohl vypočítávat miliony metrů brambor či ‚3 734 752‘ vstupenek do divadla a kina rozdaných chudým trpícím nedostatkem potravy či kulturního vyžití a grafy znázorňovaly devět metrů vysokou hradbu, kterou by bylo možné hypoteticky postavit kolem celého Německa z téměř 5 milionů tun uhlí, které Zimní pomoc dohromady rozdala za čtyři roky...“⁷⁰

Je nutno podotknout, že nacistická dobročinnost nesměřovala ke všem potřebným jedincům, nýbrž byla soustředěna na ty produkce a reprodukce schopné. Péče o „nepotřebné potřebné“ (chronicky nemocné či staré) byla přenechána náboženským organizacím. Nacistická dobročinnost a sociální péče vylučovaly z kolektivního blaha, o které usilovaly, jiné rasy a směřovaly pouze vůči rasově a eugenicky bezvadným jedincům.⁷¹ Po vyhlášení Norimberských zákonů roku 1935 byli z Winterhilfswerk zcela vyloučeni Židé⁷², a to jakožto příjemci a stejně tak i dárci. Nicméně dary a příspěvky od židovských firem a korporací byly stále očekávány a někdy i vymáhány.⁷³ Tím, že ostatní byli vyloučeni, bylo možné soustředit všechny prostředky ve prospěch a dobročinnost na Zimní pomoc. Péče tedy v tomto pojetí

⁶⁷ David Welch: *The Third Reich: Politics and Propaganda*, 1993, s. 60

⁶⁸ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 193

⁶⁹ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 193

⁷⁰ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 193

⁷¹ Michael Burleigh: *Třetí říše: Nové dějiny*, 2008, s. 194

⁷² Herbert A. Strauss: *Hostages of Modernization: Studies on Modern Antisemitism 1870-1933/39*, 1993, s. 256: Židé měli dovoleno pořádat vlastní Jüdische Winterhilfe, která byla založena na podobných principech a pořádána v letech 1935/6 – 1939.

⁷³ Arnold Paucker, Sylvia Gilchrist, Barbara Suchy: *Die Juden im nationalsozialistischen Deutschland = The Jews in Nazi Germany, 1933-1943*, 1986, s. 181, 182

nekompenzovala nepřízně osudu, nýbrž fungovala spíše jako „...státem řízené přerozdělování soukromých financí mezi rodinné ‚buňky‘, které by mohly mít v budoucnu pro ‚národní společenství‘ nějaký přínos...“⁷⁴ A to i přesto, že u obmyšlených často chyběl jakýkoliv právní nárok.⁷⁵

Národně socialistické sdružení pro sociální péči národa (NSV) využívalo pro svoji kampaň různé prostředky od plakátů přes slony a jezdce na koních s kasičkami na dlouhých holích⁷⁶. Nejbolestivější však bylo strhávání příspěvků na Zimní pomoc dělníkům přímo z platu, což bylo ospravedlněno hromadných přihlášením dělníků do NSV na závodní schůzi. Odznaky Zimní pomoci prodávali učitelé, anebo jejich prodej delegovali na žáky. Průvodčí v autobusech a ve vlacích si nechávali drobné na dobročinné účely. V roli výběřčích se bylo možno setkat s příslušníky SA, SS a Hitlerjugend. „...Zimní pomoc se stala formou zákonného vydírání...“⁷⁷ Pokud někdo obětní povinnost nesplnil, bylo to nazíráno jako „...nepřátelský postoj ke kolektivním výchovným cílům národněsocialistického státu. Z uvážlivosti se stal politický zločin...“⁷⁸

Sbírky však vzbuzovaly nelibost nejen pro svoji nátlakovost, ale i pro pochybnosti o využití vybraných prostředků. Zejména uzdravující se ekonomika zavdávala příčinu k nelibosti s dalšími nátlakovými výběry. To, co stát ušetřil díky sbírkám, směřovalo na vojenské účely. Sbírký také často doprovázela korupce. „...Spokojení nebyli ani chudí, kteří si německou zkratku Zimní pomoci WHW překládali jako ‚dosud máme hlad? ...‘“⁷⁹ Lidé začali dávat najevo svou nespokojenost a směřovali okázalé dary náboženským dobročinným organizacím, přesto výtěžek sbírek bylo lze zaznamenat stoupající křivkou⁸⁰ – odhodlání obyvatel se vzepřít nebylo dostatečně silné. Navíc se účast na sbírce dala ospravedlnit službou dobré věci.⁸¹

⁷⁴ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 194

⁷⁵ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 194

⁷⁶ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 194

⁷⁷ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 194

⁷⁸ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 194

⁷⁹ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 195

⁸⁰ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 322: „... množství příspěvků pro Válečnou zimní výpomoc ... plynule stoupalo z 949 613,78 ŘM při ‚vnitrozupní pouliční sbírce‘ v lednu 1940 až na 5 925 426,73 marek při sbírce v roce 1944 ... V žádném případě to nebyl specificky sudetoněmecký jev: stoupající sbírkové příjmy byly typické pro postoj ke sbírkám po celé říši.“

⁸¹ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 322

3.1 Rok 1942/43 (zejména zimní měsíce)

V podzimních měsících roku 1942 došlo k obratu na východní frontě – německá vojska byla zastavena před Moskvou a schylovalo se k boji na Volze.⁸² Dramatická byla situace též na bojištích afrického kontinentu. Po Rommelově rychlém postupu k Alexandrii a Tobruku na jaře 1942 následoval v listopadu průlom Montgomeryho armády u El Alameinu a vytěšňování německých jednotek zpět na západ. Nato se v severní Africe vylodili Američané. Na jaře již drželi spojenci na africké frontě převahu. Následující rok 1943 lze považovat za přelomový, vývoj na všech frontách ukazoval strategickou převahu spojenců.⁸³

Avšak zpět k Volze a k převratné bitvě druhé světové války. Stály zde proti sobě Rudá armáda a 6. armáda Friedricha Pauluse⁸⁴, která 3. září 1942 postoupila před brány Stalingradu, a to v pozici jedné z největších a nejlépe vyzbrojených armád východní fronty. První útok snažící se proniknout do středu města podnikl Wehrmacht 14. září. Další pokusy následovaly 27. září a 14. října 1942. Sověti odpovídají operací Uran, jejímž cílem bylo 6. armádu ve Stalingradu obklíčit, což se v listopadu podařilo. 31. ledna 1943 následuje Paulusova kapitulace. Bitva o Stalingrad končí kapitulací severního kotle a zbytku německé armády 2. února.⁸⁵

Víceméně klidné a stabilní ovzduší protektorátu i v říši tak bylo trvale zasaženo porážkou u Stalingradu, což výstižně odráží situační zpráva okresního vedení NSDAP Most z přelomu let 1942 a 1943: „...*Stalingrad na náladu těžce doléhá... Jinak je nyní značně napadána naše propaganda. Kritizuje se Goebbelsova propaganda, protože je příliš přikrášlená, jednostranná a neodpovídající skutečnosti. Nemělo by se všechno malovat narůžovo, když situace je ve skutečnosti zcela jiná, protože by velmi brzy mohla utrpět důvěra obyvatelstva ve veškeré (sic) zpravodajství...*“⁸⁶

⁸² Jakub Čermín a kol.: *Národ se ubránil: 1939 – 1945*, 1995, s. 56

⁸³ Jakub Čermín a kol.: *Národ se ubránil: 1939 – 1945*, 1995, s. 66-93

⁸⁴ Peter Antill: *Stalingrad 1942*, 2009, s. 17: Friedrich Paulus (1890-1957) – generál tankových vojsk, oddaný Hitlerovi. Sloužil v první světové válce (do armády vstoupil roku 1910). Velení nad 6. armádou převzal v lednu 1942, se kterou v rámci operace Blau postupoval na Stalingrad, kde po listopadové protiofenzivě ruské armády v obklíčení kapituloval (únor 1943). V té době již dosáhl hodnosti polního maršála. Po skončení války byl svědkem sovětské obžaloby u Norimberského tribunálu, v zajetí však zůstal až do roku 1953. Po propuštění působil v Drážďanech jako generální inspektor východoněmecké policie.

⁸⁵ Peter Antill: *Stalingrad 1942*, 2009, s. 7-14

⁸⁶ Volker Zimmermann: *Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*, 2001, s. 299

Obyvatelstvo si navíc pod spojeneckými nálety na německá města uvědomovalo slabost wehrmachtu a luftwaffe a naopak silný vojenský potenciál Sovětského svazu a Spojených států. Povzbuzením měla být Hitlerem slibovaná odplata, avšak místo ní přišly „...porážka v severní Africe v květnu, vylodění Spojenců na Sicílii v červenci roku 1943 a Jobovy zvěsti z východní fronty jedna za druhou ... S kritikou obyvatelstva se stejně jako v říši setkala především ‚zrada‘ bývalého náčelníka generálního italské armády Pietra Badogliu a svržení Mussoliniho...“⁸⁷ A tak již v prosinci 1943 Hitlerovy a Goebbelsovy projevy otevřeně přiznávaly, že nelze doufat v brzký konec války a že jsou od obyvatelstva očekávány ještě velké oběti. V tisku i projevech se objevovaly výzvy nebádající k vytrvalosti a „k vděčnosti a věrnosti ‚vůdci‘ a říši“.⁸⁸ Zatímco příkrášlující propaganda se setkala s negativní odezvou, otevřená slova z Hitlerových či Goebbelsových projevů byla přijímána kladně. Uvolnění napjetí přineslo vylodění spojenců v Normandii v červnu 1944, již nebyly nutné další spekulace. Nicméně spojenecký postup do vnitrozemí oživoval zprávy o špatné vojenské situaci a ještě větší obavy způsoboval postup Rudé armády a blížící se východní fronta. Vojenské nebezpečí mělo být odvráceno totálním válečným nasazením, avšak panovaly obavy, že situace zašla tak daleko, že je již pozdě.⁸⁹

4. Akce Německý Červený kříž

„...Pokud byla pro národní socialismus příznačná víra a naděje, pak kupodivu také dobročinnost. Ta přestala být vnímána jako prosté vyjádření lidského altruismu, a tím méně jako něco, co jednotlivci dělají diskrétně pro dobro své duše nebo kvůli slevám na daních či titulu. Místo toho se z ní stal oblíbený prostředek mobilizace obecné sentimentality, tohoto nejpodceňovanějšího, přesto však kvintesenciálního rysu nacistického Německa...“⁹⁰

Německá pobočka Mezinárodního Červeného kříže spadala (spolu s dalšími dobročinnými organizacemi) pod celonárodní sdružení Německá liga pro dobrovolnou

⁸⁷ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 300

⁸⁸ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 300

⁸⁹ Zpracováno na základě: Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 299-301

⁹⁰ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 189

sociální péči. „...Německý Červený kříž... ztratil svou reakcionářskou vilémovskou pověst elitní dobročinné organizace horních deseti tisíc a přechod na republiku se mu podařilo úspěšně zdolat tím, že svou již z většiny neaktuální roli ošetřovatele vojáků nahradil řadou civilních projektů sociální péče...“⁹¹ Do prominentních funkcí byli jmenováni nacisté – předsedou byl Jeho královské veličenstvo Carl Eduard, vévoda ze Saska-Coburgu-Gothy. Německý Červený kříž projevoval své přizpůsobování se i veřejným vystupováním, kdy byly zavedeny hitlerovské pozdravy a nacistické písně.⁹² Zmíněná civilní sociální péče, které se Červený kříž věnoval v dobách míru, byla převzata Národně socialistickým sdružením pro sociální péči národa (NSV)⁹³ a postupně se projevovala snaha navrátit Červený kříž opět k jeho „původnímu vojenskému zdravotnickému poslání“.⁹⁴ Tento přechod měl symbolizovat i fakt, že roku 1937 se jeho místopředsedou stal Robert Grawitz, hlavní říšský lékař SS.

Zákony z let 1937 a 1938 byl Červený kříž zapojen do vojenské organizace. „...Jeho úkolem je péče o zraněné, v mírových dobách působí v péči o válečné poškozence, při velkých katastrofách, v naléhavých případech apod. Vybudoval také mateřské domy (DRK – Mutterhäuser)... Instituce, věnované výlučně mírové sociální péči byly právě v r. 1938 od Červeného kříže odloučeny a předány národně socialistické péči o blaho lidu (N.S. – Volkswohlfahrt), s níž Červený kříž při svých mírových úkolech spolupracuje... Tři vedoucí skupiny ženské práce v Červeném kříži jsou: školené sestry, výcvik pomocnic a konečně společnosti Červeného kříže... Školení v samaritánské péči je doplňováno vojenskou disciplínou a samozřejmou spoluprací s vojskem... v současné válce koná Červený kříž v první řadě to, co je jeho hlavním úkolem a co měl na mysli jeho zakladatel:⁹⁵ péči o zraněné vojíny na frontě i za frontou, v lazaretech, ve válečném pásmu i v nemocnicích v zápolí...“⁹⁶

⁹¹ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 190

⁹² Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 190

⁹³ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 191: „...V roce 1939 se NSV stalo druhou největší nacistickou masovou organizací po Německé pracovní frontě, s 12,5 milionem členů, neboli 15% obyvatelstva, což pokrývalo přes polovinu domácností v celé zemi...“

⁹⁴ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 190

⁹⁵ Henri Dunant

⁹⁶ Eva, číslo 13, ročník XII, stran 8, Dr. Alena Procházková: „Německý Červený kříž v míru a ve válce“

4.1 Rok 1940 (zejména měsíc duben)

Jaro roku 1940 bylo ve znamení záplav, které postihly Prahu a další místa v povodí Vltavy⁹⁷. Hladina Vltavy se zvedla více než o 4 metry nad průměrnou výši. Avšak velká voda nebyla hlavním zdrojem znepokojení. Pro představitele protektorátní správy to bylo první výročí 15. března 1939 a silící aktivita odbojového hnutí. „...Ve městech i na venkově se objevilo nebývalé množství letáků⁹⁸, lidé strhávali vlajky, zdi ‚vyzdobila‘ protiněmecká hesla a na stožárech veřejného osvětlení se objevily nálepky s protesty proti okupantům. Prahou i dalšími místy kolovaly výzvy k zastavení práce na jednu minutu a maximální zpomalení pracovního procesu...“⁹⁹ Oficiální protektorátní reprezentace však postupně „...ustupovala z linie obrany autonomního vývoje protektorátu a čím dál víc podléhala nacistickému tlaku, a to bez ohledu na své subjektivní představy a úmysly... Manévrovací prostor, který protektorátní autonomie skýtala, se začal povážlivě zmenšovat...“¹⁰⁰

Okupační moc připravovala pompézní oslavy prvního výročí vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Hlavním úkolem propagandy bylo rozšířit přesvědčení, „...že první rok okupace přinesl českému národu mnoho dobrého...“¹⁰¹

Pro český národ bylo toto výročí připomínkou ztráty svobody a jeho nejisté situace, přesto však neztrácel naději. Tuto víru odráží dubnové číslo časopisu *V boj*: „...*My jsme byli počátkem nynější války a budeme také po jejím zakončení... Němci vědí, že za zlý čin musí následovat odplata a že se také všichni přičiníme, abychom se jim odměnili po zásluze, která jim náleží...*“¹⁰²

V dubnu 1940 „...německá branná moc převzala ozbrojenou ochranu Dánska a Norska... Dánsko kapitulovalo bez boje. Norové se německé invazi bránili... Ale

⁹⁷ V tisku proběhla kampaň upomínající na sbírku ve prospěch postižených povodněmi: *České Slovo*, č. 82, ročník XXXII., 9. dubna 1940, strana 5, nesignováno: „Dary ve prospěch postižených povodní“; článek obsahuje seznam dárců a uvádí výši jejich darů, které ve dnech 28. – 30. března 1940 došly Národní pomoci. Dále: *České Slovo*, č. 85 ze 12. dubna 1940, ročník XXXII., strana 4. čt: „Dary ve prospěch postižených povodní“ - opět obsahuje seznam jmen a výši příspěvků; níže se nachází zpráva téhož autora: čt: „NS. v Praze XV. uvádí Jiráskovu ‚Lucernu‘ ve prospěch povodněmi poškozených spoluobčanů“

⁹⁸ Boris Čelovský: *Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 – 1945*, 1995, s. 249: „...Letáky... mají ručně tištěný nadpis: ‚Proti mnichovským zrádcům. V pátek 9 hodin ráno manifestujeme minutou ticha za svobodnou Č.S.R. KSČ.‘...“

⁹⁹ Jan Gebhart, Jan Kuklík: *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996, s. 123

¹⁰⁰ Jan Gebhart, Jan Kuklík: *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996, s. 123-124

¹⁰¹ Jan Gebhart, Jan Kuklík: *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996, s. 124, 126

¹⁰² Jan Gebhart, Jan Kuklík: *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1996, s. 129

převaha nacistů byla drtivá a statečný odpor většiny norských vojáků, který trval tři měsíce, byl nakonec marný. 10. června 1940 Norsko kapitulovalo... Významné však bylo, že došlo k prvnímu přímému střetnutí pozemních ozbrojených sil západních mocností¹⁰³ s německým wehrmachtem. Tím nastal zlom v dosavadním vývoji válečného konfliktu...¹⁰⁴

Protektorát reagoval počátkem dubna na přípravy tažení do západní Evropy vyhlášením sbírky ušlechtilých kovů. Výtěžek byl směřován k pomoci německému válečnému hospodářství. „...Ilegální Český kurýr v čísle z 13. dubna považoval za samozřejmé, že všichni vlastenecky smýšlející Češi ji budou bojkotovat, neboť jde o akci, která má odsávat české majetkové hodnoty ve prospěch dobovačné války“ a měla být především záležitostí vlajkařů...¹⁰⁵

10. května 1940 Německo prolomilo další ze svých slibů a zahájilo západní tažení¹⁰⁶ – německá vojska překročila východní hranice Belgie, Holandska a Lucemburska.¹⁰⁷

5. Výzvy snažící se přesvědčit ženy, aby nastoupily do průmyslu, do továren k výrobě zbraní

Čeští dělníci a potenciál československého průmyslu, zejména zbrojního, měli pro Třetí říši značný význam a byli tak nacisty nahlíženi. Vyspělost československého hospodářství (s ohledem na období první republiky, byly Čechy a Morava jedním z průmyslově nejvyspělejších a nejbohatších území světa¹⁰⁸, koncem dvacátých let dosahoval hrubý národní produkt na osobu stejné výše jako v Norsku či v Itálii¹⁰⁹) byla bezesporu jedním z hlavních motivů událostí března 1939. Zastupující říšský protektor

¹⁰³ Britsko-francouzských jednotek (Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 130)

¹⁰⁴ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 130-131

¹⁰⁵ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 132

¹⁰⁶ České Slovo, č. 109, ročník XXXII., 11. května 1940, titulní strana, Berlín 10. května (ČTK): „Říše chrání neutralitu Belgie, Holandska a Lucemburska“; níže z téhož zdroje následuje: „Vůdcovo provolání k vojsku na západní frontě. – Vojáci západní fronty! Hodina nejrozhodnějšího boje o budoucnost německého národa nadešla... Konejte svoji povinnost. Německý národ je s vámi se svým požehnáním...“;

České Slovo, č. 111, ročník XXXII., 15. května 1940, titulní strana, Berlín 14. května (čtk): „HOLANDSKO KAPITULOVALO. Rozkaz vrchního velitele holandské armády: Armáda složí zbraně...“

¹⁰⁷ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 133

¹⁰⁸ Jan B. Uhlíř: Protektorát v obrazech, 2008, s. 171

¹⁰⁹ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s.41

Reinhard Heydrich na zasedání Jihovýchodoevropské společnosti na Pražském hradě 17. prosince 1941 pronesl: „...Protektorát je součástí Říše, hospodářství – jako jeho součást – je nedělitelnou částí říšského hospodářství, ať již ve válce či míru...“¹¹⁰ K. H. Frank zase 20. dubna 1941 na Staroměstském náměstí v Praze prohlásil: „...Pro Čechy a Moravu je nyní ve válce jen jeden úkol a ten zní: aby protektorát do plné a nejkrásnější míry přinášel svůj příspěvek ve všech oborech ve prospěch říše, která stojí v boji. To pochopila také velká část českého národa a vřadila se do nesmírného pracovního a zbrojního procesu říše, která je přece také říší jeho...“¹¹¹ Nakonec zde zmíním úryvek z Háchova prohlášení k válce na Východě: „...Pro všechny české lidi platí jediný příkaz, jediná národní povinnost – v klidu a naprosté kázni pracovat se zdvojenou silou na úkolu nám svěřeném, na zásobovacím a výzbrojním plánu Velkoněmecké říše...“¹¹²

Vznik protektorátu přinesl Třetí říši nárůst kapacity výroby zbraní a munice o celých 26 procent.¹¹³ Významný podíl na tom nesly zejména plzeňské Škodovy závody¹¹⁴ a brněnská Zbrojovka, které později vytvořily holding Waffen Union Skoda-Brünn GmbH pod nacistickým státním průmyslovým impériem Reichswerke Hermann Göring Aktiengesellschaft (Říšské závody Hermanna Göringa, a.s.).¹¹⁵ Úrovní zapojení podniků do říšské válečné zbrojní výroby odpovídá jejich plné vytížení, a tedy třísměnný provoz, zvyšování pracovního tempa a rozšiřování¹¹⁶ či dokonce zavádění nových továrních objektů. S ohledem na bombardování německých průmyslových oblastí bylo území protektorátu z hlediska vojenských operací nejchráněnější oblastí německého průmyslu a docházelo tak i k přesunům říšských podniků, jejichž německé továrny byly vybombardovány,¹¹⁷ na jeho území.¹¹⁸ Tak došlo k přeměně pro oblast

¹¹⁰ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s.41

¹¹¹ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 278

¹¹² Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 304

¹¹³ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 305: „...soustředoval Protektorát Čechy a Morava třetinu veškeré produkce těžkého zbrojního materiálu z celého obsazeného území...“

¹¹⁴ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 11: „...Jedním z nejvýznamnějších zbrojních center, které získali nacisté po obsazení českých zemí, byly Škodovy závody. Už ve třicátých letech v souvislosti se zostřující se mezinárodní situací, rozšiřovala plzeňská Škodovka svou zbrojní výrobu a těsně před vypuknutím druhé světové války činil její podíl v celkové produkci závodu 62 procent...“

¹¹⁵ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 11: „...V celém Protektorátě ovládl Göringův koncern přes 80 společností, v nichž pracovalo na počátku války 150 000 dělníků...“

¹¹⁶ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 11: investice nacistů do rozšíření zbrojní produkce Škodových závodů se rovnaly „...celkovému objemu investic v koncernu Škoda v letech 1927-1938...“

¹¹⁷ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 12: „...Po tři roky se Německo stávalo terčem ničivého bombardování, jehož záměr byl jediný, zasadit Říši důležitý úder na nejcitlivějším místě, zničit zdroje, které podporovaly válečné úsilí, a zlomit morálku obyvatelstva. Už v roce 1943 začaly spojenecké bomby dopadat na cíle hluboko v nacistickém státě... Oblast Protektorátu Čechy a Morava... zůstala po

typického spotřebního průmyslu v průmysl strojírenský a „...záhy se rozšířil výrok o Sudetech jako o ‚protileteckém krytu říše‘...“¹¹⁹

Při tom všem se oficiální místa snažila, aby měl dělník „...pocit důstojnosti a významu jeho práce...“¹²⁰ Nejednalo se však pouze o dělníka, ale o způsob nahlížení práce jako takové – jeden z nacisty využívaných sloganů hlásal: „Práce šlechtí“.¹²¹ Nacisté „...rozpoznali u dělníků potřebu úcty a hrdost na jejich práci, řemeslo, nástroje a na produkty jejich práce...“¹²² Součástí snahy o změnu nahlížení na práci byla i již předválečná kampaň „očistění pracovního prostředí“, jejímž cílem bylo zbavit pracoviště prachu a špíny, hygienické umývárny a celkově důstojné pracovní prostory.¹²³ Byl zřízen odbor „Krásy práce“ Pracovní fronty, který pracovní prostředí zušlechťoval.¹²⁴ Pokud zaměstnavatelé toto zanedbávali, byli nejprve varováni a případně trestáni. „...Nacismus stavěl na skutečné víře v píli německého dělnictva a v kvalitu jeho řemeslnosti oproti podřadné anglosaské a sovětské masové výrobě, jež se paradoxně stala jedním z faktorů vedoucích k vítězství posledně jmenovaných na válečné hospodářské frontě...“¹²⁵

Příklad nabízí České Slovo v projevu Rudolfa Hesse, vůdceva náměstka, ze dne „Národního svátku německého lidu“. Píše se zde: „...*Není propasti mezi dělníkem a vojákem. Dnes není již propasti, která zela ve válce 1914 až 1918 mezi vojákem a vyreklamovaným dělníkem! ... Německo Adolfa Hitlera jest země sociální spravedlnosti, je země důstojné práce, země, ve které se po zásluze hodnotí i ethická cena práce a nikoliv jen hmotný výnos. Důstojnost práce a čest dělníka: To jest neviditelný nápis na čestných praporech německých závodů! Zlatá vlajka, která se i dnes opět propůjčuje, jest výrazem vítězství nacionálně socialistického hnutí na sociálním poli... Nacionálně socialistický vzorný závod je dnes pevností vnitřního míru! A jako ve válce výcvik*

celou první polovinu války téměř mimo účinný dosah spojeneckých leteckých operací. V souvislosti s příznivým vývojem válečných událostí se ale dostalo i na Plzeň a další průmyslová centra...“

¹¹⁸ Zpracováno na základě Jan B. Uhlíř: Protektorát v obrazech, 2008, s. 168 - 181

¹¹⁹ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 304: „...Přesuny zbrojních podniků z oblastí ohrožených bombardováním nabývaly netušených rozměrů. Jen od 1. Ledna 1943 do 5. Května 1944 přesunuly říšské úřady do župy celkem 517 podniků o celkové ploše 1 130 953 m² ... byly pro akci uchystány celkem asi dva miliony metrů čtverečních; bylo nutno vyklidit tovární provozy, zařídít bydlení...“

¹²⁰ Peter Reichel: Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu, 2004, s. 200

¹²¹ Peter Reichel: Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu, 2004, s. 201

¹²² Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 209

¹²³ Peter Reichel: Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu, 2004, s. 201

¹²⁴ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 209: „...Odbor... dohlížel na čistotu, dostatek světla a rostoru, čistotu závodních jídelen a umýváren a příjemný vnější vzhled továren, který je měl činit méně odpudivými...“

¹²⁵ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 210

*vojáků a jeho zdokonalení se nejen nepřerušuje, nýbrž pokud možno ještě stupňuje, tak i v německém hospodářství nesmí se přerušiti nacionálně socialistická výstavba a výchova...*¹²⁶

Reinhard Heydrich se po svém nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora rozhodl jít cestou taktiky cukru pro protektorátní dělníky pracující ve prospěch říše. „...Ve zbrojních závodech zvýšil mzdy, zavedl zvláštní dodávky potravin pro pracující¹²⁷, práce přes čas byla odměňována zvlášť motivujícím způsobem. Pro tisíce dělníků a dělnic zařídil zdarma tzv. zotavovací akce k obnově pracovních sil. Protektor obdržel po nástupu do úřadu od Hitlera osobní tzv. politický fond ve výši 9 000 000 říšských marek na rok. Z toho 2 000 000 byly využívány na velkorysé dary obuvi, ošacení a jízdních kol pro české dělníky... Každou sobotu se v hlavní škodovácké jídelně pořádaly tzv. Pestré večery, zábava s bohatým občerstvením a kulturním programem...“¹²⁸ Pořádala se různá sportovní utkání, fotbalový turnaj o pohár generálního ředitele, kina promítala české komedie (s německými titulky). „...Výsledky se dostavily, průmysl v Protektorátě pracoval až na malé výjimky kvalitně a naplno...“¹²⁹

Avšak právě ženy jevily pro pracovní nasazení pramalé pochopení, o to menší bylo u žen sociálně lépe situovaných. I přes hrozbu snížení rodinných podpor odmítlo práci bez udání důvodu pouze v rámci Sudet 293 ženy¹³⁰. Byly zaznamenány různé projevy této nevole – „...výpadky podniků v důsledku ‚nechuti členů pracovního kolektivu, zejména žen, pracovat‘, ... spatřoval v odmítání práce ‚obecný příznak nálady velké části obyvatelstva, a zejména žen odvedenců‘, jež v mnoha případech ‚nemají dostatečné pochopení pro podíl na dobrovolné pomoci při plnění velikých pracovních úkolů ve vlasti‘. Vzhledem k varováním režimu hraničilo odmítání ‚dobrovolného‘ pracovního nasazení téměř s vyhýbáním se práci. Der Neue Tag 10. října 1941 napsal: ‚Budeme si pamatovat všechny ženy málo dbalé svých povinností, jež nechtějí přispět k vítězství‘ ...“¹³¹

¹²⁶ České Slovo, číslo 102, ročník XXXII, 3. května 1940, strana 2., pokračování projevu Rudolfa Hesse z první strany

¹²⁷ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 66: „...Ti, co pracovali v nejtěžších provozech (Škodových závodů – L.K.) a na důležitých zakázkách, měli vysoké mzdy a podle tzv. kmenových listů zvýšené přiděly potravin. Navíc fasovali např. alkohol a kuřivo...“

¹²⁸ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 11

¹²⁹ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 11

¹³⁰ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 336

¹³¹ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 336

5.1 Rok 1943

Rok 1943 byl pro Německo rokem porážek na východní frontě a v Africe a spojeneckého vylovení v Itálii. České naděje na německou porážku ve světle těchto událostí vzrůstaly, a tak Češi projevovali své protiněmecké postoje výrazněji. Nicméně ve zbrojní produkci nebyly zaznamenány žádné výpadky.¹³²

„...Aby se pokryl výpadek pracovních sil vzniklý nasazením obyvatel protektorátu na práci do říše¹³³, vyšlo vládní nařízení č. 46/1941 Sb., na jehož základě byli lidé prikazováni na práci na území protektorátu. Už v prosinci 1942 nuceně zaměstnávaly protektorátní podniky 105 619 pracovníků a v průběhu roku 1943 přibýly další 165 864 osoby, z nichž necelá polovina putovala na pomocné práce a zbytek hlavně do zemědělství nebo lesnictví. Nejvíce se tak rozrostla kategorie dělníků ve zbrojním průmyslu a všechny druhy nádenického dělnictva...“¹³⁴ Adolf Hitler vyhlásil v důsledku těžkých ztrát a porážek na východní frontě¹³⁵ „totální mobilizaci Německa a materiálních a lidských zdrojů okupované Evropy“.¹³⁶ V poslední fázi nacistické okupace byla mobilizace pracovních sil ve snaze předejít porážce a zkáze Německa maximálně vystupňována (v zájmu totálního válečného úsilí). Totální mobilizace, která měla zabránit rozpadu říše, byla souborem ekonomických, vojenských a politických opatření. „...Domnívali se, že jejich účinnost přivedí alespoň dočasnou stabilizaci vojensko-strategické situace, bezprostředně zmírní dopady porážek a do budoucna připraví podmínky k nové protiofenzívě...“¹³⁷ Ekonomický význam protektorátu pro nacistické válečné hospodářství opět stoupl.¹³⁸ Proto se při sledování četnosti výzev zaměřených na ženy stran jejich zapojení do průmyslu soustředím na výtisky deníku

¹³² Detlef Brandes: Češi pod německým protektorátem, 1999, s. 413

¹³³ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 271: „...Od března 1939 do října 1944 bylo 405 tisícům Češek a Čechů z Protektorátu ‚zprostředkováno‘ pracovní nasazení v říši. Ještě v říjnu 1944 jich tam setrvalo 282 300; každé ráno na cestě do práce v říši překračovalo protektorátní hranice 29 400 ‚pendlerů‘...“

¹³⁴ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 52

¹³⁵ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 254: „...Po tříměsíčních úporných bojích muselo 3. února 1943 německé vrchní velení branné moci konstatovat: ‚Boj o Stalingrad je zakončen... 6. armáda podlehl nepřátelské přesile a nepřízní poměrů, když víc a víc mizela a konečně zmizela možnost jejího vyproštění...‘“

¹³⁶ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 346

¹³⁷ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 253

¹³⁸ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 346

Českého Slova z roku 1943.¹³⁹ V tomto období docházelo k hromadnému odčerpávání pracovních sil ze zemědělství, uzavíraly se živnosti a menší průmyslové závody¹⁴⁰ i kulturní instituce.¹⁴¹ 27. ledna 1943 vyhlásil Fritz Sauckel, župní vedoucí a říšský místodržící, generální zmocněnec pro pracovní nasazení, mobilizaci všech pracovních sil a výrobních rezerv.¹⁴² Toto vyžadovalo, aby „...muži (ve věku od 15 do 65 let) a ženy (ve věku od 17 do 45 let), kteří dosud nekonají služby pro válečně důležité úkoly, účinně spolupracovali...“.¹⁴³ Svého propagandistického úkolu se ujala i Národní odborová ústředna zaměstnanecská (NOÚZ). České dělnictvo bude burcováno, „...aby do služeb konečného vítězství říše ‚dalo vše, co má‘, ... aby se ‚čeští lidé nedali svést z cesty, po níž jdou, a aby dělníci projevili svůj postoj k dnešku právě teď stupňovanou dokonalou prací a tak přispěli svým pracovním nasazením k zabezpečení vítězství říše‘ ...“.¹⁴⁴

Vojáci byli povoláváni z továren, dopravy či zemědělství. Jak již bylo zmíněno, náhradníci na jejich místa byli hledáni mezi obyvatelstvem okupovaných zemí.¹⁴⁵ Jelikož protektorátní zbrojní průmysl sám potřeboval obsluhu, nebyl protektorát nuceným nasazením mimo své území tolik dotčen.¹⁴⁶ Nicméně „Nařízení o pracovním nasazení na obranu říše“, vydané Martinem Bormannem 1. března 1943 se plně vztahovalo i na protektorát. 26. února 1943 pronesl K. H. Frank na shromáždění

¹³⁹ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 256: „...Dne 2. února 1943 napsalo České slovo: ‚Je třeba nasadit vše, co je nutné k vítězství. Říše provede totální mobilizaci práce na podporu totální války. Dnes už nejsou žádné výlučné zájmy říše, ale její zájmy jsou zájmy celé Evropy... Německá vůle a víra ve vítězství musí se přelít také do českých žil.‘...“

¹⁴⁰ Miroslav Kárný a Jaroslava Milotová: Protektorátní politika Reinharda Heydricha, 1991, s. 45, 46: „...Už první vlna koncentrace podniků, uskutečněná na jaře 1942, přinesla téměř 2900 průmyslovým podnikům výměry o jejich úplném nebo částečném zastavení. Uvolňovalo se z nich na 50 tisíc dělníků a Heydrich předpokládal, že bude ještě stejný počet k dispozici po pročištění obchodních a řemeslnických podniků... Jak ukázal poválečný výzkum, z celkového počtu zastavených závodů bylo jen jediné procento německých...“

¹⁴¹ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 53

¹⁴² Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 303, 304: „...V hospodářské orientaci na zbrojní produkci nebral prý Henlein ohled na to, zda například textilní průmysl bude po válce možno opět vybudovat. Odstavování takzvaných ‚závodů nedůležitých pro válku‘ – k nim patřily právě textilní závody – vyvolávalo protesty postižených podnikatelů. Vyslovovali podezření, že akce odstavování nejsou na ostatních německých územích prováděny zdaleka tak důkladně jako v župě...“

¹⁴³ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 253

¹⁴⁴ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 256

¹⁴⁵ Detlef Brandes: Češi pod německým protektorátem, 1999, s. 366: „...V důsledku vojenské situace na východní frontě bylo v 1. čtvrtletí 1942 povoláno k vojenské službě 522 000 německých mužů, ve 2. čtvrtletí dokonce 748 000; 243 000 (169 000) z nich muselo být odvoláno z práce ve zbrojních závodech. Tyto mezery se německé vedení pokoušelo zaplnit zahraničními pracovními silami. Z 822 000 pracovníků, kteří byli zbrojnímu průmyslu přiděleni ve 2. čtvrtletí, pocházela zhruba polovina z obsazených území...“

¹⁴⁶ Detlef Brandes: Češi pod německým protektorátem, 1999, s. 366

v pražské Lucerně projev: „...Začínáme totální válku. A již jenom to, co slouží válce, tj. k vítězství, bude od nyníška smět žít a konat... Nařídili jsme a zahájili provádění přesně týchž opatření v Čechách a na Moravě jako ve staré říši... České obyvatelstvo ve svém celku bude přibráno a zapraženo k plnému pracovnímu výkonu... Ulejšáci budou přitaženi a dostanou příležitost, aby na jiném místě přemýšleli o své zdráhavosti k práci... Chtěl bych přitom konstatovat, že si český národ sám působí těžkou škodu, věří-li heslům z nepřátelského rozhlasu, že při opatřeních pro zastavování podniků a pro včleňování do práce jde o germanizační nebo otrokářské metody zlých Němců – známe jen jedinou úlohu: zmobilizovat všechny síly k dobytí vítězství...“¹⁴⁷

Na počátku června roku 1943 hodnotili představitelé nacistického Německa výsledky totální mobilizace – při shromáždění v berlínském Sportovním paláci byla veřejnosti zdůrazněna dvě čísla: „...za uplynulých pět měsíců bylo zaregistrováno tři a půl milionu nových pracovních sil, a mnoho set tisíc německých mužů bylo tak uvolněno pro brannou moc. ‚Zimní krize je u konce,‘ oznamoval Goebbels, ‚konečně dojde k tomu, že bude možné v létě obnovit ofenzívu na východě.‘ ...“¹⁴⁸

Dalším důvodem zaměření se na rok 1943 bylo rozšíření ženské práce v Německu. Zde již před začátkem války bylo výdělečně činných přes 40% žen, což byla situace značně odlišná například od Spojených států či Velké Británie, kde tato stoupala až v průběhu války. Nicméně „...nacionálněsocialistická ideologie přisuzovala ženě spíše pasivní roli pečující matky, která měla odlehčit mužské hlavě rodiny prací v domácnosti...“¹⁴⁹, a tak se již v roce 1933 usilovalo o „...vytlačení žen z pracovního života...“¹⁵⁰ Pozdější znovuzачlenění žen do pracovního procesu bylo citlivé zejména ze dvou důvodů: ženám vojáků by režim musel buď citelně zkrátit vojenskou podporu, nebo je k návratu do práce přimět nátlakem. Navíc by režim každým z těchto kroků přiznal, že válečná ekonomika je v koncích a že zprávy o úspěších na frontě nejsou příliš pravdivé.¹⁵¹ Až roku 1943 se nasazení žen zintenzívnilo, nicméně nárůst počtu pracujících žen nebyl ani tehdy dramatický (na pozadí stála i skutečnost, že pracovní úřady mohly čerpat pracovní síly ze zdrojů obsazených území Československa a

¹⁴⁷ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 258-259

¹⁴⁸ Jan Gebhart, Jan Kuklík: Dramatické i všední dny protektorátu, 1996, s. 260

¹⁴⁹ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 32

¹⁵⁰ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 32

¹⁵¹ Michael Burleigh: Třetí říše: Nové dějiny, 2008, s. 641: „...Zahraniční dělníci, jejichž účelem bylo uvolnit všechny postradatelné německé muže pro službu v armádě a zároveň zbavit zemi nutnosti využívat k práci německé ženy, která by demoralizovala německé válečné úsilí...“

Polska¹⁵², a tak v květnu 1939 činil počet pracujících žen v Německu 14,6 milionu a v září 1944 stoupl na 14,9 milionu¹⁵³). Přestože se nacistický režim sice nikdy neodhodlal ke kompletnímu nasazení žen (jako například Spojené státy), od roku 1943 jich podniky zaměstnávaly stále více, a to i proti jejich vůli.¹⁵⁴ V oblasti Sudet pracovaly ve zbrojních závodech zejména ženy, což dokládá srovnání tamního pracovního úřadu z prosince 1943 s rokem 1939, podle kterého bylo roku 1943 v župě zaměstnáno asi 1 050 000 lidí (včetně válečných zajatců a cizinců), což oproti roku 1939 znamenalo o 39 000 mužů méně a o 120 000 žen více. Zakázky pro wehrmacht si vyžádaly 60 pracovních hodin týdně pro muže a 53 – 55 pro ženy. „...Byl nařízen mimo jiné zákaz dovolených, nasazení dívek do zbrojních podniků a rozšíření domácí výroby...“¹⁵⁵

Všeobecná pracovní povinnost v protektorátu byla v červenci 1939 zavedena pro Čechy ve věku 16 až 25 let. Po uplynutí této povinnosti mohli být ještě na dva roky povoláni k „úkolům s mimořádnou důležitostí pro stát“. Český pracovní trh zcela podléhal kontrole německé okupační správy. V prosinci 1939 byla zavedena pro přijímání a propouštění povinnost souhlasu. Pracovní povinnost byla na přelomu let 1941/42 rozšířena pro všechny protektorátní příslušníky, muže i ženy, ve věku 18 až 50 let. „...Nejméně 600 000 Čechů pracovalo v protektorátu přímo pro německý zbrojní průmysl, další dva miliony nepřímo...“¹⁵⁶ V podnicích svázaných se zbrojním průmyslem bylo české vedení nahrazeno německým. Pracovní úřady kontrolované Němci přitvrdily pracovní podmínky (docházelo ke zvyšování pracovní doby z osmi na dvanáct hodin, zkracování dovolené a snižování potravinových dávek).¹⁵⁷

Škodovy závody měly v roce 1943 36 000 zaměstnanců, z nich 50% v přímé zbrojní výrobě. V závodě byl vykonáván politický dohled, který obstarávalo gestapo. Válečná produkce závodu byla ze 72% tvořena zbrojní výrobou, zbývajících 28% připadalo „...na klasické strojní zakázky, ocelové konstrukce, lokomotivy, náhradní

¹⁵² Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 274: „...Nucené pracovnice navíc podléhaly dvojí diskriminaci, rasistické a sexistické. Mladé neprovdané ženy žily normálně v domě rodičů a vdané s manželem. Fakt, že byly v zahraničí samy a žily v barákovém táboře, se neslučoval s tradičním pojetím jejich role...“; s. 214: ke 30. září 1944 bylo 22 936 961 Němců v pracovním nasazení, z toho bylo 49,3% žen, k témuž datu bylo v pracovním nasazení 276 340 Čechů, z čehož bylo 16,1% žen

¹⁵³ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 33

¹⁵⁴ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 183

¹⁵⁵ Volker Zimmermann: Sudetští Němci v nacistickém státě: Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), 2001, s. 304, 305

¹⁵⁶ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 43

¹⁵⁷ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 41 - 43

díly, stroje na výrobu cigaret, elektrotechniku atd. Zvláště důležité a preferované zbrojní zakázky byly zahrnuty do tzv. Vůdcových programů. Šlo o zbraně, jejichž výrobu kontroloval s pomocí zvláštních zmocněnců osobně Adolf Hitler. Ve Škodovce se jednalo o protiletadlová a útočná děla, děla pro ponorky a munici...¹⁵⁸ Pro vysokou kvalifikaci dělníků Škodovky byly sem směřovány i opravy jmenovaných zbraní, úpravy výzbroje, výroba náhradních dílů a podobně.¹⁵⁹

Jmenování Fritze Sauckela do funkce generálního zplnomocněnce pro pracovní nasazení znamenalo pro okupovaná území vyostřování náborových opatření. Změna charakteru programu nucených prací souvisela se změnou vojenské situace od začátku roku 1943 (a již jednou dříve na konci roku 1941).¹⁶⁰ Nucená práce zahraničních dělníků výrazně napomohla válečnému úsilí Třetí říše a umožnila jí vzdorovat spojeneckým armádám až do května 1945. „...Nejpozději na jaře 1942 byly totiž vyčerpány pracovní rezervy německého hospodářství a další fungování zbrojního průmyslu nebo zemědělství bylo možné jen právě díky využití nucené práce zahraničních dělníků. V letech 1939 – 1945 bylo v Německu pracovní nasazení přibližně třináct a půl milionů dělníků ze zahraničí...“¹⁶¹

6. Časopis Eva

Časopis Eva nesl podtitul *časopis vzdělané ženy*. Tomáš Pasák jej v Soupise legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945 řadí mezi ilustrované módní a zábavné časopisy.¹⁶² Právě módní a společenská žurnalistika byla v období mezi světovými válkami „...velmi rozšířena a její vliv na společnost koncem třicátých let významně sílil. Vedle vysloveně módních časopisů, které se inspirovaly především podobnými tituly vycházejícími ve Francii, Anglii či Německu, existuje v období vyhlášení Protektorátu v Čechách celá řada časopisů společenských, v nichž je módě věnována značná část obsahu, ale soustředí se také na společenský život, sport, architekturu a kulturu, u níž, především od počátku třicátých let, významně dominuje

¹⁵⁸ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 12

¹⁵⁹ Zdeněk Roučka: Plzeň pod hákovým křížem, 2003, s. 12

¹⁶⁰ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 271

¹⁶¹ Mark Spoerer: Nucené práce pod hákovým křížem, 2005, s. 305

¹⁶² Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 156

zejména zaměření na filmovou produkci... Ve srovnání s dnešními módními časopisy obsahovaly tituly z období před založením Protektorátu (a mnohé i v jeho průběhu) velké množství originálního publicistického materiálu, na němž se podíleli přední čeští novináři – a to samozřejmě i muži...”¹⁶³ Díky tomu, že společenské časopisy nesledovaly pouze trendy a novinky v oblasti módy, ale i v dobách protektorátu se věnovaly také kultuře – hudbě, filmu, umění, a neopomíjely ani oblast obchodu a průmyslu, zastávaly významné místo na mediálním trhu.

6.1 Stručný popis časopisu a společenské skupiny, na niž byl zaměřen

15. listopadu 1928 přichází vydavatelství Melantrich Praha s prvním číslem právě takového periodika věnujícího se modernímu životnímu stylu, *Eva* - časopis vzdělané ženy, ta „...se po následujících víc než patnáct let stala jakousi mluvčí snažení, radostí i obav celé jedné generace českých žen. V *Evě* se jako v prvním ženském časopise na trhu plně objevují nejen témata módní, společenská a zábavná, ale také celá škála zájmů a problémů moderní československé ženy... Vedle zpravodajského materiálu, recenzí či umělecké kritiky dostávala v *Evě* oproti jiným ženským časopisům větší příležitost i literární publicistika – a to nejen ta určená ženám. Aktuálnost podporovaly i postupně vydávané romány na pokračování předních československých autorů. Ty si postupně získaly obrovskou čtenářskou popularitu...”¹⁶⁴

Již podle svého podtitulu byl časopis *Eva* zaměřen na moderní a vzdělanou ženu. *Eva* sama nám její charakteristiku nabízí v článku z 1. dubna roku 1935: „...*Dohovoří se několika jazyky, ale dokonale ovládá i svoji mateřštinu. Dovede popěvovat všechny moderní šlágry, zná však také klasiky. Je horlivá vlastenka, ale nikdy neurazí příslušníka jiné národnosti. Dovede vzdělaně mluvit, ale včas dokáže mlčet. Je sportovní duší i tělem, ví však také, kdo to byl Rousseau. Hlásá zásady demokracie, nikdy nedá pocítit své služebné třídní rozdíly. Dovede dokonale zacházet s růžem a kráslíci prostředky, přitom však zvýrazní individuální rysy i výraz svého obličej. Podporuje veřejnou dobročinnost, ale pomáhá, i když to nikdo nevidí. Svého muže oslovuje ve*

¹⁶³ Irena Zemanová: Mediální obraz české zábavní filmové tvorby ve společenských časopisech *Eva*, *Módní revue* a *Pestrý týden* v období 1939 až 1942, 2008, s. 39

¹⁶⁴ Irena Zemanová: Mediální obraz české zábavní filmové tvorby ve společenských časopisech *Eva*, *Módní revue* a *Pestrý týden* v období 1939 až 1942, 2008, s. 45-46, 49

*společnosti vždy s úsměvem, jako k nejdražšímu člověku na světě se k němu chová i doma. Nedokáže však žít v manželství nedůstojném...*¹⁶⁵

6.2 Odras společenské situace v obsahu časopisu

Roku 1939 pokračoval již XI. ročník tohoto časopisu. Vycházel vždy 1. a 15. den v měsíci, v červenci a srpnu však pouze jednou měsíčně. Jeden výtisk byl k dostání za 3,- K. Předplatné bylo možné nejen v tuzemsku, ale i v Jugoslávii a Polsku¹⁶⁶ a v ostatních evropských zemích. Odpovědnou redaktorkou byla Jarmila Nováková.¹⁶⁷

V 1. čísle druhorepublikového vydání z 1. ledna 1939 vyšel na straně 8 text redakce „*Píšeme ročník XI.*“, který nám nejlépe nastíní poslání a obsah časopisu Eva: „*Vážené čtenářky, jak vidíte, začínáme svůj nový – jedenáctý – ročník 1. lednem. Příčiny pro to jsou zcela jednoduché a netajenné: nepokojný podzim, za kterého se zdrželo vydání dvou posledních čísel ročníku desátého, a snaha, zjednodušit administrativní úkoly redakce. Na ideové linii Evy neměníme nic. Chce být dále průvodkyní žen po umění, literatuře, i ve všech ostatních krásách tohoto divného světa, chce být ovšem i praktickou radou v domácnosti, módě a probrati i některé otázky speciální: o dětech a jejich výchově, o některých právních otázkách, které se týkají žen, o kosmetice a zdravotědě, atd. ...*“ Zmínka o nepokojném podzimu a dva nové cíle časopisu nám ukazují, že Eva se věrna svému podtitulu zaměřovala na vzdělané ženy, které neměly stát pouze opodál okolního dění: „*...Prohloubiti chceme letošní program v dvojím: Mimořádné poměry a přerod a obnova našeho státu nás přesvědčily o významu pokusu získati některé vynikající a vedoucí osobnosti, aby nám psaly úvahy,*

¹⁶⁵ Eva, číslo 7, ročník VII., 1. dubna 1935, strana 10, RJ: „Jaká je moderní žena“

¹⁶⁶ Tyto dvě země byly jmenovány výslovně, ovšem pouze v ročníku XI., roku 1942 ročník XII. zmiňuje již pouze Jugoslávii

¹⁶⁷ Kolektiv autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945; 2007, s. 89; Jarmila Nováková (*23.07.1896 +14.11.1967; provdaná Šaldová) maturitní zkoušky složila na dívčím lyceu na učitelském ústavu ve Slezské Ostravě, státní zkoušky absolvovala ve zpěvu a hry na klavír na pražské konzervatoři. V letech 1922 – 1926 byla redaktorkou přílohy pro ženy Moravskoslezského deníku, poté přešla do jako redaktorka do Českého slova, kde působila až do roku 1942 a od roku 1926 zde redigovala přílohy Ženské slovo a Slovíčko (příloha pro děti k vystřihování). V redakci pražského ženského čtrnáctideníku Eva působila na pozici odpovědné redaktorky a šéfredaktorky v letech 1930 až 1943. Redaktorskou funkci zastávala i v dalších listech vydavatelství Melantrich. Před odchodem do důchodu v roce 1951 pracovala v redakci vydavatelství Práce, a to od května 1947. Jarmila Nováková byla členkou Národního svazu novinářů, avšak roku 1943 z něj byla vyloučena (v témže roce končí i vydávání časopisu Eva). Je autorkou řady příruček pro ženské ruční práce (Co si upleteme, Přešíváme a připltáme, Pro volná odpoledne, Dětem na zimu, Ruční práce ze zbytků vln a hedvábí).

keré by nám byly všeobecným vodítkem. Ale ještě více bychom chtěli zdokonaliti program ve směru zcela opačném: Je nutno chceme-li se udržet, abychom si uměly za všech okolností poradit a provést své rodiny úskalím těžké doby pokud možno bezpečně. Budeme proto věnovati ještě více místa otázkám hospodyňským, se stanoviska hospodářského i technického... Shrňeme-li tedy všechny naše sliby v jedinou větu: Chceme být aktuální a jsme jisti, že naše čtenářky, ty věrné staré, a všechny nové naši práci uvítají a ocení...“¹⁶⁸

Časopis dostal této novoroční předmluvě a na původních¹⁶⁹ přibližně třiceti stranách publikoval mimo jiné povídky, aktuální texty českých autorů (jmenovitě například Marie Majerové¹⁷⁰), na pokračování Kouzelný dům od K. J. Beneše, který se prolínal vždy celým vydáním a od kterého si podle již citovaného úvodního slova pro rok 1939 redakce mnoho slibovala: „...*Nejvíce pak čekáme od nového románu Evy. Bude to letos jediný román vzhledem k rozšíření obsahu ... - Přinášíme Kouzelný dům od K. J. Beneše ... Náš román má místa nejčistšího lyrismu i plná dramatického účinku, dotýká se tragedie a dovede mluvit ztišenými tóny, je milostný přece plný bolestného napětí naší doby...*“¹⁷¹ Velkou měrou se časopis věnoval módě – střihům, účesům i doplňkům. Zaměřoval se přitom na módu elegantní, všední, ale i sportovní, a to vše doprovázely vkusné fotografie a kresby modelů. Objevovaly se zde i fotografie a články Mileny Králové a architekta Františka Zelenky věnované architektonickému uspořádání domácnosti. Zadní stránky byly věnovány rozmanitým receptům, v období války často zaměřeným na úspornou kuchyni. Jednotlivými výtisky se prolínaly nejrůznější reklamy, a to inzerce řady firem (například na zubní pastu Chlorodont, žárovky Osram, potravinové doplňky Dr. Oetkera, pastu na obuv Armada), tak i reklamy na příručky Evy („*Učíme všechny ženy! Příručky Evy*“).

Svůj dvanáctý ročník Eva představila 15. prosince 1939 v textu „*Do dvanáctého ročníku*“ následovně: „*Tímto číslem EVY končíme XI. ročník. Děkujeme svým čtenářkám za pozornost, kterou věnovaly EVĚ po celý rok, za slova uznání, která nám byla největší odměnou. Do dvanáctého ročníku vstupuje EVA ve vážné době. Jako všechny časopisy je EVA právě tak dotčena zdražením materiálu a práce, proto nemůže tentokrát, věrna*

¹⁶⁸ Eva, číslo 1, ročník XI., 1. ledna 1939, strana 8, redakce: „Píšeme ročník XI.“

¹⁶⁹ Číslo 17 z 1. října roku 1940 vychází v menším formátu a následně číslo 14. z 1. srpna 1941 má pouze 16 stran

¹⁷⁰ Eva, číslo 21 (264), ročník XII., 1. prosince 1940, str. 9: Marie Majerová: „Robinsonka“ (z románu, který roku 1940 vyšel v nakladatelství Melantrich);

Eva, č. 18, ročník XI., 15. října 1939, str. 10: Marie Majerová: „Hlasy žen něžné i nezvučné“;

Eva, č. 20, ročník XI., 15. listopadu 1939, str. 6: Marie Majerová: „Tvrdé osudy“

¹⁷¹ Eva, číslo 1, ročník XI., 1. ledna 1939, strana 8, redakce: „Píšeme ročník XI.“

*své tradici, rozesílají svým čtenářkám prémie. Eva nezvýšila cenu, jako mnohé časopisy, ale aby nemusela slevovat z vysokého technického vybavení časopisu, nemůže zatěžovat náklad listu premiemi. Vážené čtenářky pochopí jistě vážnost našich důvodů a prominou nám, o což je snažně prosíme. Potřebujeme věrnost svých čtenářek zvláště dnes. Budeme se snažit ze všech sil, aby prémie byla vyvážená hodnotným obsahem EVY. Pro nový ročník chystáme bohatý program, který však vyhradíme až v prvním čísle dvanáctého ročníku... Vstupujeme do nového ročníku s upřímnou snahou zůstat věrni poslání Evy. Budeme zajímaví a aktuální, budeme sloužit české minulosti i české budoucnosti s vírou v naši národní tradici a svébytnost...*¹⁷²

6.3 Reklamy propagující vybraná témata vytištěné v jednotlivých výtiscích časopisu v protektorátních letech

6.3.1 Rok 1940 a výzvy uveřejněné v časopise Eva

Probíhající válečný konflikt nám připomíná: „Upozornění čtenářkám! Šetříme dnes se vším, tedy i s papírem a místem v časopisech. Doufáme, že naše čtenářky pochopí a ocení naši snahu využít každého řádku k rozšíření redakční části listu a trpělivě si i mezi inseráty vyhledají články, které je zajímají. Redakce Evy.“¹⁷³ Dále se již toto vydání odvíjí standardně, a přestože se jednalo o rok 1940, kdy válka ovládala Evropu, z obsahu časopisu tuto okolnost nelze vyzorovat, připomínky války jsou pouze výjimečné, v přibližně třech číslech tohoto ročníku. Časopis odráží idylickou dobu plnou elegantní módy, širokých možností pro samostatné ženy, které vedle vzdělávání se, cyklistiky, jachtingu a dalších volnočasových aktivit zvládnou i péči o domácnost. Válka jako by v roce 1940 neexistovala, snad v různých nenápadných návodech jak ušetřit a nahradit drahé suroviny levnějšími. Propaganda tak pomáhala udržet klid, klid na práci pro Velkoněmeckou říši.

Zlom nastává v čísle 13, kde se poprvé objevuje článek vyzdvihující a oslavující říši. Tato tendence zůstane zachována i u příštích čísel ročníku XII. Článek Dr. Aleny

¹⁷² Eva, číslo 22, ročník XI., 15. prosince 1939, strana 17, redakce: „Do dvanáctého ročníku“

¹⁷³ Eva, číslo 6, ročník XII., 15. března 1940, strana 1, redakce

Procházkové „*Německý Červený kříž v míru a ve válce*“¹⁷⁴ doprovázejí dvě fotografie zobrazující, jak uvádí komentář: „*Sestry Červeného kříže ve službách pouliční sbírky ve prospěch válečné pomoci Německému Červenému kříži. – Pečlivá ruka sestry přispívá k uzdravení raněného vojína,*“¹⁷⁵ kde v nemocničním prostředí sestra Německého Červeného kříže ošetřuje vojáka.¹⁷⁶

Článek se věnuje zakladateli mezinárodního Červeného kříže, Henri Dunantovi a jeho vztahu k německým státům. Dr. Procházková zde vyzdvihuje Německo jako jeden „...z prvních států v Evropě, který pochopil ušlechtilou humanitní myšlenku zakladatele...“ Dunantova základní idea byla „...organizování a neutralizování lékařů a ošetřovatelů raněných vojáků...“ Dunant v rámci agitace navštívil řadu evropských zemí, zde jsou zmíněny jeho návštěvy v německých státech, jmenovitě potom v Prusku a Sasku, a jeho „příznivé přijetí“ v nich, jejichž výsledkem bylo založení „Pomocných společností pro pomoc raněným v Německu“.

Zákony z let 1937 a 1938 byl v Německu Červený kříž zapojen do vojenské organizace. „...*Jeho úkolem je péče o zraněné, v mírových dobách působí v péči o válečné poškozence, při velkých katastrofách, v naléhavých případech apod. Vybudoval také mateřské domy (DRK – Mutterhäuser)... Instituce, věnované výlučně mírové sociální péči byly právě v r. 1938 od Červeného kříže odloučeny a předány národně socialistické péči o blaho lidu (N.S. – Volkswohlfahrt), s níž Červený kříž při svých mírových úkolech spolupracuje... Tři vedoucí skupiny ženské práce v Červeném kříži jsou: školené sestry, výcvik pomocnic a konečně společnosti Červeného kříže. To je vlastně základ organizace, protože v nich jsou organizovány dvě třetiny německých žen. Společnosti Červeného kříže svou prací, zejména získáváním prostředků, umožňují práci druhých dvou skupin, zejména školení nových sil, opatřování potřebného materiálu, prádla apod. ... Školení v samaritánské péči je doplňováno vojenskou disciplinou a samozřejmou spoluprací s vojskem...Práce Červeného kříže je přijímána německými ženami s plným pochopením... v současné válce koná Červený kříž v první řadě to, co je jeho hlavním úkolem a co měl na mysli jeho zakladatel: péči o zraněné vojáky na frontě i*

¹⁷⁴ Eva, číslo 13, ročník XII., 1. července 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková: „Německý Červený kříž v míru a ve válce“

¹⁷⁵ Eva, číslo 13, ročník XII., 1. července 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková: „Německý Červený kříž v míru a ve válce“

¹⁷⁶ viz příloha č. 2

*za frontou, v lazaretech, ve válečném pásmu i v nemocnicích v zápolí. Německé ženy nastoupily k této práci dokonale připraveny a organizovány...*¹⁷⁷

Druhá polovina roku 1940 byla ve znamení letecké bitvy o Velkou Británii, která byla zahájena 13. 8. 1940 operací Adlerangriff. Letecké útoky pokračovaly v druhé vlně od 7. září 1940.¹⁷⁸ V tomto dobovém kontextu na území protektorátu probíhal „...sběr starého papíru do 30. září, dále od 1. září do 30. listopadu sběr kostí, dále sběr hadrů apod. Výnos těchto sbírek přijde k dobru hospodářství Protektorátu, udrží na dosavadní výši průmyslovou výrobu, zabrání nezaměstnanosti apod. Dosud docházelo v tomto oboru k mnoha nedopatřením a cenné odpadky přicházely na zmar. K provádění těchto akcí dostane tisk články a hesla, spolupracovníci bude také rozhlas a biografy... Tiskový odbor proto žádá, aby všechny tyto akce, pořádané ve prospěch hospodářství Protektorátu, byly tiskem intenzivně podporovány a propagovány...“¹⁷⁹ Podle instrukcí přednesených na „tiskové konferenci“ vychází v září v časopise Eva výzva „*Nepohrdneme ani náprstkem*“, která čtenářky upozorňuje: „*V celém Protektorátě jsou teď pořádány sbírky starého, vyřazeného materiálu nebo v domácnosti neupotřebitelných předmětů, jako starého železa, kostí, papíru a j. Všechny tyto sbírky přijdou k dobru Protektorátu... žádný z nyní nepotřebných odpadků nepřijde již nazmar. Velmi důležitý bude zásah škol do sběrací akce. Od škol bude sebráný materiál odkupován,... výhodná příležitost... zejména pro pomoc svých sociálně slabších žáků. Největší úkol připadá při sbírce hospodyním, které mohou nyní dobře osvědčiti svůj hospodyňský smysl: Nic nesmí přijíti nazmar, nepohrdneme ani náprstkem.* (pro zvýraznění věty bylo použito odlišné formátování, poznámka LK) ... *dojde ke sběru... předmětů, které se někdy zbytečně v domácnosti povalují a jsou jimi způsobovány různé úrazy, hlavně dětí. Lze očekávat, že nás tyto doby vůbec naučí nehromaditi ve svých bytech ani na svých pracovištích mimo domov, zbytečné předměty, které tím, že se rozbily, poškodily, otloukly, polámaly, přestaly plnit svůj úkol. Navykněme si prováděti... úklid svých domácností... prohlédnou nám čistotou... a současně získáme důležité suroviny pro výrobu. Co znamená nepřerušovaná výroba pro dělnictvo a zaměstnanectvo, odkázané, aby v dotyčných podnicích nalézalo obživu, to*

¹⁷⁷ Eva, číslo 13, ročník XII., 1. července 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková: „Německý Červený kříž v míru a ve válce“

¹⁷⁸ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 41

¹⁷⁹ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 121, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku dne 21. června 1940, 13:30 hodin, C. Melč

každý z nás také dobře ví...¹⁸⁰ V inzerci se uvádějí i termíny, ve kterých sběr papíru a kostí proběhne. Text byl nejspíš určen přímo ženským časopisům, neb apeluje na ženy a hospodyňky (*„...pomoc sociálně slabším... Největší úkol připadá... hospodyním... různé úrazy, hlavně dětí... úklid svých domácností... prohlédnou nám čistotou...“*). Inzerát je umístěn ve středu první strany 16. čísla, mezi třemi dalšími reklamami však zaniká. Reklama na klobouky ze salonu Manky Vítkové, na šněrovačku Efpe Wegena i na žárovky Osram jsou doprovázeny fotografií a ilustracemi, apel na účast na sbírce starého materiálu je pouze textový a oproti zbylým reklamní textům málo výrazný i kvůli zhuštěnému textu.

V tomtéž čísle se nachází článek *„Válečná pomoc německých žen v průmyslu a v pomocných službách“¹⁸¹* od Dr. Aleny Procházkové. Text je doprovázen fotografií mladé ženy naklánějící se nad pracovním strojem¹⁸². Do článku je zakomponován reklamní text znění: *„Berliňáčky! Hledají se průvodčí elektrických pouličních drah k okamžitému nastoupení. Mohou nastoupiti i ty ženy, které dosud nebyly nikdy výdělečně činny jakož i ty, které se chtějí vrátiti do výdělečného života. Eventuelně mohou vykonávati také službu polodenní.“*, s podpisem Osobní oddělení Berlinské dopravní společnosti (BVG).¹⁸³

Autorka v článku *„Válečná pomoc německých žen v průmyslu a v pomocných službách“¹⁸⁴* srovnává mírové období, kdy ženy mohly zůstat v domácnosti a procento zaměstnaných vdaných žen se snižovalo, *„... v povolání zůstávaly již jen dívky svobodné, které se nevdaly nebo vdávati nechtěly. Vdané ženy se pak uplatňovaly v četných dobrovolných institucích národně socialistické sociální péče. V posledních válečných týdnech však jsou volány ženy, které dosud žily jen své rodině a domácnosti, aby se hlásily ke spolupráci v závodech a v pomocných službách. Insertní části denních listů ukazují na vysokou poptávku po ženských pracovních silách ve všech odvětvích hospodářství. ... Jsou tedy volány v první řadě hospodyně, aby zdvojnásobily své síly a rozdělily svou práci mezi péči o muže a děti, obstarávání domácího hospodářství a mezi povolání mimo domov v podniku nebo v sociální instituci. Rozhodný boj německého*

¹⁸⁰ Eva, číslo 16., ročník XII, 15. září 1940, strana 1, inzerce –TNS–: „Nepohrdneme ani náprstkem“, viz příloha č. 3

¹⁸¹ Eva, číslo 16., ročník XII, 15. září 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková: „Válečná pomoc německých žen v průmyslu a v pomocných službách“

¹⁸² viz příloha č. 4

¹⁸³ Eva, číslo 16., ročník XII, 15. září 1940, strana 8

¹⁸⁴ Eva, číslo 16., ročník XII, 15. září 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková: „Válečná pomoc německých žen v průmyslu a v pomocných službách“

národa vyžaduje naprosté vypětí sil. Mocné pohyby vojsk na západě, vzrůst obsazovaných území, to vše neustále povolává další muže od jejich pracovních míst. Ale doplňování výstroje a výzbroje bojovníků na souši, na moři a ve vzduchu se nesmí zhoršiti ani v kvalitě ani v kvantitě. Pro pomocné ruce německých žen je mnoho práce... Dvě pole působnosti potřebují pomoci žen: zbrojní průmysl a sociální služby v sousedství. Zbrojní průmysl je svým provozem naprosto vzdálen ženskému myšlení a citění, protože žena stojí u pramenů života a ne u jeho konce. Ale při výrobě kterékoliv zbraně či střely si uvědomuje německá žena v první řadě to, že svou prací jen zvyšuje ochranu svému muži, synu, bratru, a pomáhá vítězně skončiti boj svého národa o jeho životní práva...“ Působí autorka na city čtenářek a pokračuje v přesvědčování: „...*O nějaké fyzické námaze nelze ani mluvit...“*, kdy zmiňuje úlohu strojů při výrobě a jejich snadnou obsluhu, kterou „...*může vykonávati i žena, která nikdy nepracovala v továrně. Dokonce při výrobě některých jemných přístrojů třeba pro zpravodajskou službu jsou vyhledávány jen ženské ruce právě pro svoji obratnost spojenou s jemným zacházením. Dnes nelze mluvit také o továrnách jako o nepřijemných místech práce... heslo ‚krása v práci‘ změnilo továrny ve světlé veselé sály. Hospodyně ... pomáhají při obtížných začátcích sociální pracovnice podniku, skupinová důvěrnice a ostatní spolupracovnice a kamarádky. Práce je polodenní, každých čtrnáct dní je volno pro důkladný úklid domácnosti. Péče o děti je svěřena národně socialistické sociální péči... A tak nejen žena hospodyně, matka a manželka, ale pracovnice ve zbrojním průmyslu a v průmyslu nezbytném pro dnešní dobu, dále sociální pracovnice ... patří k obrazu dnešního života v Říši a je jedním z hlavních pilířů silné vnitřní fronty.“¹⁸⁵ Končí autorka článek, který apeluje na ženy v domácnosti, aby se staly součástí „vnitřní fronty“ a přihlásily se do průmyslu a produktivní sféry ve všech jejích podobách, přičemž je zde zdůrazněno, že tímto zapojením se by neutrpěla jejich rodina a domácnost („...*každých čtrnáct dní je volno pro důkladný úklid domácnosti. Péče o děti je svěřena národně socialistické sociální péči...“*).*

1. října 1940 vyšla Eva č. 17 XII. ročníku v menším formátu. Účelem byla nejspíše úspora papíru. Tato snaha se odrazí výrazněji na výtiscích z roku 1941. První čísla ročníku XIII. vycházela opět na přibližně 25-ti – 30-ti stranách. Číslo 14. z 1. srpna

¹⁸⁵ Eva, číslo 16., ročník XII, 15. září 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková: „Válečná pomoc německých žen v průmyslu a v pomocných službách“

1941 má však stran již pouze 16¹⁸⁶, žádné vysvětlení ani zmínku o této změně však toto vydání nenabízí. Omezení počtu stran přišlo krátce po zahájení operace Barbarossa a tedy bojů na východní frontě.¹⁸⁷

6.3.2 Rok 1941 a výzvy uveřejněné v časopise Eva

Článek Rudolfa Wagnera nazvaný „*Ženy se osvědčují*“¹⁸⁸ svým obsahem navazuje na výše zmíněný článek Aleny Procházkové vyzývající ženy k zapojení se do průmyslu. Rudolf Wagner vyzdvihuje, že v době totální války se ženy osvědčují více než kdy v minulosti, „...*válečné hospodářství v Říši vyžaduje dnes od žen výkonů, jakých od nich nebylo dosud žádáno nikdy, ani v Německu, ani v žádné jiné zemi. ... ženy se osvědčují i na pracovištích vyhrazených dříve jen mužům...*“ Následuje popis uniformy a rozhovor s průvodčí o její službě, na němž se dokládá, že se jedná o práci, kterou může žena vykonávat spolehlivě a rovnocenně s muži. „...*Nepřítomnost mužů a přebudování národního hospodářství na hospodářství válečné vyžaduje používání ženských pracovních sil ve zvýšené míře i ve všech jiných odvětvích,*“ píše Rudolf Wagner dále. „...*Proto dnes v každém německém městě nebo osadě vidíme sta a tisíce žen, které vykonávají službu na pracovištích vyhrazených dříve jen mužům. Zastávají tu všude plně muže, kterých bylo třeba pro jiné naléhavé úkoly. Vidíme je pracovat v dílnách u soustruhu, u vrtaček, u svěráku, ba dokonce i u vysokých pecí. ... kde dříve byli zaměstnáni výhradně muži, třídí nyní dopisy ženy... Pracují prostě všude tam, kde je třeba plného výkonu na místě uvolněném po muži, který byl povolán buď do zbraně nebo do jiné služby. Jeden z nejdůležitějších úkolů ovšem dnešní žena musí zastávat ve své vlastní domácnosti. ... hospodaření s potravinami a správně řízená spotřeba nejrůznějších statků vyžaduje... porozumění hospodyně, která se tak stává jednou z nejhlavnějších opor státu při opatřeních proti účinkům blokády...*“ Autor zde vypočítává možnosti, které Říše nabízí pracujícím matkám, aby nemusely zanedbávat své povinnosti hospodyně, manželky a matky. Podporu poskytovaly dívky z ženské

¹⁸⁶ Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 64: „...Od roku 1941 byl podstatně omezován v českém legálním tisku rozsah časopisů včetně inzerce, zakazovala se používat lepší druh papíru aj. Podstatným zásahem do struktury českého tisku bylo vládní nařízení ze dne 7. května 1941 o úpravě poměrů v českém tisku. Na základě tohoto nařízení bylo předsednictvo ministerské rady zmocněno stanovit termíny pro vydávání tiskovin, určovat rozsah časopisů a jednotlivých jejich částí, včetně inzerce a jiných soukromých oznámení, stanovit výši nákladu tiskovin a zastavovat vydávání tiskovin...”

¹⁸⁷ Více o operaci Barbarossa na jiném místě textu

¹⁸⁸ Eva, číslo 8, ročník XIII, 15. dubna 1941, strana 12, Rudolf Wagner: „*Ženy se osvědčují*“

pracovní služby, průmyslové závody zřizováním jesliček, mateřské školky či Hitlerova mládež. Tyto instituce umožnily ženám „... zaujmouti na vnitřní válečné frontě takové postavení, jaké stát a národ od ní žádají...“ Rudolf Wagner končí článek slovy: „...Německá žena však ve své namáhavé práci nevidí nic mimořádného. Koná-li svou povinnost celý národ, protože vše, co se děje, děje se jen pro dobro a blaho národa a jeho budoucnost, obětuje i dnešní německá žena s radostí a nadšením veškeré své síly pro zdar celku, neboť obětavost a statečnost byly vždy nejvýznačnějším rysem jejího charakteru...“¹⁸⁹

Tento článek, spolu s dřívějším od Dr. Procházkové, nám ilustruje protektorátní dobu, dobu referující o německém jakožto našem, kdy se všichni mohou a mají zapojit do boje respektive jeho podpory. Je zde patrný posun v nahlížení žen, samozřejmě zkreslený snahou vlichotit se jí a zapůsobit na její city s cílem přimět ji k angažovanosti a k zapojení se do průmyslu či jiné službě říši.

V číslech ze září a října 1941¹⁹⁰ se objevuje nový prvek propagace Říše, kdy je téměř na čtvrtině předsádky otištěno velké písmeno „V“ propojené nápisem „*Říše vítězí na všech frontách pro Evropu*“ a dole je doplněno sedmi menšími písmeny „V“ lemovanými zdobnými lístky¹⁹¹. Jedná se o součást rozsáhlé kampaně „Viktorie – znamení vítězství“, která vznikla po zahájení bojů na východní frontě proti SSSR a byla provázena řadou hesel a různými variacemi na písmeno „V“. Její hlavní symbol - písmeno „V“ se objevovalo v tisku, filmových týdenících, na plakátech, v městské hromadné dopravě. „V“ bylo také promítáno světly na nebe nad Petřínem. Tato mohutná kampaň vrcholila v letních a zimních měsících roku 1941.¹⁹² Velké „V“ z předsádky doprovází a spojuje s propagandistickou myšlenkou články uvnitř výtisků. V čísle 15 se jedná o text od Karla Plavce nazvaný „*Všechny chtějí do Afriky; koloniální škola pro ženy v Rendsburgu*“¹⁹³ doprovázený pěti fotografiemi¹⁹⁴. V 16. čísle byl publikován článek JUDr. Zdeňky Sutnarové „*Vliv zákonné ochrany žen na populaci*“, ve kterém vyzdvihuje nutnost ochrany pracujících žen v souvislosti

¹⁸⁹ Eva, číslo 8, ročník XIII, 15. dubna 1941, strana 12, Rudolf Wagner: „Ženy se osvědčují“; viz příloha č. 5

¹⁹⁰ Eva, číslo 15-17, ročník XIII, 1. a 15. září 1941, 1. října 1941

¹⁹¹ viz příloha č. 6

¹⁹² Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 366, 384, 387, 404

¹⁹³ Eva, číslo 15, ročník XIII, 1. září 1941, strana 8, Karel Plavec: „Všechny chtějí do Afriky; koloniální škola pro ženy v Rendsburgu“; článek pojednává o škole „...pro odborné vzdělání pro život v koloniích v Rendsburgu...“, kterou navštěvují dívky s přáním „...odjet do Afriky, do německých kolonií...“

¹⁹⁴ viz příloha č. 7

s rozvojem tovární práce, zapojení žen do ní a nutnost zvláštní ochrany pracujících žen s ohledem na další generace.¹⁹⁵ V čísle 17 na „vítězné“ „V“ z předšátky odkazuje článek E. Krčka „*Spolupráce školy a rodiny v Říši*“¹⁹⁶, kterým tato kampaň v Evě končí.

Projevy kampaně „Viktoria – znamení vítězství“ od konce listopadu 1941 postupně slábly a krátce po ukončení prvního výjimečného civilního stavu 20. ledna 1942 byly všechny znaky „V“ odstraněny.¹⁹⁷

6.3.3 Rok 1942 a výzvy uveřejněné v časopise Eva

V číslech XIV. ročníku z předšátky zmizel obsah čísla ve prospěch většího rozsahu obchodní inzerce. Ta nyní obsazovala třičtvrtiny předšátky, strany 15 a 16 a závěrečnou obálku.

Pod dalším článkem z pera Iva Liškutína „*Žena a její poslání v současném německém písemnictví*“ je v Evě otištěna reklama znění: „*Je národní povinností českých žen přispět ke zdaru sbírky zimních potřeb pro východní frontu*“¹⁹⁸. Toto číslo vyšlo 15. ledna 1942, necelý týden předtím odjelo prvních tisíc Židů transportem z terezínského ghetta do Rigy, do vyhlazovacích táborů. 15. ledna bylo vydáno vládní nařízení č. 14/1942 Sb., jímž vyvrcholila reforma ústředních orgánů protektorátní správy zavedená zastupujícím říšským protektorem Reinhardem Heydrichem. Tato reforma ve svém důsledku vedla k omezení autonomie protektorátu a protektorátní vlády. Bylo zrušeno Předsednictvo protektorátní vlády, snížen počet ministerstev; zrušena byla ministerstva sociální a zdravotní správy, veřejných prací a Předsednictvo ministerské rady bylo nahrazeno Sekretariátem předsedy protektorátní vlády. Část pravomocí Předsednictva přešla na ministerstvo vnitra, tiskové záležitosti přešly z jeho působnosti na Ministerstvo lidové osvěty. Po zatčení předsedy vlády generála A. Eliáše gestapem

¹⁹⁵ Eva, číslo 16, ročník XIII, 15. září 1941, strana 4, JUDr. Zdeňka Sutnarová: „Vliv zákonné ochrany žen na populaci“

¹⁹⁶ Eva, číslo 17, ročník XIII, 1. října 1941, strana 8, E. Krčka: „Spolupráce školy a rodiny v Říši“. Text poukazuje na to, že „... při výchově mládeže v Říši spolupracují tři činitelé: rodina, škola a Hitlerova mládež...“ a že „... všichni tito tři činitelé si musí být stále vědomi, že jejich výchova je součástí celkového státního plánu pro výchovu mládeže...“ Dále zde autor popisuje funkci a strukturu rodičovských sdružení, jejichž hlavním cílem bylo seznámit rodiče „... s výchovnými cíli nacionálně socialistického státu, při čemž má být pojednááno o péči státu o rodinu, o plemenných a rasových otázkách, o dědičnosti, o péči o zdravé potomstvo, o tělesné kázni, o pracovní povinnosti a o HJ...“

¹⁹⁷ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 388

¹⁹⁸ Eva, číslo 2, ročník XIV, 15. ledna 1942, strana 4; viz příloha č. 8

z rozkazu R. Heydricha v září roku 1941¹⁹⁹ a jeho odsouzení k trestu smrti v říjnu téhož roku, byla 19. ledna 1942 jmenována protektorátní vláda v čele s Jaroslavem Krejčím. Sedmičlennou vládu jmenoval na návrh R. Heydricha Emil Hácha. Ministrem školství a lidové osvěty byl jmenován Emanuel Moravec, ministrem vnitra Richard Bienert. V jednotlivých resortech měli své zastoupení němečtí generální zmocněnci.²⁰⁰

Toto bylo politické prostředí doby pro českou ženu oslovenou reklamou. Východní fronta vznikla 22. června roku 1941 operací Barbarossa (krycí název odkazující na Fridricha I. Barbarossu symbolizuje křížovou výpravu proti komunismu), kterou bez vyhlášení války napadlo Německo Sovětský svaz. Počáteční úspěch, kdy byla ruská obrana rychle prolomena a postup německých vojsk nezadržitelný, vedl k vyhlášení vlastenecké války Stalinem. Do války se měl zapojit každý občan, následovala mobilizace. Němci postupně dobyli Minsk, Tallinn, Smolensk, Kyjev a další. Dalšími cíly se staly Leningrad a Moskva. Nejvýznamnější bitvou této operace byla bitva o Moskvu. V prosinci 1941 přešla sovětská vojska do protiútoků a Němcům se Moskvu nepodařilo dobýt, zejména kvůli blátu a čtyřicetistupňovým mrazům, na které němečtí vojáci nebyli vybaveni. Operace Barbarossa skončila, boje na východní frontě však pokračovaly, na jaře 1942 došlo k jejich obnovení a německá vojska směřovala na Kavkaz, Stalingrad a Krym.

Právě situace na východní frontě a neutěšená hospodářská situace, kdy muži byli na frontě, byly hlavním motivem výzev oslovujících ženy k příspěvku do sbírky zimních potřeb.

1. června 1942 se na titulní straně Evy vedle barevné fotografie elegantní ženy objevuje zarámovaná výzva: „*Je povinností české ženy, aby darem Německému Červenému kříži přispěla k zmírnění obětí německého vojáka*“²⁰¹. Na vnitřní straně zadní obálky je otištěno: „*Upozornění. Podle úředního upozornění vylučují se s okamžitou platností z odběru všech druhů časopisů i židovští míšenci a jejich podnájemníci, jimž je zakázáno doručovati noviny, ať donáškou, poštou, nebo jakýmkoliv jiným způsobem, je tedy nutno, aby nám všichni jednotlivci, jichž se zákaz*

¹⁹⁹ Jiří Hronek: Černá kniha Heydrichova režimu: Dokumenty a zápisy září 1941 – leden 1941, 1942, s. 65, zpráva ČTK 30 září 1941: „...Z nařízení zastupujícího říšského protektora Obergruppenführera generála Heydricha byl ministerský předseda autonomní protektorátní vlády Ing. Eliáš zatčen pro velezradu a zemězradu a odevzdán lidovému soudu německé říše k vynesení rozsudku. Zastupující říšský protektor zbavil současně zatčeného jeho úřadu jako ministerského předsedy autonomní protektorátní vlády...“

²⁰⁰ <<http://www.vlada.cz/cz/urad-vlady/historie/mnichov-a-druha-svetova-valka-1938---1945-50550/>>

²⁰¹ Eva, číslo 11, ročník XIV, 1. června 1942, titulní strana, viz příloha č. 9

*týká, obratem oznámili, že jsou židovskými míšenci, po případě jejich podnájemníky, ve smyslu citovaného upozornění. Dodávka časopisů jim bude zastavena. Eva, oddělení předplatitelů.*²⁰²

Číslo 11 z prvního června bylo první číslo Evy po atentátu spáchaném 27. května 1942 na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Atentát s krycím názvem operace Anthropoid provedli českoslovenští parašutisté Jozef Gabčík a Jan Kubiš, vyslaní exilovou vládou v Londýně. V době vydání 11. čísla byl zastupující říšský protektor ještě naživu a jeho stav dokonce vykazoval známky zlepšení. Probíhala však přísná opatření směřující k dopadení atentátníků. Jejich rozsah se znásobil po 4. červnu, kdy Reinhard Heydrich následkům atentátu podlehl.²⁰³

Zprávu o atentátu v den jeho spáchání obdrželo gestapo, Karl Hermann Frank a Adolf Hitler. Důsledky byly pro český národ dalekosáhlé. Již 27. května vyhlásil Státní tajemník K. H. Frank, Hitlerem pověřený řídit prozatímně agendu říšského protektora, civilní výjimečný stav nad celým Protektorátem Čechy a Morava. Stanné právo trvalo až do 3. července 1942. K. H. Frank svým výnosem dále oznamuje: „...Na dopadení pachatelů se vypisuje odměna 10 miliónů K. Každý, kdo pachatele přechovává nebo jim poskytuje pomoc, anebo má vědomost o jejich osobě anebo o jejich pobytu a neoznámí to, bude zastřelen s celou svou rodinou...“²⁰⁴ Uvádí též v platnost zákaz nočního vycházení, přerušování provozu hostinců, biografů, divadel a veřejných zábavních podniků, byla zastavena veškerá hromadná doprava.²⁰⁵ Naplno se spustila mašinérie nelítostného nacistického teroru, na jejímž konci byly tisíce mrtvých. Ihned po obdržení informace o atentátu, vyzval Hitler Franka, aby nechal pro výstrahu zatknout a popravit 10 000 nepřátelsky smýšlejících Čechů.²⁰⁶

Za hranicemi vyvolaly největší odezvu zejména dvě odvetné události – vypálení obce Lidice 10. června 1942 a obce Ležáky 24. června 1942. Československému odboji se podařilo dosáhnout cíle celé akce – příslibu poválečné obnovy Československa

²⁰² Eva, číslo 11, ročník XIV, 1. června 1942, zadní předsádka

²⁰³ Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 72: „...V době heydrichiády vyšla ve večerním Českém slově básnička, jejíž začáteční písmena veršů, čtena od shora dolů, dávala větu: ‚Proklínáme krvavého kata Heydricha‘. Adresa autora básničky byla fingována...“

²⁰⁴ Miroslav Ivanov: Atentát na Reinharda Hendricha, 2003, s. 277: Článek II. Výnosu říšského protektora v Čechách a na Moravě v zastoupení: K.H. Frank ze dne 27. května 1942, Praha

²⁰⁵ Miroslav Ivanov: Atentát na Reinharda Hendricha, 2003, s. 278

²⁰⁶ Miroslav Ivanov: Atentát na Reinharda Hendricha, 2003, s. 277

v rámci hranic před Mnichovskou dohodou, kterou Britové, následování francouzskou vládou, po červnových událostech roku 1942 odvolali.

15. června 1942 Eva oznámila Heydrichovo úmrtí: „*SS – Obergruppenführer Heydrich zemřel na následky vražedného útoku; Zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě a náčelník bezpečnostní policie a bezpečnostní služby, SS – Obergruppenführer a generál policie REINHARD HEYDRICH, podlehl dne 4. června vážnému zranění, utrpěnému při vražedném útoku, který na něj byl spáchán dne 27. května.*“²⁰⁷ Text orámovaný silnou černou linkou a doprovázený fotografií Heydricha připomíná smuteční parte.²⁰⁸ Na druhé straně byl zveřejněn životopisný oslavný text „*Za padlým hrdinou*“. Informaci, že Reinhard Heydrich podlehl následkům „vražedného útoku“ přinesly povinně na titulní straně všechny protektorátní deníky, ale i týdeníky.²⁰⁹ Druhá strana je zakončena reklamou: „*České ženy mají vděčný úkol postaviti se v čelo dárců ve sbírce pro Německý Červený kříž. Čím větší měrou budou české ženy podporovati sbírku na Německý Červený kříž, tím větší jejich zásluhy o národ.*“²¹⁰ Toto umístění výzvy jakoby upozorňovalo protektorátní obyvatele na povinnost solidaritou dokázat svoji příslušnost a poslušnost říši. V podání protektorátní ideologie se jakoby nabízí možnost darem „odčinit“ zlo napáchané atentátem, možnost distancovat se od tohoto činu.

Boj československých výsadkářů skončil 18. června 1942 v chrámu Sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze, kde sebevraždou ukončili více jak dvouhodinový boj s gestapem a protektorátními orgány. Zanechal po sobě sedm obětí.

Další sociální reklama, se kterou se v Evě můžeme setkat, je následujícího znění: „*České ženy! Uvědomte si, že odevzdání postradatelných předmětů a tkanin na sbírku, která má opatřit našim dělníkům, zemědělcům a pracujícím ženám dostatek pracovních obleků, není činem obětavosti, nýbrž mravní povinnosti!*“²¹¹ Tato výzva je určena ženám, čtenářkám časopisu, které mají z pohledu vyzyvatele povinnost zapojit se do podpory říše sbírkou určitých předmětů, neb zatím nepřinesly jinou oběť, nestaly se například ženami pracujícími. Výzva byla v časopise zdůrazněna umístěním v barevně

²⁰⁷ Eva, číslo 12, ročník XIV, 15. června 1942, strana 1-2

²⁰⁸ viz příloha č. 10

²⁰⁹ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 166

²¹⁰ Eva, číslo 12, ročník XIV, 15. června 1942, strana 2, viz příloha č. 11

²¹¹ Eva, číslo 18, ročník XIV, 15. října 1942 strana 5

odlišené ploše zabírající spodní část stránky, ale také větším písmem oproti článku publikovaném výše.²¹² Více se již neopakovala.

Článek Jiřího V. Šamly „Uzlíček dojmů z Říše“²¹³ pojednává o životě českých žen v Říši. Začíná krátkým telegramem z ženského tábora v Halle: „...240 českých dělnic, 5 českých kuchařek, 1 švadlena, 1 kadeřnice, dohromady 247 veselých děvčat... ,Nám tu nic nechybí.‘...“ Dále se autor věnuje českým umělkyním, zejména Adině Mandlové, působícím v Říši. Následuje část nazvaná Válka žen: „...Žádná válka nekladla dosud tak velké požadavky na ženy, jako dnešní. V žádné válce se však také ženy nemohly tak čestně uplatnit jako v dnešní. Není mužského zaměstnání, které by žena nevykonávala, a budme upřímní: nevykonávala stejně dobře jako muž... Není rozdílu mezi mužskou a mezi ženskou prací. Je jen jedna práce a tu konají všichni stejně...“ V části nazvané *Co naše ženy neznají* se Jiří V. Šamla zamýšlí: „... K práci se naše ženy dovedou postavit stejně čestně, ale chybí jim služba národu, obětavost, sebezapření, láska k bližnímu a touha pomoci v té míře, jakou ji mají německé ženy. ... A kdybyste se rozhlédli po životě v Říši, najdete ženy všude, kde je třeba obětavé práce. Při sbírkách, při spravování statisíců párů ponožek pro vojáky, při pletení teplých oděvů pro vojáky, při přešívání darovaných věcí, při výchově mládeže, při pomoci starým, ... Všude najdete obětavou, nezištnou německou ženu, která je šťastna, mohla-li někde pomoci, mohla-li se obětovat, prospět, posloužit. Srdce našich žen je stejně dobré, stejně krásné a obětavé. Je jen uzavřené. Potřebujeme silnou ženu, která by je dovedla otevřít, aby se jejich láska rozlila po celém národě...“ Působí autor na city čtenářek a pokračuje: „...Zatím hledejte velké české ženy, které mají klíče k vašim srdcím. Nevěřte těm, kdo říkají, že dnes není doba na velkou práci. Právě naopak. Nikdy nebylo tolik třeba práce žen, jejich pomoci, jejich obětavosti, jejich úsilí a organizačních schopností jako právě dnes. Začněte s jakoukoli prací, ale začněte ihned. Každého dne je škoda! Rozpoutejte síly, které drímají v srdcích a v rukou českých žen! Bez silných žen nebudeme mít silného národa!“²¹⁴

Právě kvalifikovanost českých pracovních sil, a na druhou stranu jejich nedostatek v Třetí říši, napomohla tomu, že počet obětí na straně Čechů byl

²¹² viz příloha č. 12

²¹³ Eva, číslo 21, ročník XIV, 1. prosince 1942, strana 4

²¹⁴ Eva, číslo 21, ročník XIV, 1. prosince 1942, strana 4, Jiří V. Šamla: „Uzlíček dojmů z Říše“; viz příloha č. 13

nesrovnatelně nižší než ztráty na straně Židů a Poláků.²¹⁵ Z vojenských, strategických a ekonomických důvodů potřebovali nacisté na českém území udržet klid a pracovní výkonnost.²¹⁶

6.3.4 Rok 1943 a výzvy uveřejněné v časopise Eva

Pro Evu XV. ročník posledním a vyšlo z něj pouhých pět čísel. 14. března 1943, den před obvyklým dnem vydání Evy, vydavatelství Melantrich oznámilo, že jeho vydávání, společně s vydáváním časopisu Ahoj, zastavuje.²¹⁷ 1. března 1943 tak vyšlo poslední číslo tohoto časopisu „vzdělané ženy“. Je třeba uvést ještě článek „*Sestry Německého červeného kříže*“. Autor textu uveden není, pod čtyřmi doprovodnými fotografiemi je šifra Kafr. Článek oceňuje úlohu sester Německého Červeného kříže, ať už tyto působí kdekoli, a zejména jejich roli při péči o raněné vojáky. „...*Jednou na sebe vzaly tuto těžkou povinnost, obětovaly jí mnohé a dnes stojí jako nerozborný celek, jako vojáci jiné fronty za bojujícími armádami. Také ony bojují svým vlastním způsobem za konečné vítězství. A každý raněný, který jejich péčí byl vyléčen a uzdraven, rád poví, že jsou to právě sestry Německého Červeného kříže, které k tomuto vítězství přispívají měrou netušenou...*“²¹⁸

7. České slovo

České slovo vycházelo v letech 1907 – 1945, neslo podtitul Ústřední orgán české strany národně sociální (1907-), Ústřední orgán Československé strany národně socialistické (1935), List národního souručenství (1939; stejně jako téměř všechny české deníky i České slovo formálně zaujalo pozici tiskového orgánu Národního souručenství a přijalo toto označení²¹⁹), List pro národ a socialismus (1941).

²¹⁵ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 360

²¹⁶ Tomáš Pasák: K historii českého fašismu, 1985, s. 57

²¹⁷ Na tomto místě bych ráda zmínila zprávu z Nedělního Českého Slova (číslo 10/61, ročník XXXV, 14. března 1943, strana 4), kde je mezi denními zprávami zmíněno: „Čtenářům časopisů Ahoj a Eva. Redakce a vydavatelstvo časopisů Ahoj a Eva děkují svým čtenářům za dosavadní přízeň a zároveň jim oznamují, že Ahoj i Eva nebudou po dobu války vycházet.“ Důvody se ve zprávě neuvádějí. Podpis chybí.

²¹⁸ Eva, číslo 4, 15. února 1943, ročník XV, strana 4, Kafr: „Sestry Německého červeného kříže“

²¹⁹ Kol. autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945, 2007, s. 6; též Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 70: „...Po vzniku Národního souručenství byly všechny listy (kromě pozdější ‚Vlajky‘) formálně tiskovými orgány této instituce...“

České slovo bylo založeno roku 1907 jako deník národně sociální strany. Jeho vydávání bylo během 1. světové války zastaveno, v letech 1914 – 1915 vycházelo jako „Naše slovo“. Jako orgán strany národně sociální (později národně socialistické) vycházelo opět od konce roku 1918. Od 31. 3. 1939 bylo listem Národního souručenství. Nedělní vydání vycházelo v nákladu 32.2000 jako „Nedělní české slovo“. Jeho přípojenými deníky bylo České slovo (M. Ostrava), Moravské slovo (vycházelo v Brně), Večerní České slovo, dále Telegraf (Praha) a vydání v M. Ostravě, A-Zet.²²⁰ Nakladatelem bylo vydavatelství Melantrich, Česká strana národně sociální. Roku 1945 bylo vydávání úředně zastaveno. K 20. 1. 1939 České slovo vycházelo v Praze v nákladu 15.564, 10.000 k 20. 11. 1939 a 9.658 k 20. 1. 1940.²²¹ V letech 1940 – 1943 byla nedělní vydání doprovázena přílohou Kvítka (humoristická příloha), jejímž odpovědným redaktorem byl Vladislav Peroutka. V roce 1940 byla součástí Českého slova příloha Slovičko (např. dětské romány na pokračování). Pro ranní vydání byli odpovědnými redaktory v letech válečných Karel Jíše, dr. Antonín Houdek, František Meloun (1936 – 1939), Ing. Jaroslav Kšikal (1940), Karel Lažnovský (1941), od roku 1943 opět Ing. Jar. Kšikal spolu s Karlem Wernerem²²². Pro večerní vydání byli odpovědnými redaktory Antonín Finger a J. Dréman - Nerad (1936 – 1940), později Vladislav Brejník (1941). V letech 1940 – 1944 vycházel také A-Zet ranní; redaktori František Šulc, J. Kovařík, Bedřich Pankrác, L. Technik, Jiří Pichl. A-Zet Pondělník vycházel v letech 1940 – 1944 a jeho redaktorem byl Bedřich Pankrác.²²³

Na tomto místě bych ráda představila dva z odpovědných redaktorů – Karla Lažnovského a Antonína Fingera, jakožto představitele dvou možných a zásadně odlišných směrů pro protektorátní novináře. Karel Lažnovský²²⁴ byl novinářem z povolání od roku 1928, přičemž předtím pracoval jako pomocný dělník v dole. Ve dvacátých letech byl činný v KSČ. Členem Syndikátu novinářů se stal 1. července 1933.

²²⁰ Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 134

²²¹ Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 419

²²² Kol. autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945, 2007, s. 8: Karel Werner byl v únoru 1942 Vladimírem Krychtálkem jmenován do poradního výboru Národního svazu novinářů

²²³ Bibliografické údaje mikrofilm

²²⁴ Kol. autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945, 2007, s. 75: Karel Lažnovský: *08.03. 1906 Motyčín, okres Slaný +10.10.1941 Praha. Absolvoval dva ročníky obchodní akademie bez maturity. Dílo např.: Dynamická cesta životem (1937, pod pseudonymem Robert Korec), Hovory s dějinami. Především s hlediska mladé generace. (1940), Ein Tscheche über das Benesch-Regime. Prag, Orbis-Verlag (1940), Revoluce na postupu. Rozbor současného dění po stránce hospodářské a sociální. (vlastním nákladem, 1941), Říše a my (1941)

Prispíval do časopisu *Duch českého severu*, působil v redakci plzeňského národně socialistického *Českého směru*. Roku 1933 se stal redaktorem listů nakladatelství Melantrich – od července 1933 redaktorem plzeňského *Večerního Českého slova*, odkud v březnu 1939 přešel do pražské redakce *Českého slova*. Zaměřoval se zde na vnitřní politiku a posléze se začal věnovat politické publicistice. Prispíval také do *Pražského ilustrovaného zpravodaje*. S delegací protektorátních novinářů navštívil roku 1940 bojiště ve Francii, v Belgii, v Holandsku a Německu. Na postu šéfredaktora *Českého slova* působil od března 1941 až do své smrti v září 1941. Sporná smrt Karla Lažnovského a následná „travičská“ neboli „chlebičková“²²⁵ aféra byly zneužity nacisty a Emanuelem Moravcem k útokům proti A. Eliášovi a českému odboji. 18. září se Karel Lažnovský zúčastnil spolu s dalšími aktivistickými novináři přijetí u předsedy vlády Eliáše²²⁶, po němž 11. října 1941 údajně, podle úřední zprávy, na následky požití otráveného občerstvení zemřel.²²⁷ Na schůzce „...Lažnovský uvedl, že vláda se až dosud nepostarala o převýchovu národa. Navrhl, aby členové vlády konali ideologické přednášky, které by odpovídaly koncepci česko-německého soužití. Vyslovil mj. tezi, že ‚až dosud dělali vlastně aktivistickou práci jen aktivističtí novináři, takže v národu vzniká dojem, že jsou zaprodanci Němců a zrádci národa’...“²²⁸

Antonín Finger²²⁹ začal svoji novinářskou kariéru roku 1913, kdy působil jako redaktor *Ostravských listů*, a to až do roku 1915. Po návratu z první světové války byl až do roku 1922 zaměstnán v ČTK Ostrava, poté působil jako zástupce šéfredaktora časopisu *Duch času*. V letech 1928 a 1929 byl dopisovatelem *Prager Presse* ve Varšavě a Bělehradě, byl také dopisovatelem ČTK, kde roku 1930 pracoval jako vedoucí redaktor směny v Praze. Post redaktora v Melantrichu zastával od listopadu 1930 do září 1942. Ve *Večerním Českém slově* začínal jako vedoucí zahraniční rubriky, později, až do svého propuštění v prosinci 1941, zde byl odpovědným redaktorem. Od prosince 1942 do srpna 1946 byl tiskovým referentem a šéfredaktorem týdeníku *Ústředního Svazu československých řemesel Řemeslo*. Poté se v září téhož roku vrátil do

²²⁵ Tomáš Pasák: *Pod ochranou říše*, 1998, s. 318

²²⁶ Toto střetnutí kolaborantských novinářů s ministerským předsedou vzešlo z iniciativy Wolframa von Wolmara – Tomáš Pasák: *Český fašismus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*, 1999, s. 322

²²⁷ Kolektiv autorů: *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*; 2007, s. 75

²²⁸ Tomáš Pasák: *Pod ochranou říše*, 1998, s. 317

²²⁹ Kol. autorů: *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, 2007, s. 35: Antonín Finger (*28.02.1895 Moravská Ostrava +20.01.1956 Praha) Vystudoval gymnázium a absolvoval čtyři semestry studia na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Dílo: přeložil v r. 1924 Mehringův životopis Karla Marxe.

Melantrichu, kde až do odchodu do invalidního důchodu roku 1951 pracoval v překladatelském oddělení. Byl také přispěvatelem Svobodného zítřku a Svobodného slova. (Od roku 1921 byl členem Syndikátu denního tisku čs., od roku 1926 Syndikátu čs. novinářů) Ráda bych zde zmínila mnohokrát citované stenografické zápisy, které vyšly v souboru Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara.²³⁰

U těchto dvou představitelů novinářského stavu jsem se zastavila, neboť právě novináři denního tisku měli být mluvčími oficiální politické linie a působit na politické, kulturní a duchovní klima v období totalitním a nedemokratickým, jakým Protektorát Čechy a Morava byl. Německé úřady vše směřovaly k úplnému podřízení českého tisku německému vlivu,²³¹ a tak „...v důsledku německého zásahu a utužení cenzurních opatření docházelo i mezi žurnalisty k diferenciaci...“²³² V těchto poměrech bylo možno následovat (zůstat pokud možno věrný) odkaz demokratického modelu, anebo podřídit se plně zájmům moci a diktátu totality, centralizovanému modelu. Období protektorátu znamenalo nejprve omezování počtu titulů (zejména těch spojených s komunistickou stranou) a zavádění totalitních praktik a cenzurních opatření, zákazy výkonu povolání a centralizaci řízení tisku, přičemž zpočátku se řada novinářů k tomuto stavu stavěla zdrženlivě. Později, od května 1942, však řada novinářů podlehla zavražďovací a likvidačním praktikám a uchýlila se ke kolaboraci. Karel Lažnovský patřil do skupiny novinářů označovaných jako „aktivističtí novináři“²³³, byl nazýván „...apoštolský typ“ česko-německé spolupráce. Ve skutečnosti to byl vysloveně konjunkturální, domýšlivý žurnalista samouk...“²³⁴ Aktivističtí novináři požadovali „...iniciativní činnost české strany ve smyslu německo-českého přátelství, která by byla

²³⁰ Kolektiv autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945; 2007, s. 35

²³¹ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 68

²³² Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 128

²³³ Encyklopedický slovník českých dějin 1938-1945, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.v.i. <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Slovník38_45.pdf>, str. 7: Aktivističtí novináři byli „...skupina představitelů programového aktivismu v českém žurnalismu...“ V první fázi se propagandistickým složkám okupačního aparátu podařilo získat novináře antisemitsky zaměřených periodik jakými byly Vlajka, Arijský boj a Štít. Aktivně tedy spolupracovali žurnalisté M. A. Brikcus, J. Hallmann, R. Novák, J. Oploštil a další. Jelikož byli přesvědčeni, že spojení českých zemí s Německem bude trvalé, oportunisticky proklamovali českou iniciativu pilnou propagací nacionálněsocialistické ideologie a snažili se získat důvěru německé strany. Jejich kritiku si vysloužila pasivita protektorátních orgánů – protektorátní vláda a NS (pro neschopnost „převychovat národ v proněmeckém duchu). Vedle výše zmíněných novinářů je nutno zmínit jména dalších aktivistických žurnalistů - Emanuela Moravce, ideového vůdce, a od března 1941 ustavenou tzv. sedmičku vedoucích žurnalistů (šéfredaktorů největších deníků): Emanuel Vajtauer (Večerník České slovo), Karel Lažnovský, J. Křemen (A-Zet), V. Crha (Národní politika), V. Ryba (Národní práce), K. Werner (Polední list), V. Krychtálek (později Venkov).

²³⁴ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 250

větší než samotné požadavky německých míst...²³⁵ a oportunisticky se podíleli na kolaboraci s nacistickou okupační mocí a jejími představiteli a prosazovali proříšské postoje a hodnoty. Snažili se „...získat důvěru německých úřadů, zmocnit se vedení českého tisku a dát mu plně konformní náplň a politickou ideu. Koncepce této skupiny vycházela z trvalého spojení českých zemí s Německem; plně se proto orientovala na jeho vítězství a snažila se vytvořit protiváhu dosavadní retardační politice²³⁶ Eliášovy vlády...²³⁷ Zároveň tato část novinářského stavu ohrožovala fyzickou i profesní existenci novinářů, kteří se k tomuto proudu odmítali připojit.²³⁸ Tuto druhou skupinu reprezentoval právě Antonín Finger. Jakožto odpovědný redaktor Večerního Českého slova byl vyslán na tiskové konference, ze kterých pořizoval stenografické zápisy. Tyto následně předával dále s určením do londýnského rozhlasu²³⁹. Jelikož konference byly důvěrné, určené pouze pro vnitřní potřebu a jejich účastníci byli vázáni mlčenlivostí, hrozilo Antonínu Fingerovi za jeho vlastenecké jednání zatčení.

²³⁵ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 181

²³⁶ Tomáš Pasák tento pojem vysvětluje v knize Pod ochranou říše, 1998 na stranách 347 a 348: „...Tento směr odmítal nacionálně socialistickou ideologii a okupaci chápal jako dočasnou mocenskou záležitost. V jeho podtextu byl znatelný taktický oportunismus, který ovšem vycházel ze snahy přežít, zachovat národní existenci a převést národ jako neporušený celek do poválečných poměrů. Tento směr spatřoval největší nebezpečí v postupné germanizaci a té se také snažil především čelit. Není proto náhodné, že touto skupinou postupoval i odboj a dokonce někteří představitelé protektorátní reprezentace (gen. A. Eliáš) byli na počátku okupace v jeho popředí. Z toho ovšem nevyplývá, že vláda jako celek byla retardačním činitelem, ale obranářské momenty nelze v její praktické činnosti pominout...”

²³⁷ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 181, viz též strana 252: „...Aktivističtí redaktoři byli přesvědčeni o německém vítězství a s osudem Německa chtěli také trvale spojit existenci českých zemí...“ a strana 270: „...Aktivističtí novináři... vystoupili otevřeně proti Eliášově retardační taktice, kterou považovali za organické pokračování Němcům nepřátelské linie z let minulých, a označovali ji za vážnou překážku vzájemného smíření a vyrovnání...”

²³⁸ Zpracováno na základě: Kol. autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945, 2007, s. 5, 10

²³⁹ Jakub Končelík, Barbara Köpplová, Jitka Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolmara von Wolmara, 2003, s. 19 – Úvodní slovo Antonína Fingera: „...Za Večerní České Slovo jsem docházel na konference já. Psal jsem si poznámky, z nichž jsem zpočátku podával jen ústní referát šéfredaktoru Ludřkovi Stránskému a Rudolfovi Kepkovi. Později jsem zprávy o těchto tak zvaných tiskových konferencích – říkali jsme tomu raporty – prepisoval, jakmile jsem přišel do redakce. Byly už obšírnější, protože místo původních poznámek to už byly skoro stenografické protokoly. Průklepy dostával Luděk Stránský, který jich používal pro informaci naší emigrace prostřednictvím vysílaček skupiny docenta dra Krajiny, dále Rudolf Kepka pro potřebu redakce... Ke čtení je dostával redaktor Arnošt Polavský, spolupracovník časopisu ‚V boj‘, a jiní. Věděl jsem, že tyto informace jsou různými cestami posílány do ciziny naší emigraci (Vitásek, Hruban, Polavský), ačkoliv jistotu jsem o tom tehdy měl jen u Stránského...”; Slovník odpovědných redaktorů, 2007, s. 114-115: Luděk Stránský (30.1.1900-10.10.1950; vystudoval reálné gymnázium v Novém Bydžově) byl v letech 1924-1941 šéfredaktorem Večerního Českého slova, o tuto funkci se dělil s Rudolfem Kepkou. Byl zapojen do ilegální činnosti ve skupině doc. V. Krajiny, za což byl v březnu 1941 zatčen a následně až do června 1945 vězněn v koncentračním táboře Oranienburg.

7.1 Stručný popis deníku a populace, na niž byl zaměřen

České Slovo vycházelo pětkrát týdně – úterý až sobota. V neděli vycházelo Nedělní České Slovo, rozšířené vydání Českého Slova. Melantrich také vydával Večerní České Slovo, jehož zprávy byly často předzvěstí toho, čemu se dalo dočíst druhý den ráno v Českém Slově. Večerní České Slovo vycházelo i v pondělí.

Nedělní České Slovo, List pro národ a socialismus, mělo 10 stran, respektive 12 s přílohou Slovíčko či Kvítko. Na první, druhé a třetí straně byly nejaktuálnější události (postup německých vojsk na východní frontě, projevy Hitlera, Goebbelse) z domova (rozuměj z protektorátu i z říše) a ze světa zejména hospodářské, politické, sociální a vojenské povahy. Na druhé či třetí straně byl sloupek nazvaný Politické aktuality. Čtvrtá strana se věnovala Denním zprávám a právě zde byly nejčastěji otiskovány výzvy čtenářům k účasti na nejrůznějších sbírkách (papíru, pecek, šatstva a textilu, Winterhilfe apod.). Zveřejňovaly se zde informace o úmrtích, popravách a trestech smrti, různé vyhlášky a oznámení. Byl zde také rozepsán program rozhlasu, rubriky Z nejzajímavějších výroků, obrázkové reklamy a kreslený vtip.

Na straně páté následovaly rubriky Hospodářství a práce a Kulturní život a opět reklamy. Strana 6 se věnovala sportu, byl zde zveřejňován program kin a divadel (pražských). To vše doprovázeno reklamami, které již na straně sedm značně převládaly, mimoto zde byly texty věnující se módě a zveřejňující Osobní a rodinné zprávy a úřední vyhlášky. Strany 8 – 10 zaplňovala inzerce Malý oznamovatel (seznámení, práci hledají, stěhování, hudební nástroje, půjčky, byty hledají atd.).

Struktura Českého Slova byla velmi podobná, nejmarkantnějším rozdílem byla absence rozšířeného (dvoustránkového) Malého oznamovatele a tedy i nižší počet stran (sedm až osm), přičemž čtvrté České Slovo mělo strany pouze čtyři. Dále na straně 4 bylo obohaceno o rubriku Šachy a strana pátá se cele věnovala kultuře (Kulturní život) a v její dolní části byl otiskován román na pokračování (roku 1942 to byl Zázračný obraz od Rudolfa Kepky). Šestá strana je uvedena jako sekce Hospodářství – Práce – Veřejná správa. Na straně sedm byly případy Ze soudní síně, Tělesná výchova a sport, co vysílá Rozhlas a nechybí tu rozmanité reklamy a krátká verze Malého oznamovatele, tvořená přibližně čtyřmi oznámeními. Osmá strana se opět věnuje kultuře, a to zejména kulturním akcím, které proběhly v protektorátě a v říši.

Časté byly citáty oslavující Říši a blahořečící fakt, že protektorát je její součástí, citáty distancující se od exilové vlády Eduarda Beneše a tedy od jakéhokoliv odporu

proti Říši: „... Český národ má jen jednu zákonnou vládu, a ta je zde, v naší vlasti. Češi, kteří se řídí pokyny zákonné vlády, nemají se čeho obávat – ti budou dále spokojeně žít. Místo českého národa je v tomto velkém boji jedině po boku Velkoněmecké říše. Nepřátelé Velkoněmecké říše jsou také nepřáteli českého národa. 30. května 1942...“²⁴⁰

7.2 Odras společenské situace v obsahu deníku

Legální protektorátní tisk „...nebyl a také nemohl být projevem svobodné vůle utlačovaného národa. Byl usměrňován a řízen v tendencích protektorátního okupačního režimu a směrnic okupačních úřadů. Legální tisk byl tak nástrojem a projevem potlačovatelské vůle okupanta, přičemž rozhodující úlohu při jeho vydávání měla okupační cenzura. Protektorátní periodický tisk, především jeho politická část, byl zároveň organickou součástí kolaboračního procesu v českých zemích. V jistém smyslu byl politický tisk antipólem tisku ilegálního, který byl skutečným mluvčím porobeného národa...“²⁴¹ V Čechách a na Moravě vycházelo v letech 1939 – 1945 2125 českých novin, časopisů a úředních věstníků, přičemž toto číslo kleslo na 238 na konci roku 1944. Zastavovány byly „...především časopisy odborné povahy a nikoliv noviny a časopisy politického charakteru...“²⁴²

Z pohledu propagandy a jejích strůjců byl tisk oproti rozhlasu považován za méně působivé médium. Moc mluveného slova se těšila větší důvěře než moc slova psaného. Rozhlas, nazývaný osmou velmocí (parafrázováním Napoleona), byl upřednostňován pro jeho schopnost vyburcovat emoce a zprostředkovat aktuálnost a autenticitu. Oproti tomu tisk byl považován za pole více či méně intelektuálního publika a již Adolf Hitler jej v knize *Mein Kampf* činil spoluodpovědným za porážku Německa v roce 1918.²⁴³

„...České slovo patřilo přitom mezi ty časopisy, které výrazně podporovaly kolaborační úsilí. V novinách byly různé rubriky (kulturní, sportovní aj.), kde byla někdy odlišná atmosféra, ve srovnání s politickým zpravodajstvím. Politický charakter

²⁴⁰ Nedělní České Slovo, číslo 48/283, ročník XXXIV., 29. listopadu 1942, titulní strana, Státní prezident E. Hácha

²⁴¹ Tomáš Pasák: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 1980, s. 7

²⁴² Tomáš Pasák: *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 1980, s. 8-9

²⁴³ Peter Reichel: *Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*, 2004, s. 147-151

tisku se tím ale neměnil...²⁴⁴

7.3 Reklamy propagující vybraná témata otištěné ve vybraných výtiscích deníku v protektorátních letech

7.3.1 Rok 1940 a sbírka jako dar k narozeninám Vůdce

Ve vztahu k nadcházejícím 51. narozeninám Vůdce se v číslech Českého Slova z dubna 1940 můžeme dočíst apelů na účast na dobrovolné sbírce kovů. *„Výzva Národního souručenství, učiněná po dohodě s vládou Protektorátu, aby všechny místní skupiny Národního souručenství daly veškeré své síly k dispozici oficiální akci na sbírání jako dar k narozeninám Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera, byla přijata s veškerým pochopením. Český člověk ví, že je to dobrovolná odpověď s české strany na výzvu, kterou před nedávnem učinil polní maršálek Göring na posílení zásoby kovů Velkoněmecké říše a současně konkrétní a viditelný projev dobré vůle s české strany, přispět svou hřivnou k vítězství Třetí říše v jejím současném boji. Vedení Národního souručenství učinilo u svých podřízených složek opatření k hladkému a rychlému průběhu této sběrné akce. Jde nyní o to, aby celá česká veřejnost správně pochopila smysl této akce a její praktický význam pro zjednání příznivého ovzduší vzájemné důvěry a spolupráce mezi českým a německým národem. Není to nic jiného než praktické rozvedení zásad, vyslovených opětovně v poslední době nejvyššími a nejodpovědnějšími představiteli našeho národně-politického života. Prohlásil-li vedoucí výboru Národního souručenství Josef Nebeský, rozváděje směrnice pana státního presidenta, že český národ chce přispět k vítězství říše klidným zázemím a tvorbou statků, zvláště těch, jichž Říše právě potřebuje, pak naznačil cestu, po níž musíme jít, abychom svému národu zabezpečili patřičné místo v nové Evropě, o níž říšská branná moc bojuje. Každý dobrý Čech zajisté vyhoví těmto výzvám a vyjde vstříc těm, kdož byli pověřeni touto akcí.“²⁴⁵* O organizaci sbírky se zmiňuje i Dr. František Hofman na všeobecné tiskové konferenci z 5. dubna 1940: „...Na celém území Říše jest organizována sbírka kovů. Pro příslušníky našeho národa nebyla uskutečňována sbírka po domech, ale je naším zájmem, aby i naši lidé přispěli co nejhojnější měrou. Je to

²⁴⁴ Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 72

²⁴⁵ České Slovo č. 89 ze 17. dubna 1940, ročník XXXII., strana 4. tns: „Každý dá co může“

samozřejmě jeden z oněch nekrvavých příspěvků, které jsou od nás žádány k vítězství Říše...“²⁴⁶

7.3.2 Rok 1940 a protektorátní sbírka pro Německý Červený kříž v Českém Slově

Propaganda se v dubnových číslech Českého Slova věnuje Dílu válečné pomoci pro Německý Červený kříž, jehož zahájení oznámila slovy: „*Dílo zimní pomoci odpovědí Říše Západu. Říšský ministr dr. Goebbels zahájil v Berlíně válečné Dílo pomoci pro Německý Červený kříž...*“²⁴⁷ Na jeho podporu dále cituje ministra propagandy Josepha Goebbelse: „*...odhodláni německého lidu hájit svá životní práva všemi prostředky, které má ve své moci. Bezohledná brutalita, s níž naši odpůrci odhalili své válečné cíle, nezanechala v německém lidu již žádné pochybnosti o úmyslech anglo-francouzských plutokracií. ‚Nechtěli jsme tuto válku‘, konstatoval dr Goebbels, ‚připravili jsme se však na ni a proto nás nepřekvapila nevyzbrojeny...‘ ... Zvláště výmluvným a zářivým vzorem pro tuto sociální jednotu je Dílo zimní pomoci, které se přes všechny předpovědi všech pochybovačů a skeptiků vyvinulo v jeden z nejpřesvědčivějších dokumentů naší sociální konstruktivní vůle. Nacionální socialismus postavil kdysi Dílo zimní pomoci na podklady naprosto moderní: Nikoliv jako poskytování almužny, nýbrž jako věc sociálního závazku vůči chudým a nemajetným vrstvám, který měl a musel ovládat všechen německý lid. Zatím co plutokratický svět v Anglii a Francii není ani s to přikročit ve svých vlastních zemích k řešení nejelementárnějších otázek, německý lid přes všechnu hospodářskou tíseň přece jenom dovedl rozřešit velkou část těchto sociálních otázek... Každý z nás má v poli někoho, kdo je mu drahý, končil dr. Goebbels. Nechť si tedy představí, že tento muž jemu drahý bude někdy potřebovat pomoci Německého Červeného kříže. Pak bude plným rukama dávat jemu a tím i celé německé branné moci. Vůdce nás zavolal; nyní my všichni přijdeme a přineseme své oběti. Ve víře v něho bude domovina pracovat a fronta bojovat. Na konci je pak německé vítězství.*“²⁴⁸

²⁴⁶ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 81

²⁴⁷ České Slovo č. 90 z 18. dubna 1940, ročník XXXII., strana 1, nesignováno: „Dílo zimní pomoci odpovědí Říše Západu“; viz příloha č. 14

²⁴⁸ České Slovo č. 90 z 18. dubna 1940, ročník XXXII., strana 1, 2: ČTK (Berlín, 17. dubna): „Celkový výnos letošní sbírky dosáhl 602.5 milionu marek“

Význam sbírky zdůrazňuje České slovo také slovy Adolfa Hitlera: „*Vůdce vydal toto svolání: „Od sedmi měsíců nasazuje německý voják na souši, na vodě a ve vzduchu svůj život k ochraně domoviny. Za to očekává, že bude-li zraněn nebo nemocen, domovina bude se o něho co nejlépe starat a o něho pečovat. Pro tyto úkoly jsou ve dne v noci pohotovi mužové i ženy Německého Červeného kříže, vyzbrojení nejlepšími zkušenostmi a technickými prostředky. Jak rozmanitá je činnost Německého Červeného kříže, tak velká je potřeba prostředků. Proto jsem nařídil, aby v nastávajících měsících bylo uskutečněno Dílo válečné pomoci pro Německý Červený kříž a vyzývám německý lid, aby dary pro Dílo válečné pomoci dokázal, že je hoden obětí vojínů.*“²⁴⁹

Následují oznámení připomínající číslo účtu, na který bylo lze peněžité dary zasílat: „*Dodatkem ke zprávě o sbírkách pro Německý Červený kříž oznamujeme znovu, že číslo účtu Poštovní spořitelny, na který jest odváděti příspěvky pro oficiální vládní sbírku na Červený kříž, je 63.000.*“²⁵⁰ A také v čísle z druhého dne, 1. května 1940: „*Ke zprávě o sbírkách pro Německý Červený kříž se znovu upozorňuje, že číslo účtu Poštovní spořitelny, na který jest odváděti příspěvky pro oficiální vládní sbírku na Červený kříž, je 63.000.*“²⁵¹

V období od 19. května do 2. června 1940 probíhala protektorátní vládou pořádaná sbírka pro Německý Červený kříž a České Slovo jí věnovalo řadu článků uvnitř čísel, jakož i úvodníků. „*Výzva k českému obyvatelstvu Čech a Moravy, aby darem a obětí co možno největší přispělo k sbírce pro Německý Červený kříž, je výzvou k českému rozumu i citu. Podle rozhodnutí Vůdce a říšského kancléře není od českého obyvatelstva žádána služba ve zbrani. Protektorát je součástí Velkoněmecké Říše a sbírka ve prospěch Německého Červeného kříže bude viditelným výrazem tohoto včleňování se českého obyvatelstva v Říši; bude výrazem pochopení boje, který Říše vede. Ale ta dvě slova: Červený kříž mluví také k citu. Myšlenka Červeného kříže vzešla z krásné úvahy, že tam, kde byl raněn a klesl bojovník, musí promluvit lidské srdce rychlou a účinnou pomocí, vlídným ošetřením a laskavou účastí při jeho bolesti. Myšlenka Červeného kříže je výrazem pospolitosti mezi těmi, kteří bojují, kteří nasazují svoje životy a těmi, kteří zůstávají doma, jdou po své práci. Je výrazem souručenství*

²⁴⁹ České Slovo č. 90 z 18. dubna 1940, ročník XXXII., strana 1: Berlín 17. dubna (Čtk): „Vůdcova výzva k Dílu válečné pomoci pro Německý Červený kříž“

²⁵⁰ České Slovo č. 100, 30. dubna 1940, ročník XXXII., strana 1: Praha 29. dubna (čtk): „Ke sbírkám pro Německý Červený kříž“

²⁵¹ České Slovo č. 101, 1. května 1940, ročník XXXII., strana 2: Praha 30. dubna. (ČTK.): „Ke sbírce pro Německý Červený kříž“

*mezi těmi, kteří v boji byli zraněni a potřebují pomoci a těmi, kteří žijí v klidu a mohou pomáhati a sloužiti těm, kteří šli splniti svoji největší a nejzávažnější povinnost. Rozum a cit volá po tom, aby účast českého lidu na sbírce pro Německý Červený kříž byla co největší. Český národ mnohokrát prokázal svoji obětavost. Tato jeho vlastnost a schopnost jistě neselže ani při sbírce pro Německý Červený kříž. Pošlete ihned svůj příspěvek složenkou na číslo 63.000.*²⁵²

Organizace prostřednictvím tisku vyzývaly své členy k účasti na sbírce: „Výbor Nár. souručenství ke sbírkám pro Německý Červený kříž; Tisková služba Národního souručenství oznamuje: V úterý 21. t.m. v 19.15 hodin po zprávách tiskové kanceláře přednese v českém rozhlase zmocněnec pro propagandu NS. Karel Kut jménem Výboru Nár. souručenství výzvu k činovníkům a funkcionářům Nár. souručenství ke sbírkám pro Německý Červený kříž. Činovníci a funkcionáři místních skupin, okresů a krajů Nár. souručenství a činovníci a funkcionáři Mládeže Nár. souručenství se vyzývají, aby byli zítra v uvedený čas u svých příjemců. Účel a úkol sbírek pro Německý Červený kříž je tak mimořádný, že vyžaduje nejvyšší pohotovosti celého aparátu Nár. souručenství ve městech i na venkově.”²⁵³ A k příspěví na její účet: „Sbírka pro Německý Červený kříž. Český svaz pro spolupráci s Němci vybízí své členy, aby nejen sami v nejhojnější míře přispěli na sbírku ve prospěch Německého Červeného kříže, nýbrž aby podobně, jako při sbírce kovů ve prospěch Velkoněmecké říše, působili ve svém okolí, aby český lid splnil svou povinnost ke statečnému německému vojsku, které bojuje stejně za lepší budoucnost německé jako české vlasti. Tím bude podpořena myšlenka česko-německé spolupráce nejkrásnější a nejzáslužnější měrou. Sbírkou zahájila vláda Protektorátu Čechy a Morava v neděli 19. května a v nedělních novinách jsou podrobné informace, jak se sbírka koná a kde se odevzdávají příspěvky na ni.”²⁵⁴

Výzvy odkazují na skutečnost, že Německý Červený kříž pomáhá bojujícím a raněným vojákům a pro „nebojící zázemí“ by tedy příspěvek měl být samozřejmostí, zejména v perspektivě historického křesťanství: „Čím urputnější a bezohlednější se stává válečné zápolení, tím větší je potřeba pomáhat obětem války a ulehčovat její následky. Tuto tichou, záslužnou práci koná v celém prostoru Říše Německý Červený kříž, který se svou široce rozvětvenou organizací pohotově rozvinul dílo první pomoci pro raněné a onemocnělé vojáky, ošetřovatelskou a samaritánskou dobrovolnou službu,

²⁵² České Slovo č. 116, 21. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁵³ České Slovo č. 116, 21. května 1940, ročník XXXII., strana 2, Praha 20. května (ČTK)

²⁵⁴ České Slovo č. 116, 21. května 1940, ročník XXXII., strana 4, šifra čt

*léčebnou péči ve vlastních nemocnicích a podporování rodin mužů v poli. Ušlechtilé poslání Červeného kříže přesahuje všechny národní meze. Vyššího významu této instituce jest si vědom nejen národ německý, ale také národ náš. Českému národu netřeba důležitost naší účasti na sbírkách pro Červený kříž široce objasňovat, neboť smysl pro lidskost a pomoc trpícím je už v české povaze. Sbírková akce pro Německý Červený kříž má ovšem i širší politický význam, poněvadž zároveň tvoří součást politiky skutečností, zahájené krokem našeho státního presidenta v březnu 1939, přispěje jistě také k práci pro dobré vztahy mezi německým a českým národem a představuje i kladný přínos v rámci povinnosti nebojujícího zázemí. Ale vědomě zdůrazňujeme nejvlastnější stránku sbírek pro Německý Červený kříž, již jest jeho dílo lidskosti, protože český národ se hlásí k programu křesťanskému a skutky milosrdenství náležejí ke křesťanským povinnostem. Výbor Národního souručenství je přesvědčen, že výsledek české sbírky pro Německý Červený kříž bude úměrný vyspělému smyslu českého národa pro věc lidskosti a pro reálnou politiku.*²⁵⁵

Organizační stránka a možnosti přispět jsou popsány následně: „*Primátor hlavního města Prahy dr. Otakar Klapka a Ústřední sociální úřad hlavního města vydali pokyny k rychlému a účinnému provedení sbírek pro Německý Červ. kříž... Obyvatelé hlavního města se upozorňují, že správce domu je navštíví se sběrací listinou, na niž se napíše jméno dárce i výše daru, což každý potvrdí vlastnoručním podpisem. Protože sbírka se koná pouze 14 dní a sběrací archy byly již rozeslány s výzvou, aby se ke sbírce přikročilo neprodleně, vykonají správci domů sbírku nejbližší dny. Výzvy k hojným darům, jež dal magistrát hlavního města vyvěsiti nejen na nárožích, ale i do divadel a biografů a všech zábavních podniků, budou prakticky uskutečněny prováděním sbírek příplatkovými bloky v divadlech, biografech a zábavních podnicích, ve kterých se vybírá vstupné. Každý blok má 100 lístků v hodnotě po 20 haléřích. Kdo si kupuje vstupenku do zábavního podniku, dostane tolik útržků po 20 haléřích, kolik činí hodnota daru... Provádění sběrací akce je myšleno tak, aby mimo dokonalou kontrolu bylo možno provést sbírku velmi brzy, nejdéle do 2. června... Ústřední sociální úřad hlavního města Prahy žádá, aby všichni čeští obyvatelé přispěli na sbírky v hojné míře, ty pak, kdo jsou pověřeni prováděním sbírky, žádá, aby této akci věnovali plnou*

²⁵⁵ Česká Slovo č. 117, 22. května 1940, ročník XXXII., strana 1: TNS: „Přispějme na ušlechtilé dílo Německého Červeného kříže“

pozornost a dbali, aby se archy a bloky nepoškodily nebo neztratily.²⁵⁶ Z výše popsaného postupu („...správce domu je navštíví se sběrací listinou, na niž se napíše jméno dárce i výše daru, což každý potvrdí vlastnoručním podpisem...“) je patrna nátlakovost akce – oficiální místa tak měla k dispozici přesný jmenný seznam dárců i případných odpůrců.

V Českém Slově se objevuje série textů na podporu sbírky. Tyto byly zveřejňovány na 4. straně, mezi zprávami rubriky Denní zprávy, bez šifry či obrazového doprovodu. První z nich byl znění: „*Jakým způsobem se všichni zasloužíme o zdar sbírek pro Německý Červený kříž, v tom se zároveň projeví nejen naše občanská solidarita, nýbrž i naše lidské svědomí. Jsme-li uchráněni od nutnosti obětovat svou krev a své životy na válečném bojišti, o to větší je naše povinnost, abychom svými dary na Německý Červený kříž učinili vše k zmírnění a zahojení bolestí, které tato válka zasadí německým vojínům, kteří bojují i za naši bezpečnost. Pošlete svůj příspěvek složenkou na účet číslo 63.000.*“²⁵⁷ Dalšího dne, 23. května 1940, zněl příspěvek: „*Vláda Protektorátu Čechy a Morava obrací se na občanstvo výzvou, aby přispělo na sbírky pro Německý Červený kříž. Finanční podpora této instituce dokáže, že obyvatelstvo Protektorátu dokončilo svůj politický přerod a je si vědomo, že jeho osud je spjat s osudem Říše. Červený kříž léčí a mírní rány a bolesti zasazené krutou válkou, vyvolanou v život západními plutokraciemi. Sbírkou ve prospěch Červeného kříže dokáže porozumění protektorátního obyvatelstva pro potřeby Říše. Číslo účtu poštovní spořitelny, na které se dary zasílají, je 63.000.*“²⁵⁸

Hesla, vyzývající čtenáře k daru na účet protektorátní sbírky ve prospěch Německého Červeného kříže, byla postupně uveřejňována ve všech číslech Českého Slova, která vyšla v období konání sbírky mezi 19. květnem a 2. červnem 1940. Hesla byla redakcím dodána již v předstihu Tiskovým odborem, Česká korespondence kampaň doplnila o článkový materiál.²⁵⁹ Výzvy zdůrazňují, že od obyvatel protektorátu nebyla vyžadována vojenská služba a že za klidné zázemí vděčí německým vojákům, kteří bojují za nový pořádek na frontě. Německý voják takto přinášel svou oběť a obyvatelé protektorátu neměli „pouze nečinně přihlížet“, ale měli svoji „povinnost“ splnit příspěvkem na NČK. Jinými hesly autor apeloval na „lásku k bližnímu“, jako by

²⁵⁶ České Slovo č. 117, 22. května 1940, ročník XXXII., strana 3: Praha 21. května Čt.: „Město Praha a sbírky pro Německý Červený kříž“

²⁵⁷ České Slovo č. 117, 22. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁵⁸ České Slovo č. 118, 23. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁵⁹ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 97, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku dne 17. května 1940, C. Melč

říkal, že právě čtenářův příspěvek může zachránit životy německých raněných vojáků. Čtenáři byli vyzýváni, aby své dary na konto sbírky převedli co nejdříve, neboť „...*kdo rychle dává, dvakrát dává...*“²⁶⁰ Oficiální ráz výzev byl zdůrazňován opakováním, že sbírka byla vyhlášena vládou Protektorátu Čechy a Morava, nátlak však byl mírněn zmínkou, že vláda je mluvčím protektorátního lidu a lid tak výzvu může vzít za svou. Sbírka byla prezentována jako příležitost demonstrovat svou sounáležitost s říší: „...*Pro každého Čecha je tato sbírka příležitostí ukázat pochopení pro zájmy Říše a její těžké úkoly a zároveň příležitostí upevnit svazek mezi německou Říší a obyvatelstvem Protektorátu. Dokážeme to tím, že nebudeme státi stranou, ale budeme pomáhat těm, kteří nasazují životy za německou Říší, jejíž součástí je Protektorát Čechy a Morava...*“²⁶¹ Příspěvkem měl dárcé vyjádřit vděčnost samotnému Vůdci, jelikož díky jeho rozhodnutí nemusel český lid bojovat na frontě.²⁶² „...*O to větší cítí povinnost a závazek usnadnit práci těm, kteří aktivně pečují o zraněné ve válce, o jejich rodiny a o všechny, již byli válkou, **vnucenou Říší** (zvýraznila LK), postiženi,*“²⁶³ bylo ve výzvě konstatováno. Výzva působila na city čtenářů zmínkou o rodinách raněných vojáků, o civilistech, kteří trpěli válkou, v níž se ocitli jako nevinné oběti. Ulehčit jejich osudu bylo možné účastí na sbírce, která byla pro dárcé navíc příležitostí „...*zúčastniti se společného díla a připojiti se k rozhodujícímu vítězství...*“²⁶⁴ Výzva zveřejněná v poslední den sbírky jakoby kontrolovala svědomí čtenářů: „...*Nelze si představit, že by mezi námi se našel člověk, který by plně nepochopil obětavou a vysilující práci německého Červeného kříže a nepřispěl na českou sbírku podle svých možností. Ti, kdož i za nás na frontě bojují, zaručují nám svým konečným vítězstvím nový život ve Velkoněmecké Říší. Nepřinést oběti na penězích tam, kde jiní nasazují životy za budoucnost národa a jeho rozkvět, bylo by neodpustitelným činem lidské lhostejnosti...*“²⁶⁵

Pro oznámení ukončení sbírky si uveďme ukázkou z Nedělního Českého Slova: „*Dnešním dnem bude ukončena sbírka na Německý Červený kříž, uspořádaná vládou Protektorátu Čechy a Morava ve dnech 19. května až 2. června 1940. Dosavadní zprávy*

²⁶⁰ České Slovo č. 122, 28. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁶¹ České Slovo č. 125, 31. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁶² České Slovo č. 126, 1. června 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno: „...Český národ není nucen z rozhodnutí Vůdce a říšského kancléře bojovat na bojištích...“

²⁶³ České Slovo č. 126, 1. června 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁶⁴ České Slovo č. 126, 1. června 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

²⁶⁵ Nedělní České Slovo číslo 22 (127), 2. června 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno

o průběhu sbírky poskytují oprávněnou naději, že celkový výsledek sbírky bude opravdu důstojný velkých úkolů Německého Červeného kříže. Všechny úřady, obce a hospodářské organizace se důtklivě vyzývají, aby ještě v poslední den sbírky učinily vše pro její úspěšné zakončení. Zvláště se vyzývají jednotlivci, kteří v začátku tohoto měsíce obdrželi své platy a mzdy, aby poukázali podle svých sil co největší příspěvek Německému Červenému kříži na účet u Poštovní spořitelny číslo 63.000. Všechny úřady, obce a hospodářské organizace, které ve svých obvodech, mezi svými zaměstnanci nebo u svých členských úřadů prováděly hromadné sbírky podle vládních pokynů, se důrazně vybízejí, aby po skončení sbírky vybrané částky odeslaly ihned v pondělí dne 3. června na účet u Poštovní spořitelny č. 63.000. Veškeré české obyvatelstvo Protektorátu se upozorňuje, že účet u Poštovní spořitelny č. 63.000 zůstane nadále otevřený, aby mohly býti na něj zasílány další peněžité dary ve prospěch Německého Červeného kříže.“²⁶⁶

Autor dalšího článku se ptá: „Jsme lidmi a rozumíme svým zájmům? Jen výsledek sbírek na Německý Červený kříž dá uspokojivou odpověď na tuto otázku,“ odpovídá jedním dechem a pokračuje: „*Jedna z rozhodujících fází velké války, kterou Německu a svým národům vnutil zkomírající plutokratický režim západu, je rozhodnuta. Totální porážkou Francie a Anglie, porážkou, jakou neznají válečné dějiny posledního století. ... A co tam na pobřeží Lamanšského kanálu doznívají poslední akordy velikého boje statisícových vojenských sborů, co tam jarní zeleň polí pokryly trosky a desetitisíce mrtvých a raněných, u nás se těšíme z požehnaných žirných lánů, které slibují dosti nového chleba. Co tam zní k nebesům sten raněných a hukot děl, u nás pohnutí nasloucháme jásavému zpěvu ptactva. Co tam miliony dětí sdílí s rodiči smutný úděl utečenců, naše děti klidně a bezpečně chodí do škol a blaženě spí v náručí milujících matek. Co tam vlaky rozvázejí jen nářek a zoufání, my klidně jedeme na svůj nedělní weekend a i nejchudší náš spoluobčan může aspoň ztráviti svůj volný čas na zelené mezi. Jen omezenec by nechápal, jak velkomyslně s námi jedná Osud, že nás postavil do situace, ve které jsme. Ale mýlil by se také každý, že to je jen osud a náhoda. Nikoli. Měli jsme jen krok k údělu, který teď drtí západ. Nebyli bychom tak šťastní, jakými se můžeme dnes cítit, kdyby nebylo hrdinného německého vojáka a jeho vedení, které odvrátilo nebezpečí vpádu do své i naší vlasti a vzdálilo od nás hrůzy, které prožívají klamané národy evropského západu. Také za nás, za bezpečnost našich životů, za štěstí našich rodin a za klid našich měst a dědin krvácí německý voják a trpí jeho rodiny.*

²⁶⁶ Nedělní České Slovo číslo 22 (127), 2. června 1940, ročník XXXII., strana 1, nesignováno: „Vše pro úspěšné zakončení sbírky pro Německý Červený kříž“

Neskonalá a věčná vděčnost musí nás ovládati všechny za to, že jsme ušetřeni všeho toho, co přináší válka. Platonická vděčnost by však byla výsměchem tomu, k čemu jsme povinni. Vděčnost se musí projevit také úměrnými činy. Z pouhé vděčnosti by se nepostavilo ani jediné lůžko pro raněného německé hrdinu, pouhá vděčnost by nezahojla ani jednu z ran, kterou utrpěl. Musíme aktivně projevit účast s velkým zápasem. Nechce se na nás život ani krev. Chce se jen to nejmenší, co se může od nás žádat. Chce se – a to po právu a spravedlivě – abychom svou hřivnou přispěli k vznešenému poslání Německého Červeného kříže, který už sám obstará sanaci utrpení, které podstoupil německý voják za opravdový klid a mír světa. Jen tvrdý necita by v tuto chvíli mohl odolati výzvě a odvrátil se od minimální povinnosti, která se po něm žádá. Sbírký pro Německý Červený kříž se v naší vlasti chýlí ke konci. Ještě jen několik hodin máme příležitost ukázati, že jsme skutečnými lidmi, kteří mají cit a lidmi, kteří si dovedou vážit svého štěstí, které jim ochránil německý voják. Za několik hodin budeme sečteni a bude zvážena ta naše tak mnohokrát vynášená humanita, ale také naše národní prozíravost a politický rozhled. Ještě v posledních několika hodinách dokažme, že rozumíme, co je lidské citění bez fráze a bez planých příkras a že rozumíme také svým povinnostem a svým zájmům. Ještě dnes se vraťme se k sběracím archům pro Německý Červený kříž, případně přichystejme si ještě na zířek složenku a pošleme jí nejvyšší částku, jakou jen můžeme. Je to pro účel nejvznešenější, jaký vůbec existuje, je to pro raněného obhájce naší vlastní bezpečnosti, je to pro německého vojáka, ale je to také pro naši vlast a pro nás samotné. Nikoli podle slov budeme váženi, ale podle skutků. A tento skutek, to pravé naše lidské a aktivistické smýšlení bude vyjádřeno, jen jediným faktem: celkovou částkou, kterou jsme přispěli na Sbírký Němckého Červeného kříže. A aby ta byla opravdu imposantní, je životním zájmem každého příslušníka českého národa.²⁶⁷

V Českém Slově z úterý 4. června 1940 již nebyla otištěna další výzva, nicméně účet zůstal dále otevřený²⁶⁸, a tak se i po oficiálním datu ukončení sbírký na Německý

²⁶⁷ Nedělní České Slovo číslo 22 (127), 2. června 1940, ročník XXXII., strana 1, 2: Praha 1. června (r): „Jsme lidmi a rozumíme svým zájmům? Jen výsledek sbírek na Německý Červený kříž dá uspokojivou odpověď na tuto otázku.“

²⁶⁸ Nedělní České Slovo číslo 22 (127), 2. června 1940, ročník XXXII., strana 1: „...Veškeré české obyvatelstvo Protektorátu se upozorňuje, že účet u Poštovní spořitelny č. 63.000 zůstane nadále otevřený, aby mohly býti na něj zaslány další peněžité dary ve prospěch Německého Červeného kříže.“

Červený kříž nadále v Českém Slově vyskytovaly články motivující k příspěví na něj a k účasti na sbírce.²⁶⁹

7.3.3 Rok 1942 a sociálně prospěšné akce očima Českého Slova

V říjnu 1942 již České Slovo zohledňuje blížící se zimu a oficiální sbírku textilních předmětů, a to v den jejího zahájení, 1. října 1942, v čísle s titulním článkem *Neotřesitelná víra německého národa ve vítězství*, který je přetiskem projevu Vůdce ze Sportovního paláce. Samotná výzva je uvedena jako *Sbírka starého šatstva a tkanin (Ve dnech 1. až 21. října)* a její text zněl: „Na základě výzvy vlády Protektorátu a výnosu ministerstva hospodářství a práce provede magistrát hlav. města Prahy za součinnosti národních organizací, učitelstva a zájmových organizací průmyslu, obchodu a živností ve dnech 1. až 21. října 1942 sbírku starého šatstva a tkanin všeho druhu u českého obyvatelstva. Všechno české obyvatelstvo, jakož i průmyslové, obchodní a živnostenské podniky se vyzývají, aby obětavě a bez náhrady darovaly i odevzdaly: Veškeré obnošené, ještě použitelné šatstvo, jehož není nezbytně třeba, jako zimníky, svrchníky a jiné pláště, obleky vycházkové, sportovní, jezdecké, lyžařské, pracovní, kabáty, žakety, kazajky pro sport, lyžování, pracovní kazajky a haleny, kalhoty teplé, sportovní, jezdecké, vesty, kazajky do větru, jupky vlněné, lodenové, čapky, plstěné klobouky všeho druhu, radiovky atd., ženské pláště zimní, jarní, letní a sportovní, šaty a bluzy, pokud možno prací, kabátky od kostýmů, proti větru, pro lyže a sport, pro jízdu na koni, sukně vlněné nebo z dobrých pracích látek, halenky, pracovní šaty a kazajky, velké šatové zástěry, pokud jich lze používat jako pracovních obleků v nejšířším pojetí. Dále: oděvní součásti všeho druhu jako jsou šle, kravaty, punčochy, ponožky, klobouky plstěné nebo látkové, rukavice (nekožené), papuče, odstřížky a zbytky látek, vzorkovnice látek, šatky pro panenky, roztrhané ložní a stolní prádlo, prostěradla, cíchy, povlaky, ubrusy, pokrývky, krajkoviny, záclony, závěsy, prýmkové zboží, různé šátky, kapesníky, staré

²⁶⁹ České Slovo číslo 130, 6. června 1940, ročník XXXII., strana 4: TNS: „Dovedeme štědře pomáhat potřebným a trpícím. Dovedeme proto v zájmu národa náležitě přispět dílu pomoci Německého Červeného kříže.“;

České Slovo číslo 131, 7. června 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno: „Pamatujte na raněné a nemocné německé vojáky, kteří nasadili svůj život v boji, aby také naše země zůstaly ušetřeny válečných hrůz. Posílejte dary Německému Červenému kříži složenkou na číslo 63.000.“

České Slovo číslo 132, 8. června 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno: „Lehce se pamatuje číslo složenky, na kterou lze zaslati dar Německému Červenému kříži. Je to číslo 63.000. Každý ví, co znamená symbol Červeného kříže. Proto každý přispěje darem na složenku číslo 63.000 a vyhoví tím výzvě vlády Protektorátu Čechy a Morava.“

prapory, koberce, utěrky, šňůry, provazy, lana, sítě, odpadky příze, staré potahy z deštníků a slunečníků, jutové a kokosové koberce, předložky, rohožky, čalounický materiál ze starého nábytku, staré pytle, ucpávky, hadry všeho druhu z vlny, bavlny, lněné, z buničiny, hedvábí, umělého hedvábí, juty, konopí, kokosových vláken, jež se vyskytují v živnostenských podnicích, domácnostech atd., textilní odpad v živnostech krejčovských, konfekčních a u švadlen, pokud se neodevzdávají přímo obchodu s odpadky. Nevadí, jsou-li tyto oděvní a textilní součásti roztrhány, zamazány, zamořeny moly nebo zaolejovány. Majitelé domů, případně jimi pověřené osoby vyzvednou si ve dnech 1. až 3. října s odevzdáním obálek lístků na potraviny sběrné listiny a informační letáky, a to každý u své příslušné pobočky městské správy. Majitelé továrních podniků, kteří nemají lístky pro domácnost, vyzvednou si tyto listiny rovněž tam. Se sběrnými listinami navštíví neodkladně všechny české nájemníky a podnájemníky v domě, upozorní je na důležitost sbírky a vyzvou je, aby věci, jež chtějí darovati, připravili k převzetí. Informační letáky vydají zároveň všem českým nájemníkům. V každém domě buďte darované předměty shromážděny majiteli domů a připraveny k odevzdání nejpozději do večera 11. října. Darované předměty se zapíší přesně do sběrných listin. Předměty shromáždí každý vlastník domu ve vhodné místnosti svého domu. Již při tom nutno tříditi staré šatstvo a ostatní odpad, textile, každý druh zvlášť. Na každý balík se napište číslo sběrné listiny, městská část, pop. číslo domu anebo se připevní k balíku listina s označenými údaji. Majitel domu anebo oprávněný zástupce ručí za to, že obsah balíků souhlasí se sběrnou listinou, kterou úředním orgánům, jež si pro dary přijedou, společně s balíky odvede. Druhopis sběrné listiny si uschová. Ve dnech od 12. až 17. října dostaví se do každého domu obecní zaměstnanci a převezmou od vlastníka domu darované předměty se sběrnou listinou. Darované předměty, eventuálně nevyzvednuté do 18. hod. 17. října 1942 obecními zaměstnanci, jest vlastník povinen odevzdati nejbližší obecní sběrně se sběrnými listinami do 21. října t.r. – Sběrný jsou podrobně uvedeny na příslušných vyhláškách.²⁷⁰

Na sbírku a její konání upozornili na poradě šéfredaktorů denních listů C. Melč a Erich Schubert, zástupce vedoucího Gruppe Presse, již 24. září 1942: „...Poradu zahájil C. Melč. Oznamil, že od 1. do 21. října t. r. bude uspořádána sbírka textilních předmětů všech druhů, a to starých obnošených šatů i útržků látek, které se dají dále zpracovati v textilním průmyslu. Pravděpodobně bude vydána v tomto směru výzva

²⁷⁰ České Slovo číslo 232, II. vydání, 1. října 1942, ročník XXXIV., strana 5: nesignováno: „Sbírka starého šatstva a tkanin (Ve dnech 1. až 21. října)“

vlády Čech a Moravy, na niž bude potom navázána tisková a propagační akce. Tisková propagační akce bude arci jen pomocnou složkou při této sbírce, kterou budou v první řadě prováděti na venkově obecní a okresní úřady, ve velkých městech magistráty. Příslušný materiál bude všem redakcím dán včas k dispozici...²⁷¹ Erich Schubert jej následně doplňuje: „...Při otázce vládní výzvy ke sběru textilního zboží, prosím, aby při komentářích, které nyní nastanou, pokaždé bylo zdůrazňováno, že snad nejde o textilní zboží pro německé vojáky anebo dělníky, nýbrž že cílem sběru je zaopatření pracovního oděvu pro dělníky v Protektorátu a rozšíření základny surovin pro ně. Je důležité, aby to bylo zdůrazňováno, protože štedrost v takovém případě bývá větší nežli když jde o účel odlehlejší...²⁷² Toto upozornění odráží výzva Pražanům: „...*Připravte si věci pro sbírku starého šatstva a tkanin,*“ pořádanou, „...*za účelem opatření pracovního šatstva pro pracující v Protektorátě*...“²⁷³

Následující den, 2. října 1942, České Slovo přináší „*Výroční zprávu o třetím Díle válečné zimní pomoci*“, v níž „...*Ministr Goebbels zhodnotil obětavost národa. I letos domovina dokáže, že je hodna Vůdcova uznání*...“²⁷⁴ A přepsáním projevu dr. Goebbelse z berlínského Sportovního paláce informuje o zahájení desátého Díla zimní pomoci německého národa.²⁷⁵

Čtvrté Dílo zimní pomoci na Slovensku slavnostně zahajoval prezident Tiso a České Slovo tuto událost zaznamenalo: „...*Tak jako velký německý národ ve válečném Díle zimní pomoci živelným způsobem projevuje svoji jednotu,*“ cituje se zde Tiso, „*protože ví, že jen tím zůstane nezranitelným vnějšími nepřáteli a bude žít v budoucnosti, tak musí také malý slovenský národ vyjadřovati vždy znovu v Díle zimní pomoci osudový smysl národní jednoty. V boji a v práci vytrvá slovenský národ po boku svých spojenců až do konečného vítězství*...“²⁷⁶

Další zemí byla vichistická Francie: „...Náčelník francouzského státu maršál Pétain obrátil se v pátek večer rozhlasem na francouzský národ, aby se zúčastnil nově

²⁷¹ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 520, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denních listů ve čtvrtek 24. září 1942

²⁷² Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 524, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denních listů ve čtvrtek 24. září 1942

²⁷³ Večerní České Slovo, číslo 200, 1. října 1942, ročník XXIV, strana 4: nesignováno

²⁷⁴ České Slovo číslo 233, 2. října 1942, ročník XXXIV., strana 1: nesignováno: „Výroční zpráva o třetím Díle válečné zimní pomoci“

²⁷⁵ České Slovo číslo 233, 2. října 1942, ročník XXXIV., strana 1: nesignováno: „Výroční zpráva o třetím Díle válečné zimní pomoci“

²⁷⁶ České Slovo číslo 249, 21. října 1942, ročník XXXIV., strana 2: ČTK

začínajícího díla zimní pomoci. Ve svém krátkém proslovu zdůraznil, že francouzský národ přes všechny nesnáze odpovídal vždy velkoryse na tento plán v duchu solidarity.²⁷⁷

Nový rok 1943 vítá České Slovo bilancováním 1942 v *obrazě*, které je tvořeno dvanácti fotografiemi ilustrujícími významné události právě uplynulého roku. Právě první z nich je popsána „*Zimní sbírka – dík domoviny*“.²⁷⁸

Do sbírky ve prospěch Německého válečného díla zimní pomoci se zapojila také protektorátní pošta emisí tři příležitostných protektorátních známek. Tyto příležitostné známky byly s příplatkem ve prospěch Díla, a to ve třech různých hodnotách a podobách – 60h + 40h fialové barvy s reprodukcí hlavy Karla IV., 120h + 80h světlečervenou s Petrem Parlérem a v hodnotě 250h + 150 h tmavomodré barvy s hlavou krále Jana Lucemburského. Znamky byly v prodeji od 29. ledna a platily do konce června 1943.²⁷⁹

Podpora Dílu zimní válečné pomoci přicházela z různých koutů světa a České Slovo o tom informovalo: „*Jedna setnina africké armádní skupiny věnovala svůj žold z posledních čtyřiceti dnů ve výši 60.000 lir pro válečné Dílo zimní válečné pomoci. Setnina oznámila tento dar dr. Goebbelsovi radiofonicky.*“²⁸⁰

K protektorátním sbírkám se České Slovo vrací článkem *Pražské sbírky na Válečné dílo zimní pomoci. Tradiční jídlo z jednoho hrnce na Staroměstském náměstí*, který ilustruje fotografie od Bilddienst Reichsprotektor. „*Ve dnech 3. a 4. dubna uspořádala branná moc v celé Říši, tedy i v Praze, sbírky na Válečné dílo zimní pomoci 1942-1943. Pro vážnost doby nekonaly se letos žádné slavnosti, ani společenské podniky. V sobotu 3. t. m. byly uspořádány v poledne i odpoledne na různých pražských náměstích veřejné koncerty hudebních sborů armády, vojenských SS a německé pořádkové policie. Neděle byla zahájena propagačním pochodem dvou setnin vojska a jedné setniny vojenských SS s hudbou. Tyto setniny pochodovaly starými ulicemi i novými dopravními tepnami. V poledne bylo na Staroměstském náměstí podáváno tradiční jídlo z jednoho hrnce. Rozlehlé náměstí před staroměstskou radnicí bylo ozdobeno prapory hnutí. Jídlo se připravovalo ve vojenských polních kuchyních... Po*

²⁷⁷ Nedělní České Slovo číslo 45 (265), 8. listopadu 1942, ročník XXXIV., strana 2: Vichy 7. listopadu (čtk): „Pétainova výzva k dílu zimní pomoci“

²⁷⁸ České Slovo číslo 1, 1. ledna 1943, ročník XXXV., strana 3: nesignováno: „1942 v obraze“

²⁷⁹ České Slovo číslo 18, 23. ledna 1943, ročník XXXV., strana 4: ptt

²⁸⁰ České Slovo číslo 60, 13. března 1943, ročník XXXV., strana 2: Berlín 12. března (čtk): „Dar africké armádní skupiny na Dílo zimní pomoci“

*jídle, kterého se zúčastnilo velké množství lidí a které mělo opět plný úspěch, odebral se Generalleutnant Toussaint do Myslbekova pavilonu na Příkopěch, aby rozhodl o přidělení cen v soutěži „Duševní péče a volný čas ve vojsku“.*²⁸¹ Autor navozuje skromnou atmosféru akce konající se ve „vážné době“, nicméně neopomíná zmínit pokrok, který tato doba přinesla („nové dopravní tepny“), a kladnou odezvu veřejnosti na akci doprovázenou jídlem z jednoho hrnce a zakončenou předáním cen. Sbírková akce byla uspořádána dva měsíce po porážce německých vojsk u Stalingradu, ke které došlo 2. února 1943. Den po jejím skončení, 5. dubna 1943, začali nacisté s popravami českých vlastenců, „...do 26. 4. 1945 jich bylo popraveno 1075...“²⁸²

Květnové České Slovo cituje vedle svého loga z Vůdcova svolání k válečnému pomocnému dílu: „*Je čestnou povinností domoviny ukázat vojákům, že při všem utrpení a obtížích, jež sama musí snášet, nezapomíná ani na chvíli na vojáky na frontě a hlavně, že neopomine nic z toho, čím je možno přispět k zahojení ran jejich bojovníků.*“²⁸³

7.3.4 Rok 1943 a výzvy zaměřené na ženy a jejich zapojení do práce pro říši v Českém Slově

Poctivá práce českého národa byla vnímána jako jeho příspěvek k vítězství říše a „Nové Evropy“. „...V tomto prostoru Říše potřebujeme klid, pořádek a poctivou práci. Všechno co zneklidňuje, co vyvolává nepořádek a způsobuje pokles pracovního výkonu, jsou zjevy nežádoucí, které ohrožují vítězství... Budeme-li my²⁸⁴ dobře pracovat v prostoru Čech a Moravy, dá tento říšské branné moci nejen co nejvíce válečného materiálu, nýbrž také uvolní jí co nejvíce sil pro frontu...“²⁸⁵ České Slovo pracovnímu výkonu a jeho významu věnovalo mnoho prostoru. V článku *Také Protektorát nasadí vše pro vítězství Říše. Válečné včleňování do práce* se píše: „*Generální zmocněnec pro včleňování do práce vyzval nařízením z 28. ledna 1943 muže a ženy, nekonající dosud služby pro válečně důležité úkoly, k účinné spolupráci. ...*

²⁸¹ České Slovo číslo 80, 6. dubna 1943, ročník XXXV., strana 4: lbm; „Pražské sbírky na Válečné dílo zimní pomoci. Tradiční jídlo z jednoho hrnce na Staroměstském náměstí“

²⁸² Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 563

²⁸³ České Slovo číslo 110, 13. května 1943, ročník XXXV., strana 1: nesignováno

²⁸⁴ rozuměj novináři - LK

²⁸⁵ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 472, Tisková porada šéfredaktorů denního tisku 8. května 1942, vedoucí Úřadu lidové osvěty ministr E. Moravec

Okruh působnosti nařízení generálního zmocněnce... se tedy nevztahuje na Čechy a Moravu. Avšak také zde má každý muž a každá žena povinnost dáti k dispozici velkému úkolu veškeré své síly...²⁸⁶ Článek pokračuje na straně druhé a plynule na něj navazuje další: „Jestliže Říše nasazuje všechny síly pro urychlení svého konečného vítězství v této válce, pak tedy je samozřejmou povinností i pro každého muže a každou ženu v Protektorátě Čechy a Morava, aby dali k dispozici velkému úkolu všechny své síly. Neboť Říše nebojuje proti hrozícímu bolševickému nebezpečí jen v zájmu vlastním, nýbrž v zájmu celé Evropy a tedy i v zájmu našem. Jen díky ochranné ruce Říše byli jsme až dosud ušetřeni válečných hrůz a mohli jsme se věnovati pokojnému životu a práci a čeští muži nemusí vykonávati válečnou službu... Při včleňování příslušných osob do práce ve válečném hospodářství budou úřady bráti dalekosáhle zřetel k osobním a sociálním poměrům každého jednotlivce... Při opatřeních bere se také zřetel na ženy-matky s dvěma a více dětmi, mladšími 14 let, pokud tyto žijí ve společné domácnosti, resp. Ženy s nejméně jedním dítětem, mladším šesti let... Naproti tomu nebude se moci vyhnouti práci nikdo, kdo jí bude schopen, ať půjde o muže či ženu z kterékoli společenské třídy. Není pochyby o tom, že český lid pochopí velikost daného úkolu a že napne všechny své síly v rámci daného úkolu ve válečném hospodářství, aby pomohl Říši v jejím mocném boji proti bolševickému běsu, ohrožujícímu celou evropskou kulturu a civilisaci.“²⁸⁷

Prostředkem přesvědčování byly také informace o způsobech, jakými říšské podniky ulehčovaly ženám jejich začlenění do pracovního procesu - byly zavedeny služby ženských důvěrníc, zvyšoval se počet sociálních pracovnic působících v závodech, skloubit práci s rodinnými povinnostmi měly napomáhat jesle a školky „...ve kterých děti mohou býti přes den, kdy matky jsou v práci.“²⁸⁸ Ráz článku, který o opatřeních pojednává, je strohý a faktický, jako by konstatoval, že zde již nejsou žádné další překážky, které by ženám bránily přispět prací k vítězství.

²⁸⁶ České Slovo číslo 27, 3. února 1943, ročník XXXV., strana 1: ČTK, Praha, 2. února: Také Protektorát nasadí vše pro vítězství Říše. Válečné včleňování do práce

²⁸⁷ České Slovo číslo 27, 3. února 1943, ročník XXXV., strana 2: alh

²⁸⁸ České Slovo číslo 44, 23. února 1943, ročník XXXV., strana 6: Berlin (cs): „Usnadnění práce ženám v továrně“: „Zaměstnaným ženám v říšských továrnách a podnicích je jejich práce všemožně usnadňována. Nyní působí v říšských továrnách celkem 39.000 ženských důvěrníc a počet 560 závodních sociálních pracovnic z roku 1939 stoupl na 2300 koncem roku 1942, k čemuž přistupuje ještě nyní 683 začátečnic. Pro děti zaměstnaných pracovnic bylo za války zřízeno 900 závodních dětských jeslí a školek, ve kterých děti mohou býti přes den, kdy matky jsou v práci.“

O tom, že pracovní nasazení se netýkalo pouze žen v protektorátu, ale i v zemích „nepřátelských“ zpravuje článek *Na místě mužů. Ženy v anglickém leteckém průmyslu: „Sir Stafford Cripps, anglický ministr pro leteckou výrobu, prohlásil na shromáždění britského svazu výdělečně činných žen, že za minulé dva roky se zdvojnásobilo procento žen pracujících v anglickém leteckém průmyslu. Dnes zaměstnávají mnohé továrny ve svých leteckých montážních dílnách více než 40 procent, některé dokonce 50 procent žen, zatím co v továrnách na letecké motory tvoří ženské osazenstvo celkem 35 až 40 procent. V radiovém průmyslu jsou osazenstva složena obvykle z 55 až 70 procent žen. V jednom případě dostoupilo dokonce nasazení žen 87 procent. V závěru své řeči Cripps zdůraznil: „Budeme musit své veškeré energie použít k tomu, abychom našli úspěšné možnosti pro nasazení veškerého obyvatelstva.“*²⁸⁹

Výzvy využívaly „bolševického nebezpečí“ jako hrozbu, před kterou lze ubránit sebe a své rodiny poctivou prací. „...Je důležité, aby bylo dnes každému skutečně vštípeno nebezpečí... Dějinné zápolení nacionálně socialistické Říše s jejím nejurputnějším nepřítelem, bolševickým sovětským státem, vstoupilo do rozhodujícího stadia. Je nyní také úlohou českého tisku, aby českému národu zjednal naprosté jasno o židovsky řízeném a Židy založeném bolševismu... Po 25 let zbrojil bolševický systém bezohledně a brutálně, vymýtil statisíce lidí, náležející k inteligentním vrstvám k tomuto účelu a odstraniv jakýkoliv soukromý způsob života vytvořil bezpříkladnou, z robotů složenou miliónovou armádu vojáků, zbrojních dělníků a dělnic. Milióny příslušníků sovětských národů byly při sledování cíle tohoto zbrojení chladnokrevně obětovány... Bolševismus, jehož síly konec konců nejsou také nevyčerpatelné, pochopil, že jde o bytí či nebytí... Češi stejně tak jako Němci musí pochopit, ... že bolševické vítězství by znamenalo pro ně jen záhubu jako pro Němce a ostatní Evropany... pro každého Čecha se jedná o otázku jeho občanské existence, jeho rodiny, jeho blahobytu a budoucího štěstí...“²⁹⁰ České Slovo využívá základní myšlenky protibolševické propagandy a v zarámovaném textu na titulní straně na čtenáře apeluje: *„Chtěl bys, český človče, aby se tvé děti staly vyvrheli lidské společnosti, aby tví synové se potulovali v loupežnických tlupách a tvé dcery se staly v nejútlejším mládí*

²⁸⁹ České Slovo číslo 53, 5. března 1943, ročník XXXV., strana 3: Velká Británie, ČTK: „Na místě mužů. Ženy v anglickém leteckém průmyslu“

²⁹⁰ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 578, 579, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku 26. února 1943, vedoucí generální referátu Tisk vlád. rada Dr. von Wolmar

řemeslnými nevěstkami? Chtěl bys, aby tvé postavení, které sis vydobyl usilovnou prací ve vlasti, vzalo za své bůhvíckde v anarchistickém zmatku? Chtěl bys hladovět a zoufale a beznadějně živořit v nepředstavitelné bídě? Chtěl bys být zbaven všech mravních a kulturních hodnot, které činí tvůj život životem? Jistě ne! Ne! Ne! Tímto jasným a přesvědčivým ‚Ne!‘ musíme proto stejně odpovědět na všechny pokusy nepřátel vnášet do našich řad bolševickou agitaci. Bolševismus je ztělesněním všech těch hrůz. Proto nesmí zvítězit a také nezvítězí. My všichni se o to přičiníme poctivou prací a věrností k Říši, která jediná je s to zadržet bolševický děs před branami Evropy a rozdrtit jej.“²⁹¹

Při rekapitulaci čtvrtého roku Protektorátu Čechy a Morava otisklo České Slovo sérii jedenácti fotografií připomínajících naše začlenění do Říše. Poslední fotografie v levém dolním rohu nese popisek: *„Nejen čeští muži. Ale i české ženy vynakládají veškeré své síly pro vítězství německých zbraní. Zkušenosti ukazují, že co do pilnosti, obratnosti i výkonu mohou se směle měřit s muži, ba v některých oborech je i předčí. Na našem obrázku jsou ženy při práci ve zbrojovce.“*²⁹²

O tom, jaké role ženy za protektorátu zastávaly, nás zpravují i články *První listonošky na pražských ulicích* a *Ženy v hostinských živnostech*: *„V těchto dnech se na pražských ulicích objevily první listonošky.“*²⁹³ *Prozatím jen na Vinohradech a v Libni. Ještě tento týden nastoupí službu další ženy na Smíchově a na Hradčanech. Teprve potom je spatří i ostatní čtvrti.“*²⁹⁴ Druhý článek vyzdvihuje aktuální důvody pro to, aby ženy převzaly určité role v oblasti pohostinství. *„Nařízení o válkou vyžadovaných úsporách a racionalisaci v hostinských živnostech vyslovuje hlavní požadavek, aby mužské pracovní síly byly v co největším rozsahu nahrazeny ženami. Tento vývoj bude nyní značně urychlen následkem požadavku totální mobilisace všech sil v hostinských živnostech. Známé nařízení o největším použití žen jako čisnic, kuchařek, telefonistek, účetních a pokladních sil v hostinských živnostech podstatně urychlí zařazení žen do tohoto oboru a svědčí současně o tom, jak odpovědné práce jim budou svěřovány. ... Je nutno vytvořit co nejvíce a s co nejmenšími prostředky. A k tomu je zvláště nadána žena. ... Lze právem očekávat, že ... obtížní hosté budou se k ženám chovat poněkud*

²⁹¹ České Slovo číslo 54, 6. března 1943, ročník XXXV., strana 1: nesignováno

²⁹² České Slovo číslo 62, 16. března 1943, ročník XXXV., strana 3: nesignováno

²⁹³ srovnej s článkem Rudolfa Wagnera: „Ženy se osvědčují“, Eva, číslo 8, ročník XIII, 15. dubna 1941, strana 12, kde se na příkladu Sudet zmiňují ženy u drah a dále v článku také ženy pracující na poště: „... Místa listonošů zastávají přívětivé listonošky...“

²⁹⁴ České Slovo číslo 65, 19. března 1943, ročník XXXV., strana 4: 1: „První listonošky na pražských ulicích“

*zdrženlivěji než k číšníkům. ...Žena povolávána nyní tak často na místa mužů, splní také v hostinské živnosti svou povinnost a své těžké, ale krásné úkoly. Může si být jista, že také na tomto úseku domácí fronty, kde jde o zásobování pracujících spoluobčanů, koná službu, jež je pro válku velice důležitá.*²⁹⁵

O situaci za hranicemi referuje zpráva: „*Ministerský předseda Quisling vydal nařízení o zavedení povinné pracovní služby pro ženy v Norsku. Ženy v Norsku mohly se dosud hlásit do pracovní služby jen dobrovolně.*“²⁹⁶

Článek *Do práce za lepší budoucnost národa* apeluje na obyvatelstvo protektorátu, aby se prací bránilo bolševizaci hrozící v případě vítězství spojeneckých vojsk: „*Uvolňování všech postradatelných sil pro válečně důležité úkoly a přebudování hospodářského života v Protektorátě pokračuje zdárně. Celý národ pochopil, že bolševizace Evropy by znamenala úplné zničení národní svébytnosti a kulturních statků, které jsme povinni zachovati příštím generacím. Dobře je chápáno, že jeden musí přinášeti oběti pro druhé a že zájmy jednotlivců musí býti v dnešní době beze všech kompromisů podřízeny zájmům celku. Na nová pracoviště nastupují naši lidé s plným vědomím svých povinností a snaží se, aby byli přeškoleni v nejkratší době. Na polích, v zahradách, továrnách a kancelářích jsou zdolávány úkoly, které dokáží, že příslovečná česká pracovitost, nás řadí mezi mladé národy Evropy na čestné místo. Do práce za lepší budoucnost národa je heslem všech.*“²⁹⁷

V tomtéž duchu se nese hned vedle loga tiskoviny zarámovaný text: „*O malých evropských národech nebude rozhodovati ani Velká Británie, ani Spojené státy, ani Sovětský svaz. Jejich osud je spjat s vítěznými zbraněmi mocností Osy. Pracujeme-li pro vítězství Říše, pracujeme i pro lepší osud našeho národa!*“²⁹⁸

Ženským pracovnícím a jejich ženským stránkám se věnuje článek *Duše ženy*: „*Na pracovním místě mužů, tolika rozličných oborů, nastoupily dneska ženy, a pokud mají s nimi odborníci nějaké zkušenosti, za poměrně krátkou dobu, vykonávají svoji práci dobře, ba někdy i obratněji než muži. Osvědčují se tu u nich dávné ženské vlastnosti, vrozené, jako snazší obratnost, chápavost a cit rukou, které bohužel nám*

²⁹⁵ České Slovo číslo 66, 20. března 1943, ročník XXXV., strana 6: Ker: „Ženy v hostinských živnostech“

²⁹⁶ České Slovo číslo 80, 6. dubna 1943, ročník XXXV., strana 2: ab

²⁹⁷ České Slovo číslo 80, 6. dubna 1943, ročník XXXV., strana 4: Út: „Do práce za lepší budoucnost národa“

²⁹⁸ České Slovo číslo 86, 13. dubna 1943, ročník XXXV., strana 1: nesignováno

*mužům nejsou tak běžné, jak by měly být. Je však zajímavé u všech těchto ženských pracovnic, že ani jedno nové jejich povolání neutulilo v nich čistě ženské sklony, ony projevy hluboce citlivé duše, již jsme my muži zvyklí říkat duše ženy... Všude tam, kde příslušnice krásného pohlaví zaujaly, přinuceny voláním doby, místa mužů, bratrů či milenců. Nesplnila se tu obava, že jejich práce bude méněcennou, že se projeví v jejich činnosti jen špatné vlastnosti, kterých ženy nabyly pohodlným životem v míru, ale naopak nás všechny jejich počiny utvrzují v mínění, že jakmile jim to zase poměry dovolí, jakmile opustí místa, kam ve snaze prospět celku dneska nastoupily a vrátí se opět ke svým čistě ženským určením životním, budou z nich zase ony milé, jemné ohleduplné sestry, ženy a milenky, jako bývaly v dobách dřívějších. Jen jedno by si bylo přát, aby na ony špatné vlastnosti, na něž dnes zapomínají v návalu nové, radostné práce, aby na ně i pak zapomněly a vrátily se nám mužům také nové, duševně obrozené, čistší a tak nějak lepší. Uvidí sami, jak je uvítáme rádi.*²⁹⁹ Tento článek by v dnešní době vzbudil pravděpodobně vášnivé reakce zejména ženské části společnosti pro jeho šovinistické vyznění.

Opět v rámečku vedla loga novin je umístěn citát župního vedoucího Fritze Sauckela: *„Vůdce ví, že za jeho statečnými vojáky stojí nevyrovnatelní dělníci v domovině.*“³⁰⁰

Otázce bezpečnosti se České Slovo věnuje také. Přináší informace o vzdělávacích akcích, které mají pomoci předcházet úrazům žen, a ukazuje tak, že protektorátní závody dbají o zdraví svých zaměstnankyň. *„...Nasazení žen ve většině průmyslových oborů přináší s sebou také nové problémy, týkající se pracovní bezpečnosti. Zábrany úrazů jednotlivých podniků jsou postaveny před úkol řešit různé speciální otázky a vychovávat ženy, aby dbaly bezpečnostních předpisů a opatrnosti, zvláště při práci u strojů. V Baťových závodech bude bezpečnosti žen při práci u strojů věnována zvláštní akce. Ženy v ní budou upozorňovány na vše, co by mohlo zavinit jejich úraz. Zvláštní péče bude věnována ochraně vlasů žen před zachycením rotujícími součástkami strojů. Všechny zaměstnankyně již dostaly ochranné barety a je nutno, aby je měly při práci vždy nasazený, a to řádně nasazený. Vlasy by mohly být zachyceny, i když snad jen vyčnívají pod baretem. Jistě žádná z žen si nechce v práci poškodit své*

²⁹⁹ České Slovo číslo 86, 13. dubna 1943, ročník XXXV., strana 4: Vlad. Novák: „Duše ženy“

³⁰⁰ České Slovo číslo 88, 15. dubna 1943, ročník XXXV., strana 1: nesignováno

*zdraví, a proto si každá bude všimnat a dbát bezpečnostních předpisů, jež jsou vydávány pro jejich ochranu.*³⁰¹

20. dubna 1943, v den narozenin Adolfa Hitlera, vyšlo České Slovo s velikou fotografií Vůdce na titulní straně, ověšenou dubovým listím, a v záhlaví (vedle loga novin) je zarámován také jeho citát: *„Považuji za nejnmutnější, aby český národ alespoň svým pracovním výkonem pomáhal přivést k úspěšnému konci světový boj, jehož zakončení také pro jeho vlastní život bude znamenat buď budoucnost nebo zničení. Neboť Evropa pod bolševickým panstvím nepřikázala by českému národu žádnou panslavistickou úlohu, nýbrž zařadila by ho jenom do řady národů, určených k zničení. Adolf Hitler.*³⁰² Připomíná se zde zkáza, která by obyvatelstvu hrozila, pokud by polevilo ve své práci a podpoře říši a umožnilo by tak vítězství bolševického panství.

Další článek vyzývá ženy, které jsou zde prezentovány jako schopné a významné pracovnice (čímž jim lichotí), k zamyšlením se nad možnostmi zlepšení práce: *„Také ženy mohou zlepšovat práci. Ženy zaujímají dnes ve všech průmyslových oborech daleko význačnější postavení, než tomu bylo dříve. Svě zvýšené, válkou určené úkoly, plní dobře. V mnoha směrech dokázaly, že se dovedou rychle přizpůsobit a brzy zapracovat do nové práce. Nelze pochybovat, že by mohly velmi cenně přispívat svými nápady i při zlepšování práce. K tomu je právě chce podnítit akce, kterou zahájily v těchto dnech Baťovy závody pod heslem: ‚Spolupracovnice, také od tebe očekáváme návrh na zlepšení práce.‘ Ženy jsou vyzývány, aby zkoumaly svoji práci, zda by se u ní nedalo něco zdokonalit, usnadnit, urychlit nebo zda by se na jejich pracovním místě mohla ještě dále zlepšit bezpečnostní opatření nebo ušetřit materiál a pod. Samy možná mají u svých prací různé potíže, které by se mohly odstranit. Je jen třeba se nad nimi zamyslet.*³⁰³

V jiném čísle nám pracující ženy připomíná alespoň fotografie K. Hájka (žen pracujících na poli) s komentářem: *„Ženy jsou pilnými a obratnými pracovnicemi na polích, kde dávno již jejich práce je s plným vděkem oceňována.*³⁰⁴

³⁰¹ České Slovo číslo 88, 15. dubna 1943, ročník XXXV., strana 3: zk: „Ochrana žen před úrazy při práci“

³⁰² České Slovo číslo 92, 20. dubna 1943, ročník XXXV., strana 1

³⁰³ České Slovo číslo 100, 30. dubna 1943, ročník XXXV., strana 4: zk: „Také ženy mohou zlepšovat práci“

³⁰⁴ České Slovo číslo 103, 5. května 1943, ročník XXXV., strana 4, fotografie K. Hájka

Článek *Práce je jen jedna* shrnuje zbytečnost dělit práci na ženskou a mužskou – v dané době je třeba zapomenout na stereotypy, každý by měl zastat práci, která je právě potřebná: „*Práce je jen jedna. Příliš jsme rozlišovali dříve v dobách míru práci jen mužskou a práci jen ženskou. Za války však jsme poznali, že i žena dovede vykonávat ‚mužské‘ práce a ‚mužská‘ povolání stejně dobře jako muži. A muž naopak má zase ochotně v domácnosti přiložit ruku k dílu, jestliže toho vyžaduje úleva ženě, vykonávající jiné důležité zaměstnání. Musíme si stále uvědomovat, že dnes je pracovní výkon vším, a nemůžeme tedy rozlišovat práci na ženskou a mužskou. Práce je jen jedna a na ní se musí podílet všichni bez rozdílu pohlaví. Jde jen o to, aby se odlišným potřebám ženy vyhovělo a aby technický způsob práce jí byl co nejvíce přizpůsoben. Muž zase může zcela dobře zmírňovat pracovní úkol ženy. Prostě musíme pracovat všude, kde je zapotřebí, a bez starých předsudků.*“³⁰⁵

Ženy zachycené při práci dokumentují tři fotografie od Hájka (2) a Hanky (1) doprovázené textem: „*Ženy při práci. Víme dobře ze zkušeností, že ženy dovedou zastat k plné spokojenosti práce mužů. Na našich obrázcích vidíme ženu při práci na soustruhu, druhou při broušení dřevěných podrážek a na třetím se sešly slečna průvodčí z tramvaje, slečna železničárka a pošťačka.*“³⁰⁶

Návod, jak si zachovat ženskost a své ženské zvyky, přináší článek *Ženy po boku mužů*: „*V totálním pracovním nasazení zaujaly ženy místa po boku mužů. Vyžaduje to na novém pracovišti od nich nejen určitý pracovní výkon, spojený s jejich silám přiměřenou námahou, ale i jistou přizpůsobivost, dovednost, zručnost, svědomitost a vytrvalost. Chce to od nich však také vhodné uspořádání celkového denního rozvrhu tak, aby odpovídal jejím novým povinnostem pracovního nasazení i aby vyhovoval ostatním jejím zájmům a úkolům ženy, matky, snoubenky. Při promyšleném časovém plánu nebude třeba se zříkat ani některých užitečných zálib. Zejména u dívek sport bude vhodnou rekreací po pracovním vypětí. Mnohé, zvláště ty, které dříve pracovaly v závodech a podnicích jen s ženskými silami, budou si muset teprve zvykat na spolupráci s mužskými partnery. V pracovním kamarádství sice nesluší povýšenost a*

³⁰⁵ České Slovo číslo 116, 20. května 1943, ročník XXXV., strana 3: -ek: „Práce je jen jedna“

³⁰⁶ České Slovo číslo 126, 1. června 1943, ročník XXXV., strana 4: fotografie Hájek, Hanka

*nafoukanost nebo nějaké ohrnování nosánků, ale to ještě neznamená, že by naše ženy a dívky si musely v továrním pracovním prostředí zadávat a ztrácet svou ženskost.*³⁰⁷

V Politických aktualitách si 12. června 1943 našel první místo článek *Žena ve válečném nasazení*, který nabádá k porozumění pro nové pracovní povinnosti žen jejich muže. „*Prostředkovatelky říšských pracovních úřadů shodně dosvědčují, že při vřazování žen do výrobního procesu na základě pracovní povinnosti není hlavním problémem, jak se tyto ženy zapojí do továrního procesu, nýbrž to, jak se při svém novém zasazení vyrovnají s potřebami svých domácností a svých manželů. Počet žen, které nesou dvojí pracovní povinnost, jsouce zaměstnány a starající se při tom ještě o své domácnosti, v poslední době podstatně vzrostl. ... Naskýtá se tu mnoho možností v časových úsporách při mytí, praní a vaření. Také manželové se musejí přizpůsobovat ochotně novým požadavkům. ... Mohou velmi vydatně pomáhat svým ženám... Bude-li se jejich postoj k novým rodinným problémům opírat o porozumění válečným požadavkům, ušetří se mnohá nesnáze a rodinný život nabude opět záhy uspokojující rovnováhy.*“³⁰⁸

Ulehčení měly pracujícím ženám přinést sociální pracovnice a závodní vedoucí: „*Některé z těch žen, které jsou nyní zařadovány do pracovního procesu, mívají někdy starosti, jak jim to půjde v novém prostředí. Ale to všechno brzy pomine. Ve větších závodech sociální pracovnice a závodní vedoucí se vynasnažují co nejvíce, aby nová pracovnice si co nejdříve zvykla na nezvyklé dosud prostředí, a při práci ji podle svých sil také podporují. Samozřejmě, že i ostatní ženy, v závodě již dříve zaměstnané a důkladně zapracované, pomáhají radou i činem ženám nově nastupujícím, aby jim jejich úkol usnadnily. Za těchto okolností tedy ženy, které nastupují do neznámých jim oborů práce s určitými počátečními starostmi, rychle se jich zbavují a brzy splývají s pracovním celkem, ve kterém se pak cítí docela kamarádsky.*“³⁰⁹

Postavení ženy, jakožto pracující matky, popisuje článek *Hodnota pracovního nasazení žen*: „*Totální pracovní nasazení postavilo také ženu do nejrůznějších druhů povolání a také i na místa, která byla dříve výlučně obstarávána muži. Jak je obecně konstatováno, vykonávají ženy svěřené práce stejně spolehlivě, jako jejich mužští*

³⁰⁷ České Slovo číslo 132, 8. června 1943, ročník XXXV., strana 8: or: „Ženy po boku mužů“, fotografie Stanislava Hulíka s popisem: „Žena se ve válečném nasazení osvědčila také jako průmyslová dělnice.“

³⁰⁸ České Slovo číslo 136, 12. června 1943, ročník XXXV., strana 2: hč: „Žena ve válečném nasazení“

³⁰⁹ České Slovo číslo 152, 2. července 1943, ročník XXXV., strana 4: -ek: „Pomocná ruka ženám při začlenění do práce“

*kolegové. Nejen denní tisk ale již celé knihy jsou věnovány ženě, která se postavila do pracovní pospolitosti. ... nynějším pracovním nasazením plní žena dva úkoly: svůj vlastní úkol ženy – práci v domácnosti a úkol pracovní pospolitosti – svým mimořádným nasazením do práce na nejrůznějších pracovištích.*³¹⁰

Z červencového Českého Slova se dozvídáme, že „Praha má svoji první drožkářku. Před ženou není dnes již uzavřeno žádné povolání, pokud na ně ovšem její síly stačí. Proto spatřit ženu při jakékoliv práci není dnes již žádnou sensací. Ale včera se přece Pražáci v údivu zastavili při pohledu na první ženu, která sedí na kozlíku koňské drožky. Je to dcera jednoho pražského drožkáře, která si otcovo povolání vybrala také za svou obživu.”³¹¹

Vedle svého loga České Slovo v rámečku cituje list protektorátního ministra zemědělství a lesnictví A. Hrubého: „J sme vděčni těm, kteří svou práci v továrnách, na polích, v dílnách a kancelářích přinášejí zajištění národní budoucnosti oběti a dokazují tak, že český národ ve své převaze pochopil nového řádu, v němž není práce otroctvím, ale službou vlasti a lidu.”³¹²

Uplatnění a vývoj postavení žen u říšské pošty popisuje článek *Ženy u říšské pošty*: „Říšská pošta patří k podnikům, které již velmi brzy zaměstnávaly ženy, neboť už před 75 lety přijímala ženy k telegrafní službě a k službě na menších poštách. Tehdy byly obavy, že spolupráce mužů a žen přinese různé potíže, ale rostoucí výstavba telegrafní a telefonní sítě žádala více zaměstnaných žen, jež se dobře osvědčily. ... Ženy pracují u přepážek, u telefonu, u zesilovačů, měřících a protiporuchových zařízení a osvědčují se i v krátkovlnném provozu zámořské telegrafie a v rozhlasu. Mnoho žen dosáhlo u říšské pošty úřednických míst, neboť se ukázalo, že jak v mnohém technickém, tak i organizačním oboru se při nejmenším vyrovnají mužům. Při své práci u pošty mají ženy všestrannou pracovní ochranu a říšská pošta pečuje o ženy vedle všeobecně platných sociálních zákonů ještě různými vlastními ochrannými zařízeními a výhodami.”³¹³

V podpoře myšlenky pracujících žen si České Slovo pomáhá další fotografií zobrazující šestici dívek vesele kráčejí po nábřeží řeky. Snímek má následující

³¹⁰ České Slovo číslo 152, 2. července 1943, ročník XXXV., strana 5: Bhn: „Hodnota pracovního nasazení žen“

³¹¹ České Slovo číslo 168, 21. července 1943, ročník XXXV., strana 4: pl: „Praha má svoji první drožkářku“

³¹² České Slovo číslo 173, 27. července 1943, ročník XXXV., strana 1

³¹³ České Slovo číslo 181, 5. srpna 1943, ročník XXXV., strana 3: cs: „Ženy u říšské pošty“

popisek: „*Vesele do práce. Dnešní mladá děvčata plně pochopila příkaz doby a místo bezplánovitého utrácení volného času sbírají síly rekreací a sportem. Tím lépe se pak mohou věnovat poctivé práci v užitečném zaměstnání – jak vidíte na vesele si vykračujících dívkách na snímku.*“³¹⁴

O nových úkolech německých dívek na území Říše – zpravodajských úkolech - České Slovo informuje následovně: „...*v rámci Říšské pracovní služby vykonávají dnes dívky kromě pomoci zemědělské hospodyně též činnou službu zpravodajských pomocnic letenské zbraně. Úkol ten, přenesený Vůdcem na ženskou pracovní službu, představuje zvláštní významování, jež dívky naplňuje hrdostí.*“³¹⁵

V sekci Hospodářství a práce Českého Slova se dozvídáme, že vyhláškou ministerstva hospodářství a práce byla zkrácena pracovní doba pro ženy, těžké poškozenky a osoby schopné nižšího výkonu. „*Tato vyhláška přihlíží ke skutečnostem, že... s totálním nasazením pracovních sil stále více žen se podjímá výdělečné práce vedle jejich povinnosti v domácnosti a v rodině... Tato úprava neplatí, má-li podnik provádět a) neodkladné válečně důležité úkoly nebo b) práce, jež jsou nezbytně nutné k zajištění výživy.*“³¹⁶

Titulek *Pracujícím ženám přednost při nákupu!* uvádí článek apelující na obchodníky, aby vyšli vstříc pracujícím ženám: „*Pracující ženy mohou obstarávat své nákupy buď časně ráno, nebo večer. V obchodech, kde nakupují životní potřeby, se tak jistě stane. Prodejny velkých obchodních společností usnadňují nákup pracujícím ženám zavedením nákupních obálek a pod. Přednost pracujícím ženám při nákupu musí se však stát také heslem při nyní uvolněném prodeji punčoch a ponožek. Tento prodej musí být řízen tak, aby i ve večerních hodinách bylo určité množství zboží k dispozici. Pracující ženy nemohou chodit na nákupy ráno, nemají čas vystávat před obchody. Jejich pracovní knížka nebo občanská legitimace je dokladem, že si této celkem malé pozornosti od obchodníků zaslouží. Je příkazem doby a národní pospolitosti, aby k nim byl brán největší ohled.*“³¹⁷

³¹⁴ České Slovo číslo 205, 2. září 1943, ročník XXXV., strana 3: fotografie Sova

³¹⁵ České Slovo číslo 243, 16. října 1943, ročník XXXV., strana 6: cs: „Nové uplatnění dívek německé pracovní služby“

³¹⁶ České Slovo číslo 276, 24. listopadu 1943, ročník XXXV., strana 5: mwa

³¹⁷ České Slovo číslo 290, 10. prosince 1943, ročník XXXV., strana 4: nesignováno: „Pracujícím ženám přednost při nákupu!“

Slovy župního vedoucího Sauckela, generálního zmocněnce pro včleňování do práce, který „...vydal ke všem pracujícím německého válečného hospodářství povolání, ve kterém u příležitosti skončení těžkého roku války a práce konstatuje, že Vůdce a německý voják uvedli vniveč záměr nepřátel odstranit socialistickou výstavbu ve prospěch židovsko-plutokratických vykořisťovatelských method. Dělníci a dělnice – praví se v povolání dále – ukuli zbraně, vytvořili životně důležité hodnoty a splnili svou povinnost bezpříkladným způsobem. Nepřemožitelná udatnost německých vojáků a nepřekonatelná píle pracujících budou i v novém roce zárukou konečného uskutečnění nejvyšších cílů našeho osudového společenství. Heslo pro osudový rok 1944, jež jsme si sami zvolili, nechť zní: ,Tempo, tempo, tempo – výkon, výkon, výkon!‘“³¹⁸

8. Tiskové konference vedené v období Protektorátu

Mezi významné protektorátní instituce se řadil tisk. Jeho prostřednictvím bylo vyjadřováno podřízení se říši. Spolu s rozhlasem a filmovými týdeníky byl tisk hlavním nástrojem ovlivňování názorů protektorátní společnosti.³¹⁹ Žádoucí byl proříšský aktivismus, politika měla být součástí všech novinových rubrik. Neodmyslitelnou složkou byla propaganda a manipulace čtenáři. Představitelé nepřátelských myšlenek měli být zostuzováni a karikováni, naopak veškeré úspěchy německé strany musely být velebeny a náležitě zdůrazněny.

Ihned po vyhlášení protektorátu se objevily předpisy vymezující oblasti činnosti českých novinářů. 16. března 1939, den po vzniku protektorátu, byla výnosem vlády zřízena Tisková dozorčí služba, která podléhala Tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady. Téhož dne byla také v Praze zřízena prozatímní služebna Říšského tiskového úřadu podléhající Konradu Henleinovi, který zastával funkci šéfa civilní správy dočasného okupačního vojenského velitelství. Následovně byla nejvýznamnější zpravodajská informační agentura Československá (Česká) tisková kancelář (ČTK) obsazena německými úředníky a stala se zprostředkovatelnou oficiálních zpráv německé zpravodajské kanceláře Deutsches Nachrichtenbüro (DNB), šéfredaktorem tiskového oddělení byl jmenován Zdeněk Schmoranz.³²⁰ 24. března 1939 vydal Konrad

³¹⁸ České Slovo číslo 306, 30. prosince 1943, ročník XXXV., strana 2: čt, Berlín: „Evropský dělník splnil svůj úkol“

³¹⁹ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 255

³²⁰ Kol. autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945, 2007, s. 6

Henlein výnos o zajištění pořádku v tisku. V něm mimo jiné stanoví, „...že každá změna nynějšího stavu tiskovin... jakož i zakládání a vydávání nových nebo opětné vydávání tiskovin zastavených vyžaduje jeho schválení...“³²¹

V řízení českého tisku se odehrály výrazné změny. V počátcích protektorátní tisk spadal pod Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady, tedy pod protektorátní vládu. Na počátku září 1939 přešel pod Úřad říšského protektora, pod jehož vedením zůstal do zřízení Úřadu (resp. Ministerstva) lidové osvěty, který se jeho řízení ujal v lednu 1942.³²² Přejít pod Úřad říšského protektora byl vedle začátku války³²³ spojen i se zatčením a likvidací jádra odbojové organizace Zdeňka Schmoranze, přednosty Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady 25. srpna 1939. Jednalo se o organizaci tzv. tiskových referentů založenou na spolupráci zástupců České tiskové kanceláře (ČTK) a Obrany národa (ON). Schmoranzova organizace shromažďovala a vyhodnocovala informace politické, hospodářské a vojenské povahy, které byly následně dopisovateli ČTK předávány Aloisi Eliášovi, jakožto předsedovi protektorátní vlády, představitelům Obrany národa a československého zahraničního exilu, ale i osobnostem s vlivem na politické dění v mezinárodním měřítku.³²⁴

Postoupení vedení českého protektorátního tisku Úřadu říšského protektora znamenalo, že se tisk měl stát nástrojem prosazování státní politiky. Tomu měly napomoci pravidelné tiskové konference pro šéfredaktory pořádané pod vedením a dohledem vedoucího tiskového odboru v Kulturněpolitickém oddělení Úřadu říšského protektora Wolfgangem Wolframem von Wolmarem. Četnost porad se lišila v závislosti na periodicitě tiskoviny – pro šéfredaktory denního tisku se konaly jednou týdně, u týdeníků a měsíčníků se jednalo o porady měsíční.³²⁵ Porady byly pořádaný v Pressklubu (Tiskový klub 1939, Pressklub von 1939) v Praze, v Opletalově ulici.³²⁶

Konference napomáhaly zavádět do praxe úkoly stanovené tzv. Souborným přehledem pokynů pro tiskovou přehlídku závazným od 17. září 1939. Odpovědnost za

³²¹ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 255

³²² Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 255

³²³ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 135-136: „...Zárok gestapa proti tiskovým referentům byl plánovanou akcí, která byla načasována k rozpoutání německo-polské války... Zatýkání referentů pokračovalo ještě v září... Proces s ústředím tiskových referentů se konal 12.-13. listopadu 1941... Soud vynesl rozhodnutí, na základě kterého byli Schmoranz, Svoboda a Vajs odsouzeni k trestu smrti, Bareš dostal 10 let káznice... Z celkového počtu 70 příslušníků, kteří buď byli tiskovými referenty, anebo se podíleli na vytvoření skupiny, jich 25 zahynulo na popravišti nebo v koncentračním táboře...”

³²⁴ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 316, 753

³²⁵ Jan B. Uhlíř: Protektorát Čechy a Morava v obrazech, 2008, s. 255, 257; J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, 2003, s. 20

³²⁶ Kol. autorů: Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945, 2007, s. 9

plnění úkolů nesli šéfredaktoři jednotlivých listů a přímo v redakcích působící úředníci Tiskové dozorcí služby. Souborný přehled stanovil, že „...všechny pokyny vydané do 17. září 1939 a do čísla 245 pozbývají platnosti a od nynějška platí pouze tento souborný pokyn...“ Obsah pokynů byl klasifikován jako přísně důvěrný a zavazoval šéfredaktory a úředníky tiskové dozorcí služby, aby s ním takto nakládali, a také k mlčenlivosti vůči třetím osobám. Jakožto úkol tisku určuje „...tvořiti veřejné mínění a vésti je cílevědomě a jednotně směrem, který jest dán životními zájmy Říše, Protektorátu, a tím i českého národa včleněného do rámce Říše. Při tom jest míti na zřeteli zcela mimořádné poměry, ve kterých žijeme: válečný stav, který byl Říši přes její snahu o zachování míru vnucen, vyžaduje, aby byly bezohledně odsunuty stranou všechny zájmy dílčí a sobecké, všechno, co odvádí pozornost jiným směrem, a aby všechny síly mravní i hmotné byly jednotně soustředěny na dosažení hlavního cíle zápasu vojenského a diplomatického. V této situaci ustupují do pozadí také hospodářské a konkurenční zájmy novinářských podniků, které jsou povinny do všech důsledků dáti se do služeb shora vytčeného úkolu i za cenu obětí a hmotných ztrát. Všechny technické i materiální obtíže nebo škody s hlediska redakce a novinářského podniku jsou zcela podřadného významu u srovnání s politickými a hospodářskými zájmy Říše a nemohou tudíž míti žádný vliv na výkon censury, resp. na provádění censurních zásahů. Hlavním odpovědným činitelem listu jest šéfredaktor, který jest oprávněn a povinen všechna opatření, vyplývající z vytčeného úkolu v tisku, anebo uložená mu zvláště konkrétními pokyny. Vydavatelstvo listu jest povinno učiniti vše, aby šéfredaktor mohl splniti svůj úkol a aby mohl odpovídati za celý list, zejména, aby mohl rozhodovat plně o obsahu listu jak po stránce redakční i insertní, tak po stránce technické (zvláštní vydání), o pohotovosti a prodloužení pracovní doby personálu administračního, expedičního a tiskárenského atd. ... Šéfredaktoři jsou povinni dbát, aby obsah i úprava listu odpovídal zcela smyslu a duchu hlavního úkolu, který tisku nyní připadá, aby v listě jim svěřeném nevyšlo nic závadného, aby zprávy, stati a obrázky byly umístěny tak, jak toho jejich význam vyžaduje, po případě tak, jak zvláštním pokynem jim bude uloženo, a aby byl připraven umístiti důležité zprávy napřed avisované. Tyto pokyny jsou vydávány s hlavním zřetelem na denní tisk, ale platí podle smyslu obdobně i pro tisk ostatní...“³²⁷

Dokument dále stanovuje úkoly Tiskové dozorcí služby (TDS) a jejich úředníků. TDS má napomáhat šéfredaktorům při plnění daných úkolů a zároveň zabránit „všemu,

³²⁷ J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, 2003, s. 469, 470

co je v rozporu s těmito zásadami a konkrétními pokyny, vydanými pro tisk.“ Úředníci TDS, nazývaní také domácí cenzoři, kontrolovali obsah příslušných deníků, připravený k uveřejnění, přímo v redakcích. „Ve stálém osobním a přátelském styku s šéfredaktory i s ostatními členy redakce a personálem listu jsou povinni odstraniti všechny závady na místě samém. V pochybných případech vyžádají si rozhodnutí Ústřední tiskové dozorcí služby v Praze.“³²⁸

Na základě Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku regulovaly média pravidelné tiskové konference „vedené hlavními představiteli okupačních a protektorátních úřadů ovlivňujících tisk“³²⁹ (Karl von Gregory, Wolfgangem Wolframem von Wolmarem z Úřadu říšského protektora). Obsah konferencí byl důvěrný a účastníci byli zavázáni k mlčenlivosti. Na konferencích se určovalo, jak má tisk vypadat a na co se má zaměřit, co má být jeho obsahem. Byl chápán, stejně jako ostatní média, jako „nástroj prosazování státní politiky“³³⁰. Naplnění těchto cílů měli zajistit tzv. aktivističtí novináři³³¹. Nacisté se rozhodli působit na veřejně politický život skrze „kolaborantskou skupinu novinářů vedenou K. Lažnovským a Vl. Krychtálkem, dále pak podporovali E. Moravce jako ideologa programové kolaborace.“³³²

Obecně počet novin a časopisů s délkou války klesal, stejně tak jako i počet novinářů a redaktorů. Obecný úkol tisku, vznesený Wolframem von Wolmarem, byl „vychovávat český národ k říšskému vědomí“. Tisk měl být příkladem proříšského aktivismu, vyzývaly k němu tiskové konference. Tuto úlohu podle okupační moci uspokojivě nenaplnovaly časopisy, jejichž obsah nebyl dostatečně ideologický. Pro

³²⁸ J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, 2003, s. 471

³²⁹ J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, 2003, s. 7

³³⁰ J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, 2003, s. 7

³³¹ Encyklopedický slovník českých dějin 1938-1945, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.v.i. <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Slovník38_45.pdf>, str. 7: Aktivističtí novináři byli „...skupina představitelů programového aktivismu v českém žurnalismu...“ V první fázi se propagandistickým složkám okupačního aparátu podařilo získat novináře antisemitsky zaměřených periodik jakými byly Vlajka, Arijský boj a Štít. Aktivně tedy spolupracovali žurnalisté M. A. Brikius, J. Hallmann, R. Novák, J. Oploštil a další. Jelikož byli přesvědčeni, že spojení českých zemí s Německem bude trvalé, oportunisticky proklamovali českou iniciativu pilnou propagací nacionálněsocialistické ideologie a snažili se získat důvěru německé strany. Jejich kritiku si vysloužila pasivita protektorátních orgánů – protektorátní vláda a NS (pro neschopnost „převychovat národ v proněmeckém duchu). Vedle výše zmíněných novinářů je nutno zmínit jména dalších aktivistických žurnalistů - Emanuela Moravce, ideového vůdce, a od března 1941 ustavenou tzv. sedmičku vedoucích žurnalistů (šéfredaktorů největších deníků): Emanuel Vajtauer (Večerník České slovo), Karel Lažnovský, J. Křemen (A-Zet), V. Crha (Národní politika), V. Ryba (Národní práce), K. Werner (Polední list), V. Krychtálek (později Venkov).

³³² Tomáš Pasák: K historii českého fašismu, 1985, s. 68

odlišný postoj byly výhrůžky: „Minulý týden byly zastaveny tři pražské listy. Dnes platí více než jindy: musíte počítat s tím, že při nějakém provinění, ať úmyslném nebo z nedbalosti, i v optickém vzhladu novin, nebudou ve válce brány žádné ohledy. Buďte si vědomi své odpovědnosti k svému národu i k říši!“, nebo jindy „...v těchto kruzích (rozuměj tiskový stav) se udělá pořádek a já po mnoha varováních nebudu dávat pardon a budu všechny časopisy, které prohrály právo na existenci, zastavovat. Tím se ušetří mnoho papíru a očistí se tím novinářský stav.“³³³

8.1 Porovnání úkolů stanovených na konferencích a výstupů ve zvoleném deníku a časopisu

8.1.1 Dílo válečné zimní pomoci 1942/43

Na pravidelné poradě šéfredaktorů denního tisku konané dne 1. října 1942 byl protektorátní tisk pochválen za rychlou reakci na zahájení Díla zimní pomoci: „...K Vůdcově řeči je třeba podotknouti, že český tisk pracoval v tomto případě potěšitelně rychle a že ráno po řeči vyšly již v několika listech komentáře...“³³⁴

8.1.2 Akce Německý Červený kříž 1940

Sbírka pro Německý Červený kříž se stala tématem pravidelné týdenní porady šéfredaktorů denního tisku ze dne 17. května 1940: „...Sbírka pro Německý Červený kříž, pořádaná vládou Protektorátu, trvá od 19. května do 2. června. Tisk je povinen, jak je zřejmo již dříve vydaných zpráv, přispěti ze všech sil k úspěchu této sbírky. Česká korespondence dodala již listům článkový materiál. Tiskový odbor dal doručiti redakcím řadu hesel, které doporučuje uveřejňovati postupně po celou dobu trvání sbírky v dobré typografické úpravě. Články v tisku buďtež rovněž regulovány, a sice tak, aby denně byly články ve 2-4 listech, a nikoli aby jeden den měly články všechny

³³³ J. Končelík, B. Köpplová, J. Kryšpínová: Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, 2003, s. 15

³³⁴ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 527: Pravidelná porada šéfredaktorů denního tisku dne 1. října 1942, C. Melč, Praha, 3. října 1942; viz kapitola 7.3 Reklamy propagující vybraná témata otištěné ve vybraných výtiscích deníku v protektorátních letech

listy a potom nastoupila týdenní pauza. Další hesla budou dodána během příštího týdne. Při propagaci sbírky budiž používáno jen správného názvu „Německý Červený kříž“ /nikoli „říšský“/...“³³⁵ Zatímco časopis *Eva* v tomto období sbírku na Německý Červený kříž nereflektuje a první článek o něm referující se v časopise objevuje až 1. července 1940³³⁶, *České Slovo* jí věnuje sérii propagačních textů.³³⁷ Tyto byly nejčastěji otištěny na čtvrté straně jednotlivých čísel a připomínaly povinnost nebojujícího klidného zázemí přispět na péči o raněné vojáky bojující za vítězství Říše nad bolševismem. Součástí bylo číslo účtu, na který bylo lze peněžité dary zasílat.³³⁸

Dr. Hofman, šéfredaktor Tiskového odboru se ke sbírce vrátil na pravidelné týdenní poradě šéfredaktorů denního tisku dne 24. května 1940 v bodě: „...Na západě a na severu rozvíjí se válečné drama a němečtí vojáci svádějí tam rozhodný boj o nové uspořádání Evropy a celého světového řádu. Rýsují se první známky rozhodnutí. My nebojujeme se zbraní v rukou, ale je to také náš boj a boj o naši budoucnost. Svoji účast jsme povinni aktivně projevit. Příležitost k tomu, zejména pro tisk, je v akci pro Německý Červený kříž. Možno říci, že tato akce je zkušebním kamenem, pro český tisk, aby ukázal, jak dovede plnit svůj úkol výchovy lidu a vedení veřejného mínění. A je možno také konstatovat, že zde tisk najde úrodnou a dobře připravenou půdu. Sbíрка pro Německý Červený kříž našla totiž už mocný ohlas v nejširších vrstvách českého lidu, jak o tom svědčí skutečnost, že první příspěvky, které došly a stále ještě docházejí, jsou právě drobné příspěvky z nejširších vrstev našeho národa, a že tyto drobné příspěvky převýšily již značně částku jednoho miliónu korun. /Tuto cifru neuveřejňovat zatím/. Bylo by dobře, aby se i v tisku projevilo to, co se zcela jasně projevuje v této sbírkové akci: tu mluví už nejenom chladný rozum nebo úvaha o tom, co je prospěšné

³³⁵ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 97, Pravidelná týdenní rada šéfredaktorů denního tisku dne 17.května 1940

³³⁶ viz *Eva*, číslo 13, ročník XII., 1. července 1940, strana 8, Dr. Alena Procházková „Německý Červený kříž v míru a ve válce“, kapitola 6.3 Reklamy propagující vybraná témata výtiscích časopisu v protektorátních letech

³³⁷ viz kapitola 7.3 Reklamy propagující vybraná témata otištěné ve vybraných výtiscích deníku v protektorátních letech

³³⁸ *České Slovo* č. 119, 24. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno: „V době, kdy se usiluje o nastolení nového pořádku a kdy němečtí vojáci přinášejí velké oběti, nemůže zůstat český národ nečinně přihlížejícím. Naše klidné zázemí se musí projevit účinnou pomocí. Sbíрка na Německý Červený kříž, která byla vyhlášena protektorátní vládou, dává také vám, pokud jste tak již neučinil, příležitost poslati svůj příspěvek. Stačí na kterémkoli poštovním úřadě vyplnit složenku s čís. 63.000 a splnit tak svoji povinnost.“

České Slovo č. 122, 28. května 1940, ročník XXXII., strana 4, nesignováno: „Raněný voják potřebuje pomoci. Pomoc musí být rychlá a pečlivá. I při sbírkách pro Německý Červený kříž platí: Kdo rychle dává, dvakrát dává. České obyvatelstvo svojí účastí na sbírce Německého Červeného kříže může projevit nejen svoje cítění s raněnými německými vojáky, ale také svoji krajní obětavost a hlavně pohotovost tam, kde jde o účinnou pomoc bližnímu. Dary zasílejte složenkou 63.000.“

nebo nutné, tu se ozývá již také cit, a to je velmi důležitý prvek pro práci na nové orientaci a výchově našeho lidu. Akce pro Německý Červený kříž, stává se spontánní celonárodní akcí, ve které se všechen náš lid staví rád, z přesvědčení a ze srdce za svou vládu a za její podnět. Bylo by chybou, kdyby se tato skutečnost neprojevila také v tisku a v jeho hlasech. Příští neděle, která bude vyvrcholením celé sbírkové akce a rozhodnou pro její konečný výsledek, je proto příležitostí, aby všechny naše listy vlastními úvahami a články akci podepřely a zhodnotily, aby ukázaly její rozsáhlý a hluboký ohlas v českém lidu a aby také vyzvedly citovou stránku věci. Vláda doufá, že nebude v neděli jediného českého listu, který by kromě pravidelně uveřejňovaných hesel a zprávy, která bude ještě dodána zítra dopoledne od ČTK, nepřinesl vlastní redakční glosu, úvahu nebo stať, hodnotící tuto velmi významnou akci a její ohlas...³³⁹ Nedělní České Slovo poslední den sbírky odpovědělo několika tematickými články a hesly,³⁴⁰ ve kterých „se ozývá již také cit“: „...*Nebyli bychom tak šťastní, jakými se můžeme dnes cítit, kdyby nebylo hrdinného německého vojáka a jeho vedení, které odvrátilo nebezpečí vpádu do své i naší vlasti a vzdálilo od nás hrůzy, které prožívají klamané národy evropského západu. Také za nás, za bezpečnost našich životů, za štěstí našich rodin a za klid našich měst a dědin krvácí německý voják a trpí jeho rodiny. Neskonala a věčná vděčnost musí nás ovládati všechny za to, že jsme ušetřeni všeho toho, co přináší válka. Platonická vděčnost by však byla výsměchem tomu, k čemu jsme povinni. Vděčnost se musí projevit také úměrnými činy. Z pouhé vděčnosti by se nepostavilo ani jediné lůžko pro raněného německé hrdinu, pouhá vděčnost by nezahojla ani jednu z ran, kterou utrpěl. Musíme aktivně projevit účast s velkým zápasem. Nechce se na nás život ani krev. Chce se jen to nejmenší, co se může od nás žádat. Chce se – a to po právu a spravedlivě – abychom svou hřivnou přispěli k vznešenému poslání Německého Červeného kříže, který už sám obstará sanaci utrpení, které podstoupil německý voják za opravdový klid a mír světa. Jen tvrdý necita by v tuto chvíli mohl odolati výzvě a odvrátil se od minimální povinnosti, která se po něm žádá. Sbírkou pro Německý Červený kříž se v naší vlasti chýlí ke konci. Ještě jen několik hodin máme příležitost ukázati, že*

³³⁹ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 99, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku dne 24. května 1940

³⁴⁰ viz kapitola 7.3 Reklamy propagující vybraná témata otištěné ve vybraných výtiscích deníku v protektorátních letech

*jsme skutečnými lidmi, kteří mají cit a lidmi, kteří si dovedou vážit svého štěstí, které jim ochránil německý voják...*³⁴¹

Aktivismus při proběhnuvší sbírce byl oceněn Dr. Hofmanem: „...Zapojili jsme se aktivně a iniciativně do díla obnovy Evropy pod vedením Velkoněmecké říše, zapojili jsme se do něho jako celý národ pod vedením svého státního prezidenta a vlády. První část tohoto aktivního spolupůsobení právě s úspěchem dokončujeme. Je to všenárodní sbírka pro Německý Červený kříž, na niž tisk spolupracoval tak, jak to vláda očekávala a jak to bylo jeho povinností. Již minule jsme konstatovali a vy jste to správně zhodnotili, že tu se projevila nejen rozumová úvaha, nýbrž že tu promluvilo také české srdce a že cit tu zasáhl snad poprvé v tak širokém měřítku, že z akce vládní stala se spontánní akce celonárodní. Avšak tj. jenom jeden krok na této cestě, další následují a budete o nich v dané chvíli informováni. Vláda, která je připravuje, je si vědoma, že se setkají se stejnou spontánností, jako tomu bylo v tomto případě, a že tisk bude moci stejně účinně vésti veřejné mínění, jako tomu je dnes...“³⁴²

Ke kampani se Dr. Hofman vrací také slovy: „...hlavní věc, před kterou stojí svět s úžasem: německé úspěchy jsou především výsledkem ohromného vzepětí duchovního, celého 80 milionového národa... Je to přesvědčení, ba víc než přesvědčení, je to hluboká a nezvratná víra, že tu nejde jen o měření sil vojenských, nýbrž že tu jde o zápas ideový, o boj dvou světů: na jedné straně jest starý svět, který jest budován na nahromaděném bohatství a moci, na druhé straně nový svět, bojující o své uplatnění jarou, mladou silou, nesený revoluční myšlenkou spravedlivého řádu uvnitř národů i mezi národy... Naším úkolem jest, abychom v tomto závratném víru událostí měli svou správnou a pevnou orientaci, která by našemu malému národu zabezpečila jeho existenci a vývoj,“ a pokračuje: „...máme možnost se sjednotiti, a oproštění od chyb minulosti zapojiti se do tvoření nového světového řádu. A tu právě má veliký, historický úkol český tisk. Má vésti národ po cestě, která dává jiný pohled na celou společenskou výstavbu lidskou, která vyžaduje nové organizace a nového vedení, která vede k novému řádu uvnitř národů i mezi národy. Tisk má pro tento úkol nejen dosti argumentů a důkazů o tom, že jednáme správně, nýbrž je dnes už povolán k tomu, aby i posledního příslušníku národa vštípil vědomí, že nejsme, nebudeme a nesmíme býti

³⁴¹ Nedělní České Slovo číslo 22 (127), 2. června 1940, ročník XXXII., strana 1, 2: Praha 1. června (r): „Jsme lidmi a rozumíme svým zájmům? Jen výsledek sbírek na Německý Červený kříž dá uspokojivou odpověď na tuto otázku.“

³⁴² Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 104, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku 31. května 1940, 13 hodin

v tomto revolučním dění pouhými diváky, nýbrž účastníky a pomocníky, spolubudovateli... A věřte, že český lid chápe úlohu, kterou mu přikazují dějiny i jeho geografická poloha, lépe a hlouběji, nežli se to navenek zdá, a že vaše snaha pomáhati mu v plnění této úlohy a vésti jej při tom, bude přijímána s mocným a obecným souhlasem. Věřte, že český lid neselže, a věřte také sami sobě, že v tomto úkolu neselže český tisk. Kdybychom neměli tuto víru ve svém poslání, nebyli bychom na svém místě jako novináři... Dnes stojí před námi ... důkaz, který mluví velmi výmluvnou a pádnou řečí o tom, jak smýšlí a cítí český lid. Je to průběh a výsledek vládní akce pro Německý červený kříž. Nebudu vám dnes říkati žádné číslice..., ale uvedu několik momentů, které vám mohou pomáhati při vlastním hodnocení a komentování této akce, které jistě všichni provedete, a k němuž se jistě ještě častěji vrátíte. Výsledek sbírkové akce však bude překvapením pro všechny, kdož se domnívali, že český lid stále ještě tápe v tenatech staré orientace a bude povzbuzením pro všechny, kdož se přihlásili k pozitivní budovatelské práci pod vedením pana státního prezidenta a vlády Protektorátu Čechy a Morava. Ještě větší překvapení však přináší rozbor částek této sbírky, který ukazuje, jak se činy projevuje smýšlení nejširších vrstev národa. Můžeme říci, že vládní sbírka na něm. Č. K. byla skutečnou sbírkou lidovou, drobné příspěvky jsou tím nejpočetnějším a nejvýznamnějším činitelem v ní. Tím není nic ubíráno na hodnotě příspěvkům větším a velkým, ale význam drobných příspěvků, poskytovaných zřejmě z mála, spočívá právě v tom, že se tu projevila skutkem a namnoze obětí vůle a snaha nejširších vrstev českého lidu přispěti účinně a aktivně k velikému dílu obnovy světa, o kterou se zápasí na bojištích. Český člověk nechce v tomto zápase státi stranou trpně a nečinně jako divák, nýbrž chce spolupůsobit, spolupracovat, spolutvořit, chce přiložit ruku k dílu, chce činem projevit své smýšlení a cítění. Účast při sbírce na NČK to dokázala. A ještě jednu stránku cítění našich českých lidí ukázala tato sbírka. Je to projev, úcta a obdiv k německému vojákovi... Výsledek sbírky na NČK budiž proto správně hodnocen jako projev vůle českého národa a nejširších jeho vrstev činně přispívati a pomáhati k dílu, které tvoří německý národ v čele se svým velkým Vůdcem, a též jako projev úcty a lásky českého člověka k statečnému německému vojákovi... Jest mou povinností a bylo mi to také panem předsedou vlády uloženo, abych tisku poděkoval, že v této významné věci splnil dobře a všestranně svůj úkol, že akci správně pochopil a náležitě propagoval, že se tu ukázal skutečným vůdcem veřejného mínění na nových cestách a že přispěl ke zdárnému výsledku. Pro vás samotné pak tato rekapitulace bude jistě povzbuzením, že vaše práce není marná, že to co hlásáte, má

v lidu českém živou odezvu a že jste s to splniti i v budoucnosti úkoly, které na vás čekají... Pokud jde o účet u Poštovní spořitelny číslo 63 000, je třeba veřejnosti říci, že tento účet zůstává otevřený a že i nadále je možno na něj zasílat příspěvky pro Německý Červený kříž, neboť ukončením první velké organizované sbírkové akce neskončí potřeba českého lidu a potřeba jeho srdce, aby projevoval účinnou pomoc německým vojákům. Budou i v budoucnu docházet příspěvky jednotlivců a budou organizovány postupně a soustavně další akce v tomto směru, při kterých tisk jistě opět bude plně na svém místě, jako tomu bylo tentokráté...³⁴³

Ve stejném duchu se nese článek Českého Slova *Dobry vlastenecký čin*: „Česká sbírka na Německý Červený kříž měla v našem národě i v celé české žurnalistice veliký ohlas. Výsledky sbírky nejsou dosud přesně známy, ale jednotlivé veliké dary podniků, obcí i jiných institucí a také všeobecné dary jednotlivců byly tak četné, že je možno doufat v celonárodní účast na této sbírce. To by byl dobrý vlastenecký čin, neboť osvědčení sociálního citu vůči německému vojákovu může sloužit k pochopení dobrosrdečnosti našeho lidu.“³⁴⁴ Dík drobným darům a dárcům vyjadřuje citát prezidenta Háchy: „...Právě okolnost, že největší část darů došla od českých lidí, jejichž prostředky jsou jen velmi skromné, dosvědčuje, že celý národ projevil účinné odhodlání přispěti v mezích svých sil Říši v jejím velikém boji...“³⁴⁵

Stále otevřený účet veřejnosti České Slovo připomnělo: „Veškeré české obyvatelstvo Protektorátu Čechy a Morava se upozorňuje, že účet u poštovní spořitelny č. 63.000 zůstává otevřen, aby na něj mohly být zasílány další dary na Německý Červený kříž.“³⁴⁶

³⁴³ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 112-117, Osmá všeobecná tisková konference 7. června 1940

³⁴⁴ České Slovo č. 131, 7. června 1940, ročník XXXII., strana 2, sekce Vnitřní, Praha 6. června (ý): „Dobry vlastenecký čin“

³⁴⁵ České Slovo č. 134, 11. června 1940, ročník XXXII., strana 3: „Stát. President dr. Hácha k výsledku sbírky na Německý Červený kříž“

³⁴⁶ České Slovo č. 134, 11. června 1940, ročník XXXII., strana 3: ČTK Praha 10. června: „Dary pro Německý Červený kříž“

České Slovo č. 143, 21. června 1940, ročník XXXII., strana 3, Praha 20. června (ČTK): „Dary na Německý Červený kříž stále docházejí. Po skončení vládní sbírky na Německý Červený kříž, provedené ve dnech 19. května až 2. června, která vynesla přes 31 mil. K, upozornila vláda Protektorátu Čechy a Morava, že účet č. 63.000 u poštovní spořitelny zůstává otevřen, aby české obyvatelstvo mohlo na něj zasílat další své dobrovolné dary ve prospěch Německého Červeného kříže. Tato výzva vlády setkala se u českého obyvatelstva s potěšujícím porozuměním. Od uzavření první vládní sbírací akce do dnešního dne došlo na Německý Červený kříž na tisíce nových darů. Je radostnou skutečností, že další dary od nejširších vrstev českého obyvatelstva na Německý Červený kříž stále docházejí. Takto projevovaná snaha českého obyvatelstva přispěti účinně Německému Červenému kříži k plnění jeho vysoce humánních úkolů jistě nebude ochabovat. Je v zájmu dalšího zdárného úspěchu sbírky, aby české obyvatelstvo soustředovalo své dary na Německý Červený kříž jako dosud jen na účet u pošt. spořitelny č. 63.000.“

O úspěchu akce dále svědčí záznam z konference: „...V souvislosti se sbírkou na Německý Červený kříž možno konstatovati, že na účet čís. 63 000 stále docházejí nové příspěvky, takže ke 2. červnu vykázaná částka byla překročena o slušný počet miliónů. Tento potěšitelný přírůstek budiž tisku podnětem, aby na základě dodaných hesel tento účet veřejnosti opětovně připomínal. Také příplatkové známky buďtež vhodnou formou propagovány...“³⁴⁷ O emisi známek ve prospěch NČK informuje již České Slovo ze 27. června a upozorňuje, že jejich prodej bude zahájen 29. června 1940.³⁴⁸ Nedělní České Slovo později připomíná: *„Dobročinné známky ve prospěch Německého Červeného kříže vydané Protektorátní poštou Čech a Moravy (60 h s příplatkem 40 h a 1.20 K s příplatkem 80h) byly již dány do prodeje. Od soboty prodávají je velké poštovní úřady, ostatní poštovní úřady budou jimi zásobovány postupně co nejdříve. Protektorátní pošta umožňuje tak každému, aby zakoupením známky s celkem nepatrným příspěvkem přispěl k dílu ušlechtilé lidskosti a projevil zároveň činem obdiv a vděčnost říšské branné moci bojující i za zajištění naší budoucnosti. Používejte proto co njehojněji těchto známek k vyplácení své korespondence obchodní, úřední i soukromé. Pamatujte: Šekový účet u poštovní spořitelny v Praze, čís. 63.000 a dobročinné známky Protektorátní pošty ve prospěch Německého Červeného kříže.“*³⁴⁹

8.1.3 Výzvy zaměřené na ženy, motivující k zapojení do práce pro říši

Vliv porad šéfredaktorů na tvář Českého Slova se projevil na čísle oslavujícím čtvrté výročí zřízení protektorátu. C. Melč na konferenci pronesl: „...Pokud jde o články, které tomuto výročí budou věnovány, budou přirozeně zaměřeny se zvláštním zřetelem na význačné události uplynulého roku a na čtvrtý rok války, tj. na úkoly, které z totálního válečného nasazení vyplývají pro český národ. Doporučuje se zpestřiti je obrázky...“³⁵⁰ Toto ještě doplnil „...vedoucí gen. referátu Tisk vládní rada Dr. von Wolfram... Pro větší noviny by se podle okolností doporučovalo, aby uveřejnily polovic

³⁴⁷ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 132-133, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku dne 5. července 1940, 13:30 hodin, C. Melč

³⁴⁸ České Slovo č. 148, 27. června 1940, ročník XXXII., strana 5: PTT

³⁴⁹ Nedělní České Slovo č. 26 (151), 30. června 1940, ročník XXXII., strana 5: čt: „Známky ve prospěch Německého Červeného kříže“

³⁵⁰ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 583, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku 11. března 1943, C. Melč

nebo celou stranu obrázků...³⁵¹ České Slovo při této příležitosti otisklo sérii jedenácti fotografií připomínajících toto výročí.³⁵² Poslední fotografii doprovází text: „*Nejen čeští muži. Ale i české ženy vynakládají veškeré své síly pro vítězství německých zbraní. Zkušenosti ukazují, že co do pilnosti, obratnosti i výkonu mohou se směle měřit s muži, ba v některých oborech je i předčí. Na našem obrázku jsou ženy při práci ve zbrojovce.*“³⁵³

Ministr hospodářství a práce Walter Bertsch se při návštěvě tiskové konference věnoval zejména tématu zastavování podniků a opatřením provázejícím „...totální nasazení mužů a žen pro válku, tj. přihlašovací povinnost /jak v Říši, tak i zde/ pro ženy do 45 a pro muže do 65 let... Každý jednotlivý případ bude zkoumán a bude se v něm postupovati bez ohledu na stav, původ a dosavadní zaměstnání jednotlivce... Při zařazení žen do práce se přihlíží k tomu, zda jsou vázány k místu svého pobytu a na kolik hodin mohou býti zaměstnány; na tyto okolnosti bere se ohled. Doposud probíhala všechna tato opatření hladce a přišlo se zde zrovna tak jako v Říši k tomu, že se ženy povolávají k výkonu lehčích prací. V podnicích o ně pečují sociální pomocnice jejich vlastní národnosti, jimž mohou přednáseti své stížnosti, k nimž se podle možností přihlíží. Je to vždy kruté pro toho, kdo se dostane do zaměstnání, které je mu cizí, avšak kruté je to též pro německého vojáka, který bojuje již 4 roky na frontě; a proto se zde může žádati od mužů a žen, aby konali svou práci rádi a ochotně...“³⁵⁴ O sociálních pomocnicích následně referuje České Slovo: „*Některé z těch žen, které jsou nyní zařadovány do pracovního procesu, mívají někdy starosti, jak jim to půjde v novém prostředí. Ale to všechno brzy pomine. Ve větších závodech sociální pracovnice a závodní vedoucí se vynasnažují co nejvíce, aby nová pracovnice si co nejdříve zvykla na nezvyklé dosud prostředí, a při práci ji podle svých sil také podporují. Samozřejmě, že i ostatní ženy, v závodě již dříve zaměstnané a důkladně zapracované, pomáhají radou i činem ženám nově nastupujícím, aby jim jejich úkol usnadnily. Za těchto okolností tedy ženy, které nastupují do neznámých jim oborů práce s určitými počátečními starostmi,*

³⁵¹ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 583, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku 11. března 1943, vedoucí gen. referátu Tisk vládní rada Dr. von Wolfram

³⁵² Jelikož České Slovo v pondělí nevycházelo, připomnělo toto výročí až úterní číslo 16. března 1943. viz kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 583, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku 11. března 1943, C. Melč: „...Listy, které nemají pondělníky /České Slovo a Venkov/, vydají čísla ke 4. výročí v úterý 16. března...“

³⁵³ České Slovo číslo 62, 16. března 1943, ročník XXXV., strana 3: nesignováno

³⁵⁴ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 603, 605, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů denního tisku 29. dubna 1943, ministr Bertsch

*rychle se jich zbavují a brzy splyvají s pracovním celkem, ve kterém se pak cítí docela kamarádsky.*³⁵⁵

Při přetištění citátu protektorátního ministra zemědělství a lesnictví A. Hrubého (*„Jsme vděční těm, kteří svou práci v továrnách, na polích, v dílnách a kancelářích přinášejí zajištění národní budoucnosti oběti a dokazují tak, že český národ ve své převaze pochopil nového řádu, v němž není práce otroctvím, ale službou vlasti a lidu.*³⁵⁶) České Slovo dostalo daným instrukcím: „...Tisk obdrží projev ministra zemědělství a lesnictví v obšírném výtahu k volnému použití. Projev obsahuje materiál, který bude zajímati čtenáře všech novin. Při jeho zpracování může se tisk odvolati na to, že materiál článku je čerpán z ministrova projevu, avšak nesmí se zmiňovati o té okolnosti, že k projevu došlo na tiskové poradě a že se tato konala v Presseklubu. Pro zpracování samé platí zásada, že není třeba se zabývati projevem bezpodmínečně ihned, nýbrž teprve v pátek nebo v sobotu v kratších článcích...“³⁵⁷ Citát list otiskl na titulní straně zarámovaný vedle svého loga bez uvedení, odkud tento pochází.

Prosinec roku 1943 s sebou přinesl bilancování a tisk čekal úkol ohlédnout se za ním a uvést rok 1944. Na konferenci byl pro inspiraci připomenut ministr Goebbels *„...zdůrazňující, že zárukou budoucího vítězství je houževnatá vytrvalost...“* Dalším doporučením je *„...shrnutí především to, co od tohoto roku očekával nepřítel. Ve starých spisech... našel jsem zejména záznam... týkající se Benešova projevu z 24. prosince 1942. Podle tohoto projevu měl rok 1943 přinést zcela jistě nepříteli vítězství. Dnes můžeme konstatovati, že záleží na roce 1944, zdaří-li se, aby se udělalo konečně něco rozhodujícího, nebo ukáže-li se přitom s konečnou platností, že německá branná moc a německý národ budou s to vytrvati...“*³⁵⁸ České Slovo se s končícím rokem rozloučilo slovy generálního zmocněnce pro včleňování do práce Sauckela, která obě doporučení naplňují: *„...Vůdce a německý voják uvedli vniveč záměr nepřátel odstranit socialistickou výstavbu ve prospěch židovsko-plutokratických vykořisťovatelských method. Dělníci a dělnice – praví se v provolání dále – ukuli zbraně, vytvořili životně důležité hodnoty a splnili svou povinnost bezpříkladným způsobem. Nepřemožitelná udatnost německých vojáků a nepřekonatelná píle*

³⁵⁵ České Slovo číslo 152, 2. července 1943, ročník XXXV., strana 4: -ek: „Pomocná ruka ženám při začlenění do práce“

³⁵⁶ České Slovo číslo 173, 27. července 1943, ročník XXXV., strana 1

³⁵⁷ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 629, Pravidelná týdenní porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 1. července 1943

³⁵⁸ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 677, Řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 21. prosince 1943, vedoucí zvláštního oddělení Kulturpolitik SS-Sturmbannführer Wolf

pracujících budou i v novém roce zárukou konečného uskutečnění nejvyšších cílů našeho osudového společenství. Heslo pro osudový rok 1944, jež jsme si sami zvolili, necht' zní: „Tempo, tempo, tempo – výkon, výkon, výkon!“³⁵⁹

9. Vyvolaný ohlas ve společnosti - úspěšnost propagačních akcí

9.1 Dílo válečné zimní pomoci

U příležitosti zahájení desátého Díla zimní pomoci Josephem Goebbelsem v Berlíně České slovo v článku Františka Peigera *Sociální plebiscit německého národa* hodnotí dosavadní výsledky této sbírky: „*Již sama skutečnost, že celková čísllice letošních darů přesáhla loňské Dílo válečné zimní pomoci o téměř tři sta milionů říšských marek, tj. o plnou třetinu, podává přesvědčivý doklad, jak hluboce vnitřně je celý německý národ sjednocen. ... Bezpečným zrcadlem těchto skutečností jsou právě strohé čísllice, udávající výši darů na Dílo válečné zimní pomoci. Všechny složky se zúčastnily a zasloužily plnou měrou o zdar. Dělníci a všichni ostatní zaměstnanci, kteří dobrovolně odevzdávali na tento účel část svých mezd a příjmů³⁶⁰ ... Rovněž při obětních nedělích a pouličních sbírkách se zřetelně ukázalo, jak se nepřátelská propaganda nesmrtelně blamovala vyprávěním pohádek o nějakém ‚rozkolu‘ nebo ‚nespokojenosti‘ mezi obyvatelstvem Říše. ... Všichni ti pracovníci i dárci vědí, že výnos sbírek je použit tam, kde je to s lidské i mravní stránky nejvíce zapotřebí. Organisaace ‚Matka a dítě‘, všeobecná služba lidového zdravotnictví, pomocné dílo proti tuberkulóze, potírání rachitidy, zdravotní služba Hitlerovy mládeže, péče o šestinedělky, dětské denní útulky, akce pro rekreaci dětí na venkově a jiné a jiné podobné ušlechtilé účely, to jsou všechno místa, kam plyne výnos sbírek... Velká obětavost německého národa, posvěcená*

³⁵⁹ České Slovo číslo 306, 30. prosince 1943, ročník XXXV., strana 2: čt, Berlín: „Evropský dělník splnil svůj úkol“

³⁶⁰ Kol. autorů: Museli pracovat pro Říši, Státní ústřední archiv v Praze – Archivní areál Chodovec, doprovodná publikace k výstavě pořádané SÚA, ÚSD AVČR a Kanceláří pro oběti nacismu ČNFB; s. 41: „...Čeští dělníci, nuceně nasazení za války do říše, jejich hrubá mzda podléhala četným srážkám, z nichž největší byla srážka ze mzdy, dosahující u svobodných až 10%. Všem se strhávali dávky nemocenského a invalidního pojištění, pojištění v nezaměstnanosti a dokonce i příspěvek na německou pracovní frontu (DAF). Někteří dělníci objevili na výplatních listinách rovněž srážku na zimní pomoc...“

*nezlomnou vůlí zvítězit v této velké válce, jeho jednota a z ní pramenící nesmírná síla, budí právem obdiv u všech národů světa.*³⁶¹

Večerní České Slovo při zahájení čtvrtého válečného Díla zimní pomoci cituje Josepha Goebbelse v článku *Domovina hodna hrdinství vojáků*, kde se dozvídáme, že „...celkový výsledek třetího válečného Díla zimní pomoci, který činil miliardu a 208 milionů říšských marek a převýšil obrovský výsledek předešlého roku ještě téměř o 300 milionů marek...“³⁶² Tentýž výsledek shrnuje i již výše citované České slovo: „...Ve třetí válečné zimě bylo věnováno německým národem 1208 milionů RM. (Překvapující celkový výsledek oznámený doktorem Goebbelsem byl provázen trvalými projevy nadšení. Také oznámení dalších číslic vyvolalo vždy živý souhlas.) Tím jest předešlé druhé Dílo válečné zimní pomoci se svými 916 miliony RM opět daleko překročeno, a to o 32 procent...“³⁶³ Zmiňované další číslice se věnují výčtu jednotlivých položek a příspěvatelů. Dále se v článku dočteme, že „...celkový výnos našich Dělníků zimní pomoci od roku 1933 překročil v tomto roce daleko pátou miliardu a činí 5296 milionů RM...“³⁶⁴

V dubnu 1943 je pod nadpisem *56,179.613.58 RM výnosem poslední obětní neděle* zveřejněn výnos říšské sbírky o obětní neděli toho roku a jeho srovnání s rokem loňským: „Podle prozatímního zjištění vynesla sedmá a poslední obětní neděle (14. března) Válečného díla zimní pomoci 1942/43 celkem 56,179.613.58 RM. Loni bylo vybráno k témuž dni 38,083.696.36 RM. Letos se tedy výnos sbírky zvýšil o 18,095.917.22 RM, t.j. o 47,52%. Sedmá a poslední obětní neděle zaznamenala nejvyšší výsledek všech obětních nedělí. Ve srovnání s letošní první obětní nedělí je to přírůstek o 40%.“³⁶⁵

³⁶¹ České Slovo číslo 233, 2. října 1942, ročník XXXIV., strana 1: František Peiger: „Sociální plebiscit německého národa“

³⁶² Večerní České Slovo číslo 200, 1. října 1942, ročník XXIV., strana 1: ČTK, Berlín 30. září: „Domovina hodna hrdinství vojáků“ (Joseph Goebbels)

³⁶³ České Slovo číslo 233, 2. října 1942, ročník XXXIV., strana 2: „Výroční zpráva o třetím Díle válečné zimní pomoci“ (přepis projevu ministra Josepha Goebbelse)

³⁶⁴ České Slovo číslo 233, 2. října 1942, ročník XXXIV., strana 2: „Výroční zpráva o třetím Díle válečné zimní pomoci“ (přepis projevu ministra Josepha Goebbelse)

³⁶⁵ České Slovo číslo 80, 6. dubna 1943, ročník XXXV., strana 4: Berlín 5. dubna; čtk: „56,179.613.58 RM výnosem poslední obětní neděle“

9.2 Akce Německý Červený kříž

Výsledek Akce Německý Červený kříž shrnuje na všeobecné tiskové poradě 19. července 1940 šéfredaktor Hofman: „...Vraťme se znovu ještě jednou k takovému markantnímu, skutkem prokázanému projevu... smýšlení a cítění. Byla to dobrovolná sbírka na Německý červený kříž, jejíž výsledek v první etapě jsme si dovolili Vám zde názorně představit malou expozicí. /výklad a ukázky z výstavky/. V 1. skupině dary do 1 000 K, ve druhé od 1 000 do 10 000 K, ve 3. dary nad 10 tisíc K. Vidíte jaká to byla sbírka vsutku lidová – jaká masa je těch malých příspěvků po 10-20-50-100 K. ... Doprovodné psaní na rubu složenek, vůle k činu a k projevu účasti pro německého vojáka – i v těch skupinách dary hromadné, sbírky mezi občanstvem v obcích, mezi dělníky a úředníky v závodech, mezi žactvem na školách, mezi zaměstnanci v úřadech. I to je výraz účasti a poměru drobných českých lidí k NČK a Říši. Několik velkých darů svým počtem daleko ustupuje do pozadí a i jejich úhrnná částka představuje jenom malou část výsledku sbírky. Po 8. [června] kdy byla první sběrací akce účetně uzavřena, docházejí stále další dary, které celkově dosáhly již částky slušné řádky miliónů K. Tuto část sbírky možno nazvat ještě větším právem sbírkou lidovou, protože o její spontánnosti a dobrovolnosti nemůže býti pochyby a opět jsou to skoro vesměs příspěvky od lidí malých...“³⁶⁶

V tisku byla shrnuta již po svém oficiálním ukončení v červnu 1940: „*Českým spoluobčanům! Dostává se mi radostné zprávy, že sbírka českého obyvatelstva na německý Červený kříž docílila úctyhodné částky přes 31,000.000 K. Používám této příležitosti, abych poděkoval ze srdce všem, kdo v tak velké míře uposlechli výzvy vlády i Národního souručenství a přispěli k lidumilnému dílu Německého Červeného kříže. Dík můj platí nejen dárcům, nýbrž i úřadům, nesčetným organizačním pracovníkům a všemu tisku. Právě okolnost, že největší část darů došla od českých lidí, jejichž prostředky jsou jen velmi skromné, dosvědčuje, že celý národ projevil účinné odhodlání přispěti v mezích svých sil Říši v jejím velikém boji. Jsem šťasten, že krásný úspěch sbírky opětovně prokázal nejenom dobré srdce českého člověka, nýbrž i jeho zdravý smysl pro dnešní dějinnou chvíli. Dr. Emil Hácha v.r.*“³⁶⁷

³⁶⁶ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 140, Všeobecná tisková porada dne 19. července 1940, šéfredaktor Hofman

³⁶⁷ České Slovo číslo 134, 11. června 1940, ročník XXXII., strana 3: „Stát. President dr. Hácha k výsledku sbírky na Německý Červený kříž“

Přesnou částku předkládá *Úřední zpráva o vládní sbírce na Německý Červený kříž*: „Když Vůdce a říšský kancléř dne 17. dubna 1940 vydal výzvu k německému národu, aby v nastávajících měsících bylo uskutčněno Dílo válečné pomoci pro Německý Červený kříž, rozhodla se vláda protektorátu Čechy a Morava přispěti přímo na toto dílo a kromě toho zorganizovati též u českého obyvatelstva dobrovolnou sbírku ve prospěch Německého Červeného kříže... byl 27. dubna otevřen u Poštovní spořitelny pro tento účel účet č. 63.000 a v době od 19. května do 2. června byla uspořádána vlastní sběrací akce... Na vládní sbírku pro Německý Červený kříž došlo podle výkazu ze dne 8. června 1940 celkem K 31.002.218.80. Další příspěvky stále ještě docházejí. To je výsledek plným právem uspokojující a přímo mimořádný. Vedle větších darů zámožných osob, hospodářských podniků a organizací byl tento výsledek vládní sbírky vytvořen především menšími dary tisíců a tisíců drobných lidí z nejširších lidových vrstev. Lze proto vládní sbírku na Německý Červený kříž nazvat opravdu lidovou sbírkou...“³⁶⁸

V srpnu je na poradě uveden konkrétní výsledek oficiální sbírky na NČK i výnos darů, které na propagovaný účet docházely po jejím ukončení. „...Dalších 10 miliónů, věnovaných ze sbírky pro Německý Červený Kříž, je novým důkazem politického aktivismu a podnětem, aby se tisk o průběhu a výsledku této sbírky znovu rozepsal. Sbírkou byla vypsána vládou dne 19. května a do 2. června bylo sebráno přes 31 milión K; k této částce přistupuje nyní dalších 10 miliónů. Na účtě čís. 63 000, který zůstává i nadále otevřen, zbude kromě toho ještě asi půl miliónu. Tato dobrovolná sbírka měla a má spontánní ráz a dokázala slova prezidentova, že český národ má nejen dobré srdce, nýbrž že má také plné pochopení pro dnešní historickou dobu. To obé se projevilo jmenovitě ve velkém počtu darů malých lidí a v slovních doprovodech k těmto darům. Nový výsledek předstihl dokonce projev vlády z 11. června³⁶⁹, který označil výsledek

³⁶⁸ České Slovo číslo 134, 11. června 1940, ročník XXXII., strana 3: „Úřední zpráva o vládní sbírce na Německý Červený kříž“

³⁶⁹ České Slovo číslo 134, 11. června 1940, ročník XXXII., strana 3: ČTK Praha 10. června: „Velký úspěch sbírky Protektorátu na Německý Červený kříž. Říšský protektor svob. pán von Neurath přijal dnes předsedu vlády Ing. Eliáše, který mu oznámil výsledek sbírkové akce vlády Protektorátu pro Německý Červený kříž, která dosáhla celkové částky 31,002.218.80 K. Říšský protektor svob. pán von Neurath vzal s uspokojením na vědomí tento potěšující výsledek sbírky a požádal předsedu vlády Ing. Eliáše, aby tlumočil jeho dík vládě Protektorátu a všem oněm dárcům, kteří přispěli k tomuto úspěchu.“ (tato část zarámována pod titulkem)

České Slovo číslo 135, 12. června 1940, ročník XXXII., strana 1: Praha 11. června (čt): „Ke sbírkám na Německý Červený kříž. Členům a činovníkům Národního souručenství. Tisková služba Národního souručenství oznamuje tento projev výboru Národního souručenství: Pan státní president dr. Emil Hácha poděkoval ze srdce všem českým spoluobčanům za skvělý výsledek sbírek na pomocné dílo Německého Červeného kříže. Ve svém projevu zdůraznil velký význam skutečnosti, že čeští mužové a ženy

sbírky za projev skutečného smýšlení českého národa a jeho poměru k osudovému boji Říše...“³⁷⁰

V tisku se výsledky sbírek odrážely v různých člancích a srovnáních, referovalo se také o výsledcích v říši: „*Také při první pouliční sbírce Dila válečné pomoci pro Německý Červený kříž dokázal německý lid Vůdci, že jeho domovina koná svou povinnost. Podle sdělení dosud došlých činí prozatímní konečná částka RM 23.039.606.33. Tím byl o 50 procent překonán výsledek první říšské pouliční sbírky Dila zimní válečné pomoci 1939/40. Znovu ukázal německý lid svou radostnou obětavostí, že je silný ve své jednotě a že projevuje svou vděčnost těm, kdož v této době nasazují své životy k ochraně domoviny.*“³⁷¹

19. července 1940 České Slovo zveřejňuje na titulní straně bilanci říšské sbírky na Německý Červený kříž: „...*Podle dosavadních zpráv bylo při domovní sbírce pro NČk, která byla provedena 6. a 7. července 1940, sebráno 37,112.354.63 RM.... Zvýšil se výsledek sbírky ... o 187%...*“³⁷²

K výsledku sbírky se vrací i čísla roku 1943, kde je však tento využití ke zdůraznění úspěchů sbírek pozdějších: „*Emise 1942 dobročinných známek s příplatkem pro Německý Červený kříž setkala se s velkým úspěchem. Z výtěžku prodeje mohlo být Německému Červenému kříži odvedeno přes 4 ½ milionu K, zatím co výtěžek prodeje známek s příplatkem pro NČK emisí 1940 a 1941 činil po každé jen o málo více než 2 miliony K. Výsledek tento svědčí o oblibě těchto známek a o vzrůstajícím pochopení nejširších vrstev naší veřejnosti pro ušlechtilé cíle Německého Červeného kříže.*“³⁷³

Náležitě byly vyzdvihovány a propagovány příspěvky jednotlivců: „*Dělníkův dar na Německý Červený kříž. Věnoval celou týdenní mzdu ve prospěch raněného otce nejpočetnější rodiny. K pražskému Oberlandratovi se dostavil v těchto dnech dělník,*

uposlechli výzvy vlády a Národního souručenství a pochopili tak v míře opravdu přesvědčivé nejen mravní, ale také rozumovou a věcnou stránku této sbírkové akce. Výbor Nár. souručenství považuje proto za svou povinnost, poděkovat také své strany všem členům a činovníkům Nár. souručenství za úspěšný výsledek sbírky na Německý Červený kříž v přesvědčení, že je to další důkaz dobré vůle českého národa pomoci Velkoněmecké Říši v jejím historickém boji.“

³⁷⁰ Kol. autorů: Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, elektronická edice 2009, s. 148, Pravidelná týdenní porada denního tisku dne 9. srpna 1940, 13:30 hodin, šéfredaktor Hofman

³⁷¹ České Slovo číslo 155, 6. července 1940, ročník XXXII., strana 2, ČTK – Berlín 5. července: „Velký úspěch pouliční sbírky na Německý Červený kříž“

³⁷² České Slovo číslo 166, 19. července 1940, ročník XXXII., strana 1: ČTK – Berlín 18. července: „Výsledek sbírky na NČk“

³⁷³ České Slovo číslo 59, 12. března 1943, ročník XXXV., strana 4: ptt: „Velký úspěch známek s příplatkem pro NČK“

*který daroval celou svou týdenní mzdu v částce 238.35 K na Německý Červený kříž a žádal, aby tento dar byl poskytnut onomu těžce zraněnému, který má nejvíce dětí.*³⁷⁴

Jiný pohled přináší rok 1941. Po zahájení sovětsko-německé války³⁷⁵ „...vláda vypsal sbírku na Německý červený kříž. Její celkový výnos byl 43,5 milionu korun. Němci byli informováni o tom, že to byla záležitost především podnikatelů. Bylo kupř. zjištěno, že v 63 obcích okresu Louny bylo vybráno na jednoho občana 0,02 RM, zatímco v 15 obcích nebyl vybrán žádný příspěvek. Podobně tomu tak bylo i v Horažďovicích, kde bylo vybráno celkem 5736 korun (na 5000 obyvatel). V celé Praze bylo např. za jednu neděli vybráno pouze 4630 K, a to především od Němců. Na Staroměstském náměstí byl celkový výtěžek 13,70 K! Tyto výsledky signalizovaly okupační správě ‚nedostatek porozumění českého obyvatelstva pro válku‘ a z toho také bylo vyvozováno protiněmecké zaměření občanů...“³⁷⁶

9.3 Zapojení žen do práce pro říši

Zapojení žen do práce pro říši je v Českém Slově roku 1943 hodnoceno velmi zřídka. Tématu se věnuje v případech zaměstnání pro ženy netypických. Referuje tak o „zajímavém opatření v Říši“, kterým bylo povolání žen do hasičské služby. „*O použití žen v dobrovolné hasičské službě bylo nyní sděleno několik číslic, které ukazují, že se ženy dobře osvědčily v boji proti ohni. Koncem roku 1939 bylo v Říši 54.000 dobrovolných hasičských sborů s 1,800.000 hasiči, z nichž byla během války dobrá polovina povolána do vojenské služby. K vyplnění takto vzniklé mezery bylo použito nejdříve hasičských sborů Hitlerovy mládeže, čítajících 300.000 příslušníků, a v letech 1941 a 1942 bylo povoláno v rámci krátkodobé služby k hasičstvu 560.000 mužů. Zůstával však stále ještě nedostatek asi 200.000 až 300.000 mužů, a proto byl učiněn pokus s povoláním žen do hasičské služby, a to v městech s méně než 100.000 obyvatel. Od letošního února bylo takto povoláno mnoho žen, které se velmi dobře osvědčily. Ukázalo se, že k hasičské službě jsou nejlépe způsobilé ženy od 20 do 35 let. Ženy jsou určeny především k denní hasičské službě, protože skoro všichni dobrovolní hasiči*

³⁷⁴ České Slovo číslo 129, 5. června 1940, ročník XXXII., strana 1: ČTK Praha 4. června (LBM.): „Dělníkův dar na Německý Červený kříž“

³⁷⁵ 22. 6. 1941

³⁷⁶ Tomáš Pasák: Pod ochranou říše, 1998, s. 309

konají přes den své zaměstnání. Výcvik žen je uspořádán tak, aby ženy neutrpěly škody na zdraví, a jsou již v běhu také kursy pro strojnice a řidičky motorových stříkaček.³⁷⁷

Nebo později v článku 600.000 žen v protiletectvé obraně: „Přes 600.000 žen je činovnicemi Říšského svazu protiletectvé obrany. Jejich zásluhou bylo zachráněno již mnoho lidských životů a bylo zabráněno velkým škodám...“ Následují případy, kdy ženy svými zákroky pomohly zachránit říšské životy či majetek („...uhasila během jednoho náletu jedna žena sama skoro 80 zápalných pum...“), a pokračuje: „...Všechny tyto ženy pracují bez odměny a konají své dílo vedle práce v zaměstnání a v domácnosti.“³⁷⁸

Totální pracovní nasazení přineslo nárůst počtu pracujících mladých žen. S ohledem na zlínské závody jej reflektuje České Slovo. „Totální pracovní nasazení přivedlo do práce hodně vdанých žen, což se projevuje značným vzestupem počtu pracujících vdанých žen ve velkých závodech. Podle výkazu Baťových závodů činí toto zvýšení plných 100 procent za pouhý poslední rok. Vdané ženy plní své nové úkoly svědomitě tím spíše, že ve Zlíně mnohé z nich už v závodech pracovaly a vrátily se pouze na svá místa, jak toho žádá zvýšené pracovní úsilí doby.“³⁷⁹

Článek *Ženy v pracovním nasazení se osvědčily* vyzdvihuje zásluhu žen a jejich zapojení do pracovního procesu, kterým umožnily uvolnění mužů pro frontu. „Po několika měsících totálního nasazení žen a dívek do všech oborů válečného zbrojního průmyslu možno konstatovati, že tím byly uvolněny celé armády nových bojovníků pro frontu. Mezi ženami a dívkami byly jistě mnohé, které nastupovaly novou, dosud jim neznámou práci v továrnách zbrojního průmyslu s určitými obavami. Nezvyklost nové práce je skličovala a často také z počátku silně působil nedostatek sebevědomí. Dnes se již sblížily se svým novým prostředím. Všechny považují svoji práci za něco samozřejmého, za svoji nejvyšší vlasteneckou povinnost, kterou jako členky národa vzaly na sebe, aby také svými silami pomáhaly zdárně dokončit veliké dílo.“³⁸⁰

³⁷⁷ České Slovo číslo 243, 16. října 1943, ročník XXXV., strana 3: šifra s.

³⁷⁸ České Slovo číslo 266, 12. listopadu 1943, ročník XXXV., strana 3: cs.: „600.000 žen v protiletectvé obraně“

³⁷⁹ České Slovo číslo 164, 16. července 1943, ročník XXXV., strana 4: mt: „Vdané ženy také ve zlínských závodech“

³⁸⁰ České Slovo číslo 303, 25. prosince 1943, ročník XXXV., strana 4: oz: „Ženy v pracovním nasazení se osvědčily“

Závěr

Bakalářská práce „Sociální reklama v období Protektorátu Čechy a Morava“ sleduje na vzorku dvou legálních periodik vycházejících v období Protektorátu Čechy a Morava výzvy apelující na sociální cítění čtenářů a podněcující je k podpoře institucí protektorátní a okupační moci. Vstupní hypotéza práce byla potvrzena pouze částečně.

Časopis Eva, časopis vzdělané ženy, podlehl redukci periodik v období nacistické okupace a jeho vydávání bylo zastaveno oznámením vydavatelství Melantrich 14. března 1943, poslední číslo vyšlo 1. března 1943. Protektorátní čísla zůstala věrná svému zaměření a věnovala se i nadále, v podmínkách okupace, modernímu životnímu stylu. Charakter článků, které byly daleky atmosféry války, jakoby pomáhal udržet klid, klid na práci, pro kterou byl protektorát pro Velkoněmeckou říši významný.

Od července 1940 jsou v časopise Eva zveřejňovány články, jejichž hlavním tématem byl život v říši a postavení a přínos žen, jakožto činitele, který napomáhá jejímu budování a zlepšování. Těmto článkům byla věnována osmá strana. Výzev, které jsou předmětem této práce, se v Evě nedostává tolik prostoru jako v druhém sledovaném periodiku, deníku České Slovo. Při jejich zveřejňování redakce následuje pokyny z „tiskových konferencí“ a věnujeme jim přední strany listu, kdy u sbírky starých materiálů to byla strana první, a v červnu 1942 byl výzvě k darování příspěvku na Německý Červený kříž věnován prostor přímo na titulní straně. Apel k příspěví na sbírku zimních potřeb pro východní frontu byl v lednu 1942 otištěn na straně čtvrté.

Významného prostoru se dostalo kampani „Viktoria – znamení vítězství“, které byla věnována část strany první pro její logo a propagandistické stránky na straně osm, respektive čtyři. Oficiální instrukce a podklady redakce následovala při informování o úmrtí Reinharda Heydricha, to však se netýká výzev, které jsou předmětem této práce.

Sledování protektorátních čísel časopisu Eva potvrdilo vstupní hypotézu pouze částečně. Přestože tisk sbírkám ve prospěch říše, ale i dalším aspektům, jakými bylo nabírání žen do práce pro říši, věnoval pozornost, nesetkali jsme se zde s přímými výzvami adresovanými českým ženám, aby se svou prací zapojily do říšského průmyslu, které by svou formou odpovídaly sdělením reklamním. Tyto apely se objevují v souvislosti se sbírkou na Německý Červený kříž a na podporu akce Winterhilfswerk. Ani zde však vstupní hypotéza nebyla potvrzena zcela a výzvy

provázejí kampaně z období odlišných, než předpokládala hypotéza. Oproti tezi Eva upozorňuje na sbírku zimních potřeb pro východní frontu 15. ledna 1942, tedy jako součást rozsáhlé kampaně na podporu Winterhilfe 1941/42 zmíněné v úvodu. Výzvy k podpoře sbírky ve prospěch Německého Červeného kříže se v časopisu Eva objevovaly v červnu 1942.

Z rozboru vybraných čísel druhého zvoleného protektorátního periodika České Slovo lze konstatovat, že největšího prostoru se ve sledovaném období dostalo Akci Německý Červený kříž. V žádném z čísel, která vyšla v období konající se protektorátní sbírky (19. května až 2. června 1940), nechyběl článek či výzva připomínající obyvatelstvu povinnost na Německý Červený kříž přispět. Články, které byly součástí této přesvědčovací kampaně, byly otiskovány na předních stranách Českého Slova, většinou přímo na titulní straně. Byly převzaty z ČTK a TNS, pod dvěma byla podepsána šifra „čt“ u jednoho šifra „r“. Výzvy, které byly zveřejňovány na straně čtvrté, nebyly signovány. Jak dokládají „tiskové konference“, pocházely články a hesla z úředních pramenů - články byly dodávány Českou korespondencí, hesla Tiskovým odborem.

Sledování článků týkajících se Díla válečné zimní pomoci v zimním období 1942/43 nepotvrdilo vstupní hypotézu zcela a kampaň nedosahovala takových rozměrů, jako ta ke sbírce ve prospěch Německého Červeného kříže. Na podporu sociální myšlenky Díla válečné zimní pomoci vycházely propagandistické články informující čtenáře o sbírkách pořádaných v jiných zemích, o zajímavých dárcích či doprovodných akcích. Článcům patřily přední stránky a hlavním zdrojem byla ČTK.

Výzvy adresované roku 1943 ženám a podněcující je k pracovnímu nasazení doprovázely zejména články referující o zlepšujících se pracovních podmínkách pro ženy, o zajímavých povoláních, které nyní ženy mohou zastávat, a zejména pochvalné články hodnotící přínos žen průmyslu a jiným odvětvím. Motivací měla ženám být podpora a uvolnění sil pro frontu, které měly pomoci vítězství říše a porážce bolševismu. Články byly uveřejňovány na různých místech deníku, nepatřily jim pouze první strany. Oproti výše zmiňovaným výzvám tyto, zaměřené na ženy, pocházely z redakce Českého Slova a byly signovány šiframi.

Tisk ve sledovaném období pracoval s dobovou představou o možnostech působení a sociální reklama, jak ji známe dnes, nebyla hlavním nástrojem protektorátního tisku. Její účel, vzbudit pozornost čtenáře, vyburcovat jej k solidaritě,

zamyšlení se nad problémem, plnily propagandistické články a výzvy. S kampaní větších rozměrů, která byla doplněna zmenšenými plakáty, se setkáváme v září roku 1943. České Slovo doprovázelo sbírku na Německý Červený kříž probíhající v období 15. 9. – 31. 10. 1943 sérií článků a „reklamních plakátů“ znázorňujících vojáka se zbraní v rukou, za nímž se rýsuje kopec a symbol Červeného kříže. Doprovodný text zněl: „Náš dar na Německý Červený kříž – náš dík obráncům naší vlasti; 15.9. – 31.10.1943; číslo šek. účtu 63.000“³⁸¹.

Vstupní hypotéza, že protektorátní tisk a propaganda bude ke zdůraznění sledovaných akcí využívat přesvědčovacích akcí se sociální tematikou, se potvrdila.

Práce nám ukázala, jak v obtížné době pracoval český legální tisk a jakých prostředků používali novináři, kteří napomáhali udržení a fungování oficiálního režimu. „...Nacisté potřebovali po dobu války udržet na českém území z vojenských, strategických a ekonomických důvodů klid a pracovní výkonnost. Ke splnění tohoto úkolu byl nápomocen také protektorátní tisk... Český legální tisk je za nacistické okupace svědectvím nejhlubšího úpadku žurnalistiky. Je prostoupen duchem nacistické sociální a politické demagogie, kdy v goebbelsovském pojetí byla vydávána lež za pravdu a naopak....“³⁸² Situaci protektorátních novinářů popsal hned 16. března 1939 redaktor Venkova Č. Ježek: „...Potlačit cit, dát rozumu nadvládu nad celou vlastní osobností, nad svými činy, v železné sebekázni přijímat danou situaci, plnit nařízení, zákony, občanské povinnosti a rozkazy, toť jediný vlastní příkaz, který si musí každý člen českého národa dát jako jednotlivce, příkaz, kterým se český národ jako celek musí řídit v budoucích dnech, s ním jít do nového údobí národního života a české svěbytnosti...“³⁸³ Po skončení války bylo v rámci očisty novinářského stavu – z řad těch, kteří se z politických či finančních důvodů rozhodli podporovat oficiální politickou linii – 51 novinářů předáno Národnímu soudu a 35 jich bylo vyloučeno ze Svazu novinářů.³⁸⁴

³⁸¹ České Slovo číslo 224, 24. září 1943, ročník XXXV., strana 4; viz příloha č. 15

³⁸² Tomáš Pasák: Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945, 1980, s. 68

³⁸³ Tomáš Pasák: Pod ochranou Říše, 1998, s. 65

³⁸⁴ Tomáš Pasák: Pod ochranou Říše, 1998, s. 65

Resumé

The bachelor thesis “Social Advertising in the Era of Protectorate Böhmen und Mähren“ deals with analysis of two legal protectorate journals, daily paper České Slovo and women’s magazine called Eva, with emphasis onto the call appeals and articles arousing readers to support protectorate institutions. Bachelor thesis focuses on the appeals of the protectorate authorities for social assistance for the benefit of the Third Reich. The analyzed calls were prompting public to contribute to the German Red Cross and Winterhilfswerk charity, or to fill the jobs freed by soldiers fighting at the front and to support the protectorate industry. These calls were followed in the issues from April 1940 with regards to the German Red Cross, winter of 1942/43 with regards to Winterhilfe, and year 1943 to monitor call appeals targeting women and protectorate industry.

The bachelor thesis also follows momentous and significant events of the analyzed periods that impacted the then society and reflected in the press. The legal press and pro-regime journalists have been strongly influenced by protectorate authorities and occupying power. Their impact on the content of the periodicals is evident from analysis of press meetings that were regularly organized by the Press Department of the Council of Ministers. Journalists and press representatives were evaluated there and they were also given instructions on the desired style and topics.

The working hypothesis that the selected periodicals have been using tool of social advertising in the followed periods to pursue and convince readers to get the desired behaviour, proved to be correct partially only. The propaganda articles and slogans have been the main instrument of persuasion. Slogans promoting gatherings in favour of Winterhilfswerk and the German Red Cross or slogans convincing women to start working were published accordingly to the instructions provided at press meetings, however were quite rare in protectorate copies of the women’s magazine Eva. Character of the magazine has not changed much during the war and thus helped to keep the calm atmosphere.

The second periodical České Slovo has proved to be an important voice of the occupying power, particularly with regards to its involvement in the German Red Cross gathering in the followed period of 1940. In each of the copies issued at the time of the official gathering a call for contributions to the charity account was repeated.

Seznam zkratek

ČTK – Česká tisková kancelář

Kol. - kolektiv

NČK - Německý Červený kříž

NOÚZ - Národní odborová ústředna zaměstnanecká

NSV - Nationalsozialistische Volkswohlfahrt - Národně socialistické sdružení pro sociální péči národa

SA – Sturmabteilung – úderné oddíly

SS – Schutzstaffeln – Ochranné oddíly

TO – tiskový odbor

TNS – Tisková služba Národního souručenství

WHW – Winterhilfswerk – zimní výpomocná akce

Použitá literatura

Seznam použité a odkazované literatury a pramenů

Literatura

ČORNEJ, Petr a kolektiv autorů. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo v českých dějinách: sto událostí, které dramaticky změnily naši historii.*

Praha: Reader's Digest Výběr, spol. s r.o., 2001. 480 s. ISBN 80-86196-33-X.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Protektorát Čechy a Morava v obrazech.*

Praha: Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2008. 799 s. ISBN 978-80-7360-675-6

KONČELÍK, Jakub; KÖPPOVÁ, Barbara; KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara.*

Praha: Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0

KOLEKTIV AUTORŮ: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava (Elektronická edice tiskových konferencí z let 1939 – 1945)*

Praha: Karolinum, Publikace vyšla v rámci řešení projektu Český tisk v době Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945 (GAČR 409/06/0303), 2009. 872 s.

KOLEKTIV AUTORŮ, BLODIGOVÁ, Alexandra. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945.*

Praha: Matfyzpress, 2007. 159 s. ISBN 978-80-86732-96-1

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu.*

Praha: Themis, 1996. 288 s. ISBN 80-85821-35-4

SOBOTA, Emil, JUDr. *Co to byl protektorát.*

Praha: Kvasnička a Hamppl v Praze, 1946. 163 s.

IVANOV, Miroslav. *Atentát na Reinharda Heydricha*.

Praha: Hart, 2003. 384 s. ISBN 80-86529-36-3

PASÁK, Tomáš. *K historii českého fašismu: Český fašismus a jeho zhoubná politika v letech 1922 - 1945*.

Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1985. 94 s.

PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*.

Praha: Práh, 1998. 429 s. ISBN 80-85809-88-5

PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*.

Praha: Univerzita Karlova, 1980. 441 s.

ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*.

Praha: Oikoymenh, 1996. 679 s. ISBN 80-86005-13-5

REICHEL, Peter. *Svědň klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*.

Praha: Argo, 2004. 384 s. ISBN 80-7203-604-1

SPOERER, Mark. *Nucené práce pod hákovým křížem: zahraniční civilní pracovníci, váleční zajatci a vězni ve Třetí říši a v obsazené Evropě v letech 1939 – 1945*.

Praha: Argo, 2005. 314 s. ISBN 80-7203-708-0

ROUČKA, Zdeněk. *Plzeň pod hákovým křížem*.

Plzeň: ZR&T, 2003. 112 s. ISBN 80-238-6599-4

BRANDES, Detlev. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*.

Praha: Prostor, 2000. 657 s. ISBN 80-7260-070-2

BURLEIGH, Michael. *Třetí říše: nové dějiny*.

Praha: Argo, 2008. 711 s. ISBN 978-80-257-0054-9

KÁRNÝ, Miroslav; MILOTOVÁ, Jaroslava: *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*.

Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1991. 304 s. ISBN 80-7065-064-8

ČERMÍN, Jakub a kolektiv: sborník prací historiků a pamětníků. *Národ se ubránil: 1939-1945*.

Praha: Sdružení MAC, 1995. 109 s.

ANTILL, Peter D. *Stalingrad 1943*.

Praha: Grada, 2009. 96 s. ISBN 978-80-247-2889-6

PAUCKER, Arnold; GILCHRIST, Sylvia; SUCHY, Barbara. *Die Juden im nationalsozialistischen Deutschland = The Jews in Nazi Germany, 1933-1943*.

Tübingen: J.C.B. Mohr, 1986. 426 s. ISBN 978-3-16-745103-8. Dostupné z WWW:

<http://books.google.cz/books?id=0-23O3gk_D4C&pg=PA182&dq=winterhilfe&lr=#v=onepage&q=winterhilfe&f=false>

STRAUSS, Herbert A. *Hostages of Modernization: Studies on Modern Antisemitism 1870-1933/39: Germany – Great Britain – France*.

Berlin: de Gruyter, 1993, 666 s. ISBN 3-11-013715-1. Dostupné z WWW:

<<http://books.google.cz/books?id=Rap55Zimykc&pg=PA260&dq=winterhilfe&lr=#v=onepage&q=winterhilfe&f=false>>

KOLEKTIV AUTORŮ: *Museli pracovat pro Říši*.

Státní ústřední archiv v Praze – Archivní areál Chodovec, doprovodná publikace

k výstavě pořádané SÚA, ÚSD AVČR a Kanceláří pro oběti nacismu ČNFB, 2004, 110 s. ISBN 80-86712-06-0

WELCH, David. *The Third Reich: Politics and Propaganda*.

New York: Routledge, 1993. 203 s. Dostupné z WWW:

<http://books.google.cz/books?id=67MOAAAAQAAJ&printsec=frontcover&source=gs_navlinks_s#v=onepage&q=&f=false>

BRABEC, Jan, Dr. *Bůh, ďábel, reklama a nacismus.*

Praha: Reklamní klub československý, 1945. 28 s.

KOTLER, Philip; ROBERTO, Ned; LEE, Nancy. *Social marketing: improving the quality of life.*

Thousand Oaks, Calif: Sage, 2002. 438 s. ISBN 0-7619-2434-5

SRPOVÁ, Hana, PhDr., CSc. *Knížka o reklamě.*

Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2008. 196 s. ISBN 978-80-7368-533-1

LEISS, William; KLINE, Stephen; JHALLY, Sut; BOTTERILL, Jacqueline. *Social communication in advertising: consumption in the mediated marketplace.*

New York: Routledge, 2005. 683 s. ISBN 0-415-96676-0

SEI, Keiko. *Konečná krajina.*

Praha: One Woman Press, 2004. 267 s. ISBN 80-86356-28-0

DYER, Gillian. *Advertising as communication.*

London: Methuen, 1982. 230 s. ISBN 0-416-74530-X

JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost.*

Praha: Portál, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4

KOLEKTIV AUTORŮ: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích.*

Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. 237 s. ISBN 80-7368-101-3

REIFOVÁ, Irena a kolektiv. *Slovník mediální komunikace.*

Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7

Kvalifikační práce

ZEMANOVÁ, Irena. *Mediální obraz české zábavní filmové tvorby ve společenských časopisech Eva, Módní revue a Pestrý týden v období 1939 až 1942.* [s.l.], Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních studií, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2008. 170 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Periodika

České Slovo, ročníky 1939 – 1943

Nedělní České Slovo, ročníky 1940 – 1943

Večerní České Slovo, ročníky 1939 - 1943

Eva, ročníky 1939 – 1943

Internetové zdroje

<<http://books.google.com/books>> Knihy Google

Seznam příloh

- Příloha č. 1: „Daddy, what did YOU do in the Great War?“ (obrázek)**
- Příloha č. 2: Sestry Červeného kříže (obrázek)**
- Příloha č. 3: „Nepohrdneme ani náprstkem“ (obrázek)**
- Příloha č. 4: „Berliňáčky!“ (obrázek)**
- Příloha č. 5: „Ženy se osvědčují“ (obrázek)**
- Příloha č. 6: „V“ (obrázek)**
- Příloha č. 7: „Všechny chtějí do Afriky“ (obrázek)**
- Příloha č. 8: Sbírka zimních potřeb (obrázek)**
- Příloha č. 9: Sbírka ve prospěch Německého Červeného kříže (obrázek)**
- Příloha č. 10: Oznámení o úmrtí Reinharda Heydricha (obrázek)**
- Příloha č. 11: Sbírka ve prospěch Německého Červeného kříže II (obrázek)**
- Příloha č. 12: Sbírka postradatelných tkanin a předmětů (obrázek)**
- Příloha č. 13: „Uzlíček dojmů z Říše“ (obrázek)**
- Příloha č. 14: Dílo zimní pomoci (obrázek)**
- Příloha č. 15: Kampaň pro Německý Červený kříž (obrázek)**

Přílohy

Příloha č. 1: „Daddy, what did YOU do in the Great War?“ (obrázek)

Příloha č. 2: Sestry Červeného kříže (obrázek)

Dr. Alena Procházková

Německý Červený kříž v míru a ve válce

Sestry Červeného kříže ve službách posádky záložní ve japonských válečných nemocnicích. — Pečlivá ruka sestry příslušnice k udržování raněného vojína.

Německo bylo jedním z prvních států v Evropě, které pochopilo všeobecnou humanitní myšlenku zohledněnou mezinárodním Červeným křížem, německého zřadka Henri Dunanta. Narodil se v Ženevě v roce 1828 v židovské rodině, pro něj jako pro ostatní přední ženevské rodiny byla v tradici konání dobrotivosti, návštěva nemocných a péče o chudé děti. Vlivem tohoto prostředí a pozdějším záležením nastal praktický přístup ke všednímu životu a jako nový a cílevědomý životní styl spojitelný s dobrotivými idejemi. Posledující pro něho byly zážitky ze sovětské války 24. června 1859 ve válečné nemocnici sv. Antonína v Solferinu, kde se setkal s raněnými vojáky a zraněnými občany, kteří byli opuštěni v polních nemocnicích. Tato zkušenost se stala pak hlavním propagačním spodem při uskutečňování jeho idejí, organizování a centralizování lékařské a zdravotnické pomoci vojákům. Dunant je velmi agitačně osobou pro svou myšlenku v jednotlivých evropských státech. Je zajímavé, že právě berlínské statistické kongresy v říjnu 1863 se ve své čtvrté části zabývaly humanitními myšlenkami Dunantovými. Jak vysvětlil v jeho vlastních zápiscích, dostalo se jeho střešitím mystifikacím příznivého přijetí nejen na kongresu, ale i v zahraničí v pruském křížem v Tlustopoli, kde zejména prince Bismarck se mu osobně zamiloval a jeho spisku „Vzpomínka na Solferino“. Dunant však navštívil i ostatní státní kříže a o saském králi, který také osobně vyšetřil jeho projekt, píše ve svých Mémoires, že „jeho slova se mu stala hláskem archidieky Gubricha, který zvrstuje příhodou nové doby“. Dále cestoval do jazyků hlavních měst německých a vyzkoušel jeho sestry bylo založení „Domovských společenství pro nemocné raněné v Německu“. Tak stálo Německý Červený kříž ve službě této myšlence ještě za života jejího zakladatele, který v r. 1910 zemřel, když se dostal jejího rozvoje a uskutečnění v celém civilizačním světě. Mezinárodní komitét Červeného kříže v Ženevě organizoval ve světové válce zřízení přes jedenáct tisíc nemocnic s více než osmi stovkami tisíců lidí a také Německý Červený kříž se v těchto letech velmi silně účastnil péče o raněné, zraněné vojáky i zajatce.

V r. 1904 postavil Václav a říšské kancléř zrušil zrušil Německého Červeného kříže, přičemž jednání Červeného kříže vstoupil do rukou říšské vlády, vládní lékař, paní Gertruda Schöler-Krüger. Hlavním úkolem je pomoci organizace sanitní služby vojskům, její práva postupem a organizací je určována zákony z 9. prosince 1907, z 24. prosince 1917 a shledanými předpisy z 1. ledna 1926, které se týkají lékařských služeb říše Společnosti Červeného kříže (Deutsches Rotes Kreuz). Jeho úkolem je, jak bylo uvedeno v předloze, poskytovat pomoc, zejména v době války, v případě katastrof, v mateřských případech a pod. Vybudoval také mateřské školy (Mutterhäuser), jeho bylo v r. 1938 90. Jednotlivé, hlavně východní německé území měli být právě v r. 1938 od Červeného kříže odděleny a přidány národní socialistické péči o mládež (N. S. Volkswahlarbeit), a od Červeného kříže při svých mateřských školách spolupracují.

Tři vedoucí skupiny křížové péče v Červeném kříži jsou: školní sestry, výcvik nemocnic a nemocné Společnosti Červeného kříže. To je vlastně ten, Společnosti Červeného kříže svou práci, zejména z hlediska zdravotní, sanitární a práci dvakrát přes skupinu, zejména školní novými a organizování mateřských škol, péče o pod. Jejich zásadní práce by nebyly by četné domy Červeného kříže, jejich zřízení a udržování, budování škol pro vedoucí sestry a j.

Školní v samaritánském péči je doplňováno vojenskou disciplínou s samostatnou spoluprací a výcvikem. Než se vedoucí prezident Červeného kříže v květnu 1938 jako hlavní úkol kříže dokonale školit sestry pro válečnou sanitní službu. Vedle toho se kříže účastní také na výchovnou sestry, které se cvičí v gymnastice, lehké atletice, plavání atd. Sestry jsou samostatně cvičeny také v obranné práci plynových útoků. Práce Červeného kříže je příjímavá německými ženami a plným pochopením. Srovnáním s ostatními sestrami, jak tak od roku skupiny sestry, nemocnic i sanitních Společnosti Červeného kříže. Některé úseky sestry se mohou podílet na práci v křížích, které jsou v péči o zraněné a udržování raněného vojína.

shledá se setkala myšlenka Červeného kříže s takovými naděmi, že velký počet dívek je již přiblížen a jen čekají, aby po odpracování pracovní služby mohly nastoupit na školní a v práci pro Červený kříž. A to zejména zapsané mladé dívky, které německých žen prosíje všemi státními a ostatními školními sanitní péči, takže stoupá-li přes to práci pracovně Červeného kříže, znamená to skutečné úspěchy velké a občasně veliké.

Ještě z dob mírových si můžeme jedním příkladem představit činnost Červeného kříže, která byla zejména na venkově velmi důležitá, protože v místě je mnoho lidí nemocných a všechny nemocnice. V Deutsches Frauenverein (Zároveň der Reichsausschuss für Frauenarbeit, Berlin 1937) je zpráva o matěrných školách, kde Červený kříž měl jen 373 členek, 47 samaritánek, 11 nemocnic. A práce během roku měla 315 naučících dívek, 200 dovedných dívek v nemocnici 597. Tyto tam pomáhaly sestry v následujících případech:

- 14.68krát při přívodech, státních a pod.
- 1krát při katastrofách při práci,
- 1krát při úmrtí,
- 11krát při zraněných sešitích,
- 3.088krát při úmrtích a tvorbních úmrtích,
- 62krát při epidemiích a mrtvích,
- 6.480krát při jednotlivých případech,
- 1krát při zraněných nemocnic,
- 643krát při záchranné službě v hostitích celkem zaměstnaly svou práci v 57.766 případech první pomoci.

To byla činnost Červeného kříže na jednom venkovském místě v době míru. Je samozřejmé, že v období války křídla Červený kříž v první řadě to, co je jeho hlavním úkolem a co mu na mysli jeho zakladatel: péči o zraněné vojáky na frontě i za frontou, v lazeřích, ve válečném jízdním i v nemocnicích a zápalu. Německé ženy nastoupily k této práci dokonale připraveny a organizovány. Sestry, které prošly výcvikem a držely se na práci dle příkazu Německého Červeného kříže, dovedou dobře zvládnout a velmi připravené, jakou profesí sestry žijí. Irma von Krygalski píše ve svém článku: „My sestry — dříve a nyní“ (Frauenblätter im deutschen Frauenverein, sez. 2, 1940, Berlin, str. 6 a 9). „Když jsem přicházela do polních nemocnic a viděla mladé ženy a dívky při práci, spojuje mne s nimi silné pouto stejného zájmu, i když je normou nebo i málo neprobouzí ani slovo. Sestry ošklivé vlnou se přes amoniak a dýchání mladé dospívající ženy nebo kříže jsou daleko lepší organizovány a připraveny než jsme byly my ve světové válce. Ve svém prvním období jsme tehdy byly jen polovinou již pracujícími sestry. Jak jsme byly šťastny, když jsme mohly první rekognitivní přípravou kursem! I kdy jsme neměly vlastní nepohodlné starších sester, vše dnes je to zcela jiné! Toho jsme neměly pocti, který nyní spojuje mladé všech státní a říšské k a m a r a d a v i. My jsme staly vlnitě nepřipraveny a také prvních nedělí a dítka, ale teď jsme se musely učít sama, co je v každém matřském společenství, i když to je třeba společně utvářet jednoho nemocného sála. A tak jsme se připravovaly nejen v otázkách zdravotnických, ale i společenských. Řešila se nás se musela vyslovit k tomu, aby svým zbytečným elánem nebo veselostí neokoukla tam, kde byl obkázán těch sester a poraněných a nás napok nebýt vlnitá a smutná tam, kde veselá slovo či úsměv mohly pomoci lépe než skutečný lek. Vycházela potřeba jednotlivých pacientů a duch celého sálu bylo jedním z náslech prvních úkolů. Náš to jsme přebíraly velmi masem vojáka jed zve matřské školy německou ženu vlnou: jeho matka, sestra, bratr, což měla vyznat nejdříve v cítní, když byla fronta na čítní území Sestry Červeného kříže musly vědět, že na ní více než na lékaři záleželo, jak je důvěry naplněn pacientů jejího sálu. Než o tím velmi čest soustředěné zrušování.

Tomu jsme se my všechny musely učít. Musely jsme přijít smyly, školením, dlevedlím rozporů, samy jsme se naučily vypracovávat. Inženýrské dívky však přicházely připraveny ke svým úkolům v Červeném kříži a to v každém úseku. Jsou vychovávány dlevedlím i tělesně, jsou připraveny na práci i úmrtí. A práce jim nebyla těžkou, neboť vlnitě pomohly v lazeřích a zápalu, které budují sálu, v přípravě do života jako zrušování, které je práci v práci školních budovách posádkových nemocnic.

Příloha č. 3: „Nepohrdneme ani náprstkem“ (obrázek)

Mladistvý podzimní klobouček, pávodní model podle návrhu salonu MANKY VÍTKOVÉ, Praha II., Jungmannovo nám. 13 (palác Lindt). Materiál: nejjemnější vlásoná plst, grogrénová vyřezávací stuba.

Ležte důležitější
než tyňka na rty a pudřenka je pro Váš zjev působení Vaši postavy.
EFPE - WEGENA -
šněrovačka
Vás učí šňítlou a půvabnou, aniž by Vám překážela. V ní dosáhne Vaše postava ladné shody s tvářičkou.

WEGENA

ZNAČKA VAŠÍ DŮVĚRY

Nepohrdneme ani náprstkem

V celém Protektorátu jsou teď pořádný sbírky starého, výtvarného materiálu nebo v demontáži neupotřebitelných předmětů, jako starého železa, kovář, papíru a j. Všechny tyto sbírky přijdou k dobru Protektorátu. Ze železného bronu budou vyráběny předměty, jejichž upotřebení v novém provedení jinak, starý neupotřebitelný papír vrátí se nám jako papír balení, novinový, budou na něm tištěny knihy, budou z něho sřotovaniny šatů a nosaty, z kovář pak bude dokýřen tuk na výrobu mydla a řádny z nny nepotřebných odpadků napřítja již nazmar. Velmi důležitý bude záah škol do sběrací akce. Čat škol bude sebrány materiál odkupovín, a tak se tu naskytne výhodná příležitost, aby si školy tímto způsobem přivydělaly na nákup své potřeby a zapřemá pro pomoc svých sociálně slabších žáků. Největší úkol připadá při sbírce hospodynám, které mohou nyní dobře osvědčit svůj hospodyňský smysl. Nic nemejí přijíti na zmar, nepohrdneme ani náprstkem. Až bude ukončen sběr předmětů výše jmenovaných (starý papír od 1. do 15. září, kovář od 1. října do 30. listopadu), dojde ke sběru hadrů a textilních odpadků, pryže, kůže, korku, starých láhví a vůbec všelichých předmětů, které se někdy zbytně v domácnosti považují a jsou jimi způsobovány různé úru hlavně dád. Lze očekávat, že nás tyto doby vřt naučí nehromadit ve svých bytech ani na své pracovištích mimo domov, zbytečné předměty, kterým, že se rozbily, poškořily, odlošily, poláms přestaly plnit svůj úkol. Navrkněme si provádět přehledy a úklid svých domácností, pokud jde odtřařování nepotřebných odpadků, několikrát roka. Bude jim to jenom na prospěch, prohlédnám čistoty a úpravenosti a současně získáme z ležtá suroviny pro výrobu. Co znamená nepřerušná výroba pro občinstvo a zaměstnanectvo, odělaná, aby v domácnostech neleželo obřt to každý z nás také dobře ví.

-TNS-

Jen dobré žárovky mohou dáti dobré světlo: žádejte proto vždy uvnitř mleté žárovky Osram D.

OSRAM-D dáva levné světlo

Příloha č. 4: „Berliňáčky!“ (obrázek)

Foto Hoffmann, Stuttgart

Válečná pomoc německých žen v průmyslu a v pomocných službách

Národní socialismus přivedl německou ženu opět k jejímu plnému uplatnění nejstarším postiním: v rodině a v domácnosti. Proč také v mírových dobách neustále měnilo procento zaměstnaných válečných žen. Příčky novomazání na zářez, různé průměry a podpory na děti podlé jejich počtu umocňovaly tam, kde byly sociální podmínky horší, aby se žena mohla zcela věnovat své práci a neomazala býti zaměstnána mimo ni. Proč sice nebylo školení žen, které bez ohledu na pravidelnostní službu se připravovaly jak na povolání, tak poradit v kurzech pro nevěsty pro svou úlohu ženy a hospodyně, ale v povolání získávaly již jen dívky svobodné, které se nechtěly nebo šlyvat nechtěly. Vdané ženy se pak uplatňovaly v četných dobrovolných útiscích národní socialistické sociální péče.

V posledních válečných letech však jsou volány ženy, které dosud žily jen v rodině a domácnosti, aby se hlásily ke spolupráci v závodech a v pomocných službách. Inzerční částí denních listů ukazují na vysokou potřebu pro ženských pracovníků ve všech odvětvích hospodářství. Na reklamních sloupkách Berlína se objevily plakáty s následujícím textem:

Berliňáčky!

Hledají se přivodit elektrických pouličních dráh k okamžitému nastavení. Mohou nastoupit i ty ženy, které dosud nebyly nikdy vyškolené ženy jakožto ty, které se chtějí vrátit do výdělečného života. Eventuelně mohou vykonávat také službu polodenní.

Osobní oddělení Berlinské dopravní společnosti (BVG).

Počet dívek, které dosud nikdy nebyly v nějakém řemesle, povolání nebo se o něco naučily, je tak malý, že nepadá na váhu. Nesamostatných samo-
statných žen mladších třicetiletých ročníků je málo. Jsou tedy volány v první řadě hospodyně, aby zveřejnily své síly a rozděly svou práci mezi péči
matka a děti, obstarávání domácího hospodářství a mezi povolání mimo domov
jedinku nebo v sociální instituci.

Rozhodný boj německého národa vyžaduje naprosté vypětí síl. Mocné po-
by je však na zápas, vzrůst obzvláště úsilí, to vše neustále povolává
líli může od jejich pracovních míst. Ale dopřítelání výstroje a výstroje
jovněk se soudí, na moři a ve vzduchu se nesmí zhoršit ani v kvalitě ani
kvantitě. Pro pomocné ruce německých žen je mnoho práce.

Milióny žen nemohou však být povolány, protože již pracují pro vládu,
první řadě ženy na venkově. Ty samozřejmě musí obstarávat svou i mladá
víc v hospodářství, na poli, v domácnosti i v péči o děti ode dne, kdy byl
dílek povolán do sběru. Také ty ženy, které od svých děk ukusečkování
vřetého plánu pracovaly ve zbrojním průmyslu, zůstaly odlehn na svém
tisk. A pak nekonečné řady těch, které se celodenní práci v domácnosti
dětmi obtížností ve službě Cervelesu křídli, v průstředkové obrábě, stáří
o uprchlíky, stěhovány a jsou ochotny pomáhat všude tam, kde jich vojenské
výdaje potřebují.

A tak je vlastně málo žen, které by se byly dosud nezapojily do životního
vrstev, kterým je i pro ženy učiněn válek v dnešní době. Ale práce jen nějaké
na i řepní vedoucí a výdělné při náboru jsou přivlečeny. Je záhy malou
finsk, která by mimo domácnost, nebo dejme tomu mimo pohledně polo-
ně kancelářské povolání neprovozila alespoň několik hodin denně v továr-
ně v pomocných službách.

Pro ženy hospodyně, které jako řádné matky a manželky jsou duší celé
dny, je zprva obtížné, věnovat některé hodiny práci mimo vlastní domá-
cnost. V první řadě je problémem, udržet domácnost a celý rodinný život
k, aby šel a členů nedožalují. Protože i to je dálejší ve válečné době,
v rodině byla pro každého tím, čím má být, to jest bezpříčinným životním
třívem a cílováním. Na jednonárodnostní hospodářství v západním Německu
bylo mluveno o těchto věcech. A zde bylo také zdůrazněno, jak jinak jsou
život v dnešní době vytvářeny mladé generace, které mají práci v ženských
úspěšných službách, v národních službách v továrnách a v různých pomocných služ-
bách.

Dvě pole působnosti potřebují pomocí žen: zbrojní průmysl a sociální
úspěš v soustavě. Zbrojní průmysl je svým prostředím naprosto vzdálen
náměru myšlení a citlivosti, protože žena stojí v pramenu života a ne u jeho

konce. Ale při výrobě kterékoli výrobky či stříby si uvědomuje německá žena v první řadě to, že svou práci jen zvyšuje obranu svého muži, tj. země, bratru, a národní úsilí sloužit boj svého národa o jeho životní právo. O nějaké fyzické námaze nelze ani mluvit. Nade technicky tak vyvinuté stálosti také při výrobě zbraní světlé strojím ty nejtěžší a nejobtížnější práce, při čemž však jejich obsah je tak smutný, že jí může vykonávat i žena, která nikdy neprovozovala v továrně. Dokonce při výrobě některých jemných přístrojů třeba pro správnou službu jsou vyhledávány jen ženské ruce právě pro svou obratnost spojenou s jemným zacházením.

Dnes nelze mluvit také o továrních jako o nepřijemných místech práce. Moderní hygiena, účelnost a hezké „krásy v práci“ změnily továrny ve světlé veselé síly. Hospodyně, které se nezvykla v továrním provozu, pomáhají při občasných záležitostech sociální pracovníci podniku, skupinové důvěrnice a ostatní spolupracovnice a kamarádky. Práce je poledenní, každých čtrnáct dní je volno pro důkladný odpočinek domácnosti. Žena o děti je světlá národně socialistické sociální péči, která také organizuje t. zv. pomocnou službu sousedkou, národní akci a kromě ní také akci: hospodyně ve vzdělávacích normalizačních záležitostech oděží větší pro správnost do sběru, kde jí vše dají do pořádku během její práce v továrně.

Ženy, které nemohou z jakéhokoli důvodu pracovat v podniku mimo rodinu, obstarají se sociální péče ve svém nejbližším okolí, kde zejména pečují o domácnost a děti žen, zaměstnaných výpomocí v průmyslu.

A tak nejen žena hospodyně, matka a manželka, ale pracovníce ve zbrojním průmyslu a v průmyslu nasazením pro dnešní dobu, dále sociální pracovníce najrozmanitějšího oboru, patří k obrazu dnešního života v Říši a je jedním z hlavních pilířů silné vítězné fronty.

[Jako přímouso postilo Frauenkultur im deutschen Frauenwerk, Berlin, redkce dr. Hanna Holzwarz, a „NS Gemeinschaft Kraft durch Freude“, ročník 1940. Verlag der Deutschen Arbeitsfront, Berlin.]

O nových knihách

Zrhaně struny zvuk. Pod tímto měchovským názvem vyšla krátká před přednáškami rozsáhlá, přes 400 stran čítající anthologie z básníků, které smut odvalila při prvním básnickém rozběhu mládí a která zanechala po sobě torza jen nedokončená. Anthologie sleduje předčasně zemřelé básníky od doch generace pušmajerovské až po dobu zcela poslední. Jen profesor Miloslav Hřivák k tomu je u nás vydáván v úplnosti a jifi, neboť jen on sám zná patrně českou literaturu do takových podrobností se zjevy, kterým bylo dopřáno vy-
skvělení se to nejspíš jifi. V rozsáhlé plejše básníček a básníků je zajisté pino
záleženosti by se směl být čtenem vypracovaní na velmi dobré básníky, ale jen
jeden Karel Hyáek Měch, jen jeden Rudolf Mayer, Bohdan Jelínka, Karel
Hlaváček a jifi Wolker, kteří třebaže přelozili oblohu máli posaz jako dvoře
metery, zanechali na si stopy mlynosci úvalení. U nich jako by tucha blíže
smrti uspišili prudký vzrůst a uzrání. U těch ostatních tomu naimoze tak
nebylo, pokud můžeme soudit z úskoků profesorem Hřivákem v knize shrup-
ných. V posazích těch mladých, předčasně vřávných mládežníků, a nich jen
několika mládežtím se podařilo vydat knihu či dokonce knížek několik, je
všude téměř patrný celkový ráz a zaměření ostatní poesie současné. Co věčilo
jich je společno, točivější přel vzájemně smrti, stesk vědomého vřávnosti tucha
žiti. Mnoho z těch začínajících básníků bylo by se patrně časem odmítelo: byli
by se stali řady, podnikateli a jinak v praktickém životě úspěšnými lidmi,
mnozí by byli zplakali a zkráli, ale mnozí by byli mohli vytvářet a přinést plody,
jeť by pro českou poezii byly oboucháním. A nad dílem jich všech poeitieme
smutek a stesk. S obdivuhodnou pili sebral profesor Hřivák také všechna do-
stupná data o životech těch mladých básníků a spojil tak zachránit věčím jich
před úplným zapomenutím. Můžeme mu být za jeho knihu, výbrou nákladem
České grafické Unie, vděčni.

Úvahy o spisovatelé češtině. Současně se zájmem o plody staršího
českého písemnictví a umění prohlubuje se u nás od několika let též zájem
o čistou a vřibení spisovného jazyka a to nejen v kruzích literárních a noví-
někých, ale v nejrůznějších vrstvách. Těmto bude zájmem s největším uspokojením
uvěštna kniha jednoho z předních našich lingvistů profesora Trávníčka a
„Náctroj myšlení a dorozumění“ (nakladem F. Borového). Trá-
vníček ani četlino nejen po stránce jifiho historického vývoje, ale má nejvíce
vztek k životu jazyku současnému. Ta knížka vznikla z různých příležitost-
ních popožď časových a z větší části byla otišlána v sloupcích Lidových novin,
ale při vši své příležitosti obsahuje v všeobecné otázce, které se
v žive řeči dnešní vyskytují nejzávažší a na něž hřetíme nejvíce. Pojednává
o různých slovních jednotkách, ale i o různých vřápných čteních a frázích, všimá
si praktických otázek odvolování a skratek, zsumj stanovisko k různým slo-
vům cizím a nakonec se obírá některými jazykovými problémy obecnými. Při
všech znalcech a odbornostech je to kniha nezbytně poutavá a to nejen
pro odborníky a praktiky, ale pro každého inteligentního laika.

O technice spisovatelé českého řemesla. Knížkou „Jak d-
řet prou a vřst“, sestavenou ze sta dvou vřápných ruských spiso-
vatelů V. Šklovského a V. Majakovského, dozvává se českému čtenáři snad po
prvé do ruky spís, pojednávající o technice spisovatelé práce. O těchto
otázkách se u nás skásem mluvílo a vřáplilo se jím i nyní, kteří o sobě
jinak na veřejnosti rádi mluvíli. A práce studium těchto problémů je na výst-
dučité nejen pro autory sám, ale též pro celý vývoj literatury. O prou-
se pojedná v příloze knížka vysvětlující neortodoxní ruského formalismu, který
i u nás započal své kořeny. V. Šklovský v řistoricky útržkových a strubých
kapitolách dotkla se aned všech základních problémů tvorby prosaické, selek-
trické i niveršárné. Star Majakovského o poezii je musím osobněji, ale
také temperamentněji a vzníceněji. Přispívá nejen k poznání tvůrčí metody
Majakovského samotného, ale též k poznání problémů, a nimž musí zápasit
všichni opravdoví básníci ostatní. Knížku jifiše přeložil a posramitím do-
převodil Bohumil Matheus. Vyšla nakladem Orbisu. Z.

Příloha č. 5: „Ženy se osvědčují“ (obrázek)

- RUDOLF WAGNER

Ženy se osvědčují

FOTO H. PEEER

„Žena jednoduše. Byla jsem dříve prodáváčkou, pak jsem byla povolána na půl roku do ženské pracovní služby. Když jsem se z ní vrátila, měla jsem nastoupit na své dřívější místo. Viděla jsem však, že se tam bezu sebe obejdou. Zároveň jsem si uvědomila, že i na dráze nutně potřebuji – a proto jsem práci na dráze je pro vlnat důležitější, nerozmyslela jsem se dlouho – a šla jsem tedy k dráze.“

„A jak jste se svým nynějším povoláním spokojena?“

„Mogu vám říci, že se mi velmi líbí. Člověk vidí stále něco nového, přibíhá do práce a rozvíjí se. Lidé a potíže – ustávené bylo vždy můj nejoužlejší nepřítel. Cestovala jsem ráda již jako školka a nyní když jezdím na nejším přáním. Cestovala jsem ráda již jako školka a nyní když jezdím na několika různých tratích, jsem vlastně každý den jinde – a to se mi zamlouvá. Dorazím za to ještě docela slušný plat – co bych si mohla ve svých 21 letech přáti více?“

„Přáti vám při vaší službě něco obzvláštní radosti?“

„Ano, když mám hodně cestujících, kterým mohu sama vystavovati jízdenky. Mám vždy radost, když po skončení služby mohu odezvedat velkou částku peněz.“

„Vaše služba je jistě velmi namáhavá. Máte proto určitě nějaké úlevy ve službě ve srovnání s vašimi mužskými kolegy v povolání, že ano?“

„Ba ne, to byste se měli, pane. Nemáme žádných úlev. Více práce mám, že služba průvodčího se nedá konat jen napoleonic. Nezáleželo na tom, kdo jí koná, zda muž, či žena. Vykonzávní-li jí já jako žena, pak ji vykonávám se všemi povinnostmi jako muž. A ostatně, copak by tomu říkali naši cestující, kdyby se na průvodčí nevolně spolehnout právě tak dobře jako na křehkého průvodčího? Přejímáme službu od svých mužských kolegů se všemi povinnostmi, v ničem si jí šánu také nanelehujeme a proto máme také nárok na všechna práva z ní vyplývající. Jméno právě tak dobře píšeme jako muži.“

„A jak jsou s vámi spokojeni vaši představení?“

„Všichni, že docela dobře, protože při provádění kontrolu jízdenek svědomitěji než muži.“

„Stalo se vám na začátku své služby, dokud jste nebyla ještě úplně zapracovaná, nějaké nedojození?“

„Mně ne, ale kolegyni, která jede s námi v předních vozech. Vyhotovila jízdenku a při vyjozítávání jízdeného se zmýšlela o marku, kterou musla doplatit. Ale tá kolegyni už je 45 let a měla tehdy právě hodně starostí se svým 10letým synem.“

„Máte také sourozence, se kterými máte starosti?“

„Sourozence si ne mám, ale abych mi starosti o ně přáti potře ve službě, to o tobě říci nemohu. Mají dva bratry jsou na vojně.“

„To byste jistě měla radost, kdybyste mohla některého z nich vést domů k rodičům, že?“

„Jistě, měli bychom radost oba, oni i já. Jedu-li směrem k bydlišti svých rodičů, vyhlídám vždy, zda mezi vojků neobjevím svého bratra.“

„A tak jako vaše žena v uniformě průvodčího, vykonáváním dráze jízdy mnohá jejich žen se stejným nadšením službu na místě mužů buď jako úřednice u pokladny, nebo jako telegrafistky, přijímají jako čestný úkol a svou.“

Nejistotnost mužů a přebudování národního hospodářství na hospodářství válečné vyžaduje používání ženských pracovníků i ve zvláště míře i ve všech jiných odvětvích. Proto dnes v každém německém městě nebo osadě vidíme stá a slouží žen, které vykonávají službu na pracovištích vyhrazených dříve jen mužům. Zastávají tu různé práce, kterých bylo třeba, pro již nahlášené úkoly. Vidíme je pracovat v dílnách u soustruhu, u vrtáček, u svéráku, ba dokonce i v vysokých postí. Na počtář, ve velkých třídních listovních pokl, kde dříve byli zaměstnáni výhradně muži, sřídí nyní dny žensky. Mista listovních zastávají přivlétné listovníky, jejich služebním odznakem je listovníká čepice a berle. Máme dojem, že radostně dopřív a zářivě rozzářili svým blízím ještě horlivěji než jejich mužští kolegové. Vidíme, že ženy pracují ve zvláště pečlivě i v soukromých a veřejných úřadech, v laboratořích, v muzejních ústředích, v polních dopravě, v zemědělství a ve všech pro vládu důležitých podnikcích. Pracují prostě všude tam, kde je třeba plného výkonu na místě svoleném po muži, který byl povolán buď do zbraně nebo do jiné služby. A všude, kdekoli pracují ženy, všude se plně osvědčují, protože se začaly záhy plánovitě přikloubat, aby mohly být kdykoli povolány k jakémukoli úkolu.

Jeden z nejdůležitějších úkolů ovšem dnešní žena musí zvládnout ve své vlastní domácnosti. A i zde poznáváme, že se žena osvědčuje, neboť hospodářství a potravinami a správně řízená spotřeba nejzákladnějších statků vyžaduje plně a ochotného porozumění hospodyně, která se tak stává jedinou z nejhlavnějších opor státu při opatřeních proti účinným blokadám. Za nepřítomnosti mužů spočívá na ženě kromě toho ještě celá odpovědnost za vedení rodiny a výchovu dětí. Proto, aby se ulehčilo přetlacením hospodyně, vypracovávají v městských i venkovských domácnostech zřetelně dívky z ženských pracovních služeb. Zde dokonují už i 13leté děvčata, že se dovedou osvědčovat. Hospodyně se pak za jejich pomoci může vnovat více celkovému řízení domácnosti a výchově dětí.

O výchovu dětí vzdělaných činných matek je však postaráno i jinak. Největším problémem jsou tu ovšem kojenci, od nichž se pracující matka nemůže vzdalovati na delší dobu. Ideálně tuto otázku vyřešily větší průmyslové závody, které ve svých budovách zřídily jesličky, kde kojence opatřuje školení sestry a lékař. Pro matku pracující v tomto záležitosti pak prakticky neznamená ani oddělení od svého dítěte, protože může kdykoli přerušit práci, aby se na kojence podívala, nebo ho nakrmila. Po dobu své práce v závodu má dojem, jakoby si dítě ve veselí mimosousti za odloženého dozoru hrálo nebo spalo. O starší děti se po dobu mužiny práce mimo domácnost starají buď mateřské školy nebo Hitlerova mládež. Proto žena svobodná, či matka několika dětí může zaujmouti na vlastní vůle své povinnosti, které stát a národ od ní žádají, může splnit všechny jistě nemá požadavky na ni kladené – a proto se také osvědčuje.

Německá žena však ve své namáhavé práci po dobu války nevidí nič mimořádného. Koná-li svou povinnost celý národ, protože víe, to se děje, děje se jen pro dobro a blaho národa a jeho budoucnosti, obětuje i dnešní německá žena s radostí a nadšením všechna své síly pro zábr celku, neboť obětovat a statečnost byly vždy nejvýznamnějšími rysem jejího charakteru.

Příloha č. 6: „V“ (obrázek)

eva
časopis vzdělané ženy

Odpovědná redaktorka JARMILA NOVÁKOVÁ
Grafická úprava sklad. malíř VOJTĚCH MICHAL

•
Vychází 1. a 15. v měsíci
V červenci a srpnu jednou měsíčně

Ročník XIII. Číslo 15 (280) 1. září 1941

Redakce a administrace
PRAHA II, VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ ČÍSLO 36
Tel. 214-51 Účet Pošt. spořic. č. 20-208*17 Praha

•
Vydává a tiskne Melantrich Praha
Copyright 1941 by Melantrich s. r. o. Praha

•
Předplatné do tuzemska na I. pololetí K 36,-, na II. pololetí K 30,-, na celý rok K 66,- vč. poštovného K 2 20. Do Říše RM 2 05 (K 20 50) na 1/2 roku, RM 9 20 (K 82,-) na celý rok vč. poštovného RM 1 92 (K 19 20). Do blízké ciziny (evropské státy) K 89,- vč. poštovného K 22,-, do dálší K 110,- vč. poštovného K 44,- na celý rok.

Jednotlivá čísla K 3-
Příloha číslo vyjde 15. září 1941

Kdo měsíčně přispívá administraci, že si nepřaje další zkušební číslo, je považován za odhlášený i po vyčerpání předplatného. Pouze výjimečně číslo se na stránce nezobrazí.

Nevyžádané příspěvky se vrátí jen tehdy, bylo-li přiloženo zápisné (porto). Uzávěrka příspěvků a pro buďící příloha poselana ředitelstvem pošt a telegrafů v Praze č. p. 86485-VII-34, dráhařské pošt. úřad Praha 12

Národní kroje

(Zvláštní vydání VKUSU)

8 význačných krojů Čech a Moravy (chodský, plzeňský, blatský, prácheňský, mladoboleslavský, hanácký, kyjovský, uherskohradištský), reprodukováných v přirozených barvách 4barevným hlubotiskem, provázených 16 tabulemi výšivek a detailů, vycištěných 6barevným tiskem osetovým. Velká příloha střihová a vzorová.

K 25,-

Knihkupci a vaši dodavatelé časopisů.

CO NĀNO DO ŠĀLKU? BIOČKU A NĀDABKU!

ŠIOČKA, DOBRĀ JECNĀ KĀVA
NĀDABKA, OSLIBENĀ CIKORKA

KřelovskĀ hospodĀřskĀ

Distra
VĀNĀŘENĀ VĀ PĀUCI V KROJĀCH

Modely

ŠĀTŮ, PLĀŠTŮ, BLUZY
v bohatĕm vĀbĕru

Jos. Keepĕř
PRAHA II, VODĪČKOVA 39
(pasĀž bĪo Svĕtozor)

**STŘIH Y
VKUS**

Jsou pĕsnĕnĀ levnĕ!

Jak příjemně osvěžuje **Chlorodont**, poznáváme nejlépe v létě. Tu zvláště vynikne kořenitá příchutí cenného oleje máty peprné v zubní pastě **Chlorodont**.

Příloha č. 8: Sběrka zimních potřeb (obrázek)

IVO LIŠKUTÍN

Žena a její poslání

v současném německém písemnictví

Dobrotění

Obyčejně se hledá mateřské jádro její tvorby v problematice krve a jejích rodových vzátech (paměť matky k dědu, otec k synovi, dědič k vněmci); tržně-
vě vztahy skutečně předvádí její romány, které ona s oblibou promítá do
boulřivých dějinych dob, kdy se osud lidstva – a zvláště osud německého ná-
rodu – dostal do neobvyklého pohybu řetězů třicetileté, války napoleonské a
Veliké války.

Německá veřejnost se už dávno shodla v tom, že základním dílem domácího
ženského písemnictví je román vědného mateřství Iny Seidlové, pojmenovaný
nepřeložitelně *Das Weibchen* (in dle), poněkud u nás zvláště důležitou ne-
povímkou, doporučil jsem jej už před časem k překladu. V prvních svých
filmových vřelých kusech žijících v životě v *Teufelsdröckchen*; román
preludium brněnská básnička Jaromila Urbánková, Osmový
dějiny motu uvádí jako děsná množství duchovních energií, vyzářujících tjem-
ně a dle jako se vlivem trahování. Když se mni dějiny v národy v osud,
zaalující osud zvláště do života člověka, to tu není možno, aby nový život,
který se právě počíná, vznikl jen náhodou. Tak život nového děcka, který
pochází z Karoline v one poslední noci před odchodem svého muže do války,
z ní se už nevrátil, není lichou a němu náhodou, je osudem – osudem jejího
syna Jana Krötze. Narodil se na přání své matky a s přáním je nějak tajemně
soběračen po celý život; co si přeje, vše se mu také vyplní, je snadné žít s
takového syna? – Kdepak! Karoline zápis o jeho životě několikrát se smrti,
ale postuje jen proto, aby jej odvezla smrti – vyší a dešťná. A tak z jedné
věky se Jan Krötze narodil a v druhé válce umírá, tedy přesně podle názvu,
který si Ina Seidlová vyvolala přála pro český překlad: *Mezi dvěma
válkami* (1892–1913). Pří-
stho roku vydá také další histo-
rický román *Kaifu a sava-
tu*, umělecky neobjektivněji to
dilo Iny Seidlové, které v do-
bách náboženských stěm a svo-
to pozavilo před od německé
přítomnosti nezapomenutelnou
strastí reformního idealismu
náboženského. – Dile Iny Seidlo-
vě představuje však magne-
tické pole duchové, jiné prohl-
hají rozsoující silnětky a mi-
nulosti do budoucnosti a jež
je nejvládním výrazem duchové
energie německé mladší dnu.

Slovesník z generace mlad-
ší a nemimé je celá řada. Těmž
sazob z nicneřecivě inspiroval
i dílem svým k osud svého
árkého domova Klenového.
A tak vznikla pestrá vědec, ně-
meckých krůjů a kněna, z něhož
dila jednotlivých spisovatelek
a básnířek, vší svařezou vlnit,
jako párodní nádherné světy.

Zastoupeny jsou téměř vše-
chny originální kraje německé:
z oblasti severoněmecké obzvláště kraj veslářský a východopruský, z oblasti
jihoněmecké především kraj bavorský. Ze švýcarského Oltaru pochází Paula
Graggerová (nar. r. 1892), z jejího díla přel. Jan Čepič (Karim
Dvřákem) pro Vili m kovu knižnici Světová žen díla nep-
prokvalit, vosti historický román z dob napoleonských *Brau na Grim-
mingu*. Nazvala jej symbolicky podle hory Grimmingu ze svého rodiště,
která na ni v minulosti kynulo od náboženského děství a její nekličnou fantazi
zniká k novým a slovním dobrodružstvím. Podle pověsti švýcarského lidu opou-
há na Boží tělo stránu ke svým paklám. Kdo se kdy odvážil vystoupit do
hory, zahynul. A tak zahynou také mladý myslitel, který si zase do hory pro
zítro, aby si získal svobodu seikou kraovic. Neto je ten náboženský zábrdek
vlastního děje, který se mezi volně rozlévá do několika řek a v podstatě
vypovídá o poustavných osudech čtyř synů světlých, pověrbých podle svých
evangelistů. Horskými průhledy a údolím doléhá až sem do švýcarské vlasti
hluk a řek kruté napoleonské vojny; tam venku se blíží, ano hřmí na přístě-
časy. Překlad z Pauly Graggerové se podobá v nejednomělně přeloženému
románu z Iny Seidlové; oba pak představují to nejnepohodnější, co se k nám
ze ženské literatury německé dosud dostalo. – Ze švýcarské a Podunjí volí
svě mamky Marie Grauggerová, ze sousedních Korutan Ines Wic-
mannová a Dolores Vieser (přeložen z ní román o Zpěvů-
kovi J. Franzem a V. Reitem, 1938 ve Vělehradě). Z východních
Tropol Fanny Wilmersdorfovcí, z rde obití náč. Veronika
Rubatscherová a Gertrud Fusseneggerová. Z kraje
frankého pochází Kuni Tremelbergerová a do švábského Švarc-
vildu vedou podlé Agathy Sapperové. Problematika krve
a půdy se bifilně Seidlové jakož Beran-Totenah, která po bal-

dilce Lu Lu von Strauss und Tornay zachovávali a obaňující ve svém veselákém
domově najvíce celku velké Annety; osud také současně Marie Kaifu,
která dobře zná osud Němců v Americe. A pak je tu Margarete
Schwast-Benninge z přírodní a duchovní oblasti dolnosaské Mar-
garete Böle z ostrovů Frisojch, ze Západních Prus Marie Koop-
nová a z východopruského Tilsitu Johanna Wolfová, která věkem
patří k nejstarším (nar. r. 1858) a která doslova byla objevena až po roce 1933;
ostředně ze starší generace bylo by třeba ještě uvést vědu po velkém myslitel,
básníku a spisovatelé Paulu Ernstovi Elsu Ernstovou.

Co nám sdělí jména všech ostatních žen? – Mety Scheelové,
Almy Roggerové, Anny Schloerové, Marie Diersové
a Agathy Lindnerové. A to jména dalších – Margarety Ses-
mannové, Almy Holgerzenové, Juliny Stochhaus-
nové nebo Edith Hübnerové ze Šalburgu. Nechť vás, tedy ještě
sappů tolik, že v jejich nadprůměrné početnosti a v jejich živelné plodnosti
umělecké je svým způsobem obsazeno něco z posledního a neulitělného
tajemství našeho dějku.

Tvorba výpravě, z povídkové nebo románové, rozhožuje tedy naprosto
o povaze z dosahu ženského písemnictví současně Německa. Nebylo by však
spravedlivé – hádají jsou to v celkovém počtu pouhé výjimky – zmlnit se o ly-
rické tvorbě těchto žen. O kolik jmen tu vlastně bždí? – jen o několik málo:
tak na př. Ricarda Huchová vytvořila celou řadu básní milostné
lyrických, v nichž citem proniká až ke dnu všech tajemství, osudů už nevíří
na společnost a na její přechodné zájmy, nýbrž jen nahle srdce člověka,
náhodou po milování; také se mezi nimi štou dila, zpívající lásky k sasu-
Lu Lu von Strauss a ně Tornay a Agatha Metzlová psaly
jako znamenité básničky německé balady. A pak jsou tu básně Pauly
Graggerové a zvláště Iny
Seidlové, jež ve vlastním
souboru básniřčině představují
silnou knihu. Její lyrika jako by
svědila ženská do hlubších a
nejhlubších poschodí vši její
tvorby; jednak tam, osudové
stezka nazpět do jejího dětství,
kam je slyšet těžkou melodií ve-
líké podnohy půdy, matky a dě-
cke; jednak tam, osudové je slyšet
posledními dny přilomné do-
by jako předtucha kvěpřelost-
osti. Jednou lyrickou básničkou
je vskoté Ruth Schuam-
nová (nar. roku 1899 v Ham-
burku).

Básniřčinou odvážnou do
vlastního nitra a upřesně zřající
na švýcarské. Není jí inspirčním
zábrtem jen obryská problemat-
tika ženského srdce, až už ve
vztahu k muži nebo k děcku,
nýbrž člověk a myšlenkové sou-
zádní člověka s přírodou jako
věspatná harmonie všeho tvor-
sova; a jehož nážného lístie tvoří
a hovoří říkání Bůh. –

Nuže, co nabízí ženské písemnictví německé; ženu a její svět jako útěšitel
oblast německé společnosti osudové, nad rodinu a děcko, ženino místo nerolico
ve společnosti, nýbrž v rodovém řetězu – ženu jako představitelku života,
jeho udřlivostiku a rozmotlávavistiku. Miminot v budoucnosti se setkávají
jejími díla v jejím nitru, v záduší její existence, poněkud díté tuje zádostim,
koncem a sčítáním, až už jde o ženu jako o primát rodu nebo jako masku gene-
raci; přičemž. Takto na vyjetější životní a existenciální realitasa těchto děl,
neboť ženské písemnictví málo vždycky neblíže k původní a nejstarší podstatě
skutečnosti; právě v tomto písemnictví německém by mohla být pro to mnohá
dila svým důkdem. Chodme tedy radě do těchto slovných závrát obit
a žen, odkud stěžejně snadno lze sestoupit, k mužákám, jako papírům na nejvyšší
a nejjasnější hvězdy. Vidět v podstatě jsou to básnička dila, která ve svém
erbu nesou prazrky ženských znak: srdce a koleček.

Gertrud von der Fort.

Helene Voigt-Diedericks.

Je národní povinností českých žen

přispět

ke zdaru sbírky

zimních potřeb

pro východní frontu

Příloha č. 9: Sbírka ve prospěch Německého Červeného kříže (obrázek)

Příloha č. 10: Oznámení o úmrtí Reinharda Heydricha (obrázek)

Příloha č. 11: Sbirka ve prospěch Německého Červeného kříže II (obrázek)

Z A P A D L Ý M H R D I N O U

Zastupující říšský protektor **SS-Obergruppenführer** a generál policie Reinhard Heydrich se narodil 7. března 1904 v Halle nad Sálou (Halle an der Saale). Po zkoušce zralosti na střední škole vstoupil do říšského námořnictva a tam dosáhl roku 1928 hodnosti námořního nadporučíka. V roce 1931 vystoupil ze služby a přihlásil se k Adolfu Hitlerovi a k nacionálně-socialistické straně dělnické (NSDAP). Potom byl povolán do Mnichova jako člen štábu říšského vedoucího **SS Heinricha Himmlera**.

Byl povýšen v červenci 1932 na **SS-Standartenführera** a zároveň jmenován šéfem německé policie. Zde jej Vůdce povýšil roku 1941 na **SS-Obergruppenführera** a generála policie. V této hodnosti přišel zesnulý 28. září 1941 do Prahy, kde se ujal svého úřadu jako Zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě.

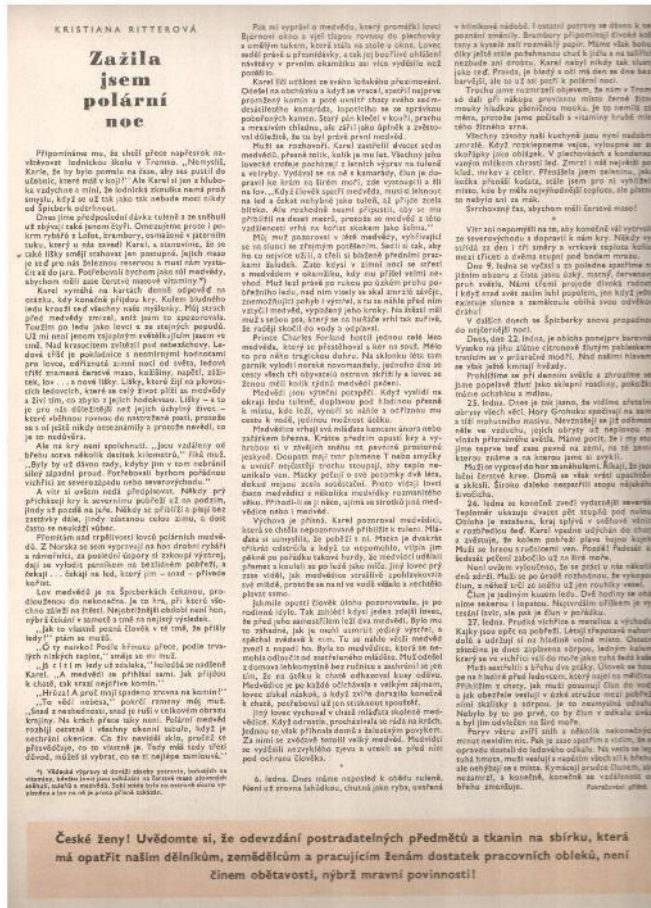
Když obnovil pořádek na ochranu zájmů Říše a obyvatelstva Protektorátu, napřel Zastupující říšský protektor plnou váhu své úřední moci k tomu, aby byla ihned provedena pronikavá opatření sociálního rázu. Vímě dobře, že právě ona přinesla především českému pracujícímu člověku pořádek v zásobování a zlepšení sociální úrovně.

Zastupující říšský protektor informoval se také osobně o potížích pracujícího českého lidu, když přijal v říjnu 1941 delegaci českého dělnictva, stejně jako v prosinci poté přijal zástupce českých zemědělců. Významnou událostí ve vnitřní politice Protektorátu bylo jmenování nové vlády státním prezidentem dr. E. Háchou. Zastupující říšský protektor vyslovil novým ministrům svou plnou důvěru, když je přijal 19. ledna 1942. Jedním z nejvěstších sociálních činů generála Heydricha v Čechách a na Moravě bylo to, že umožnil 3000 dělníkům zbrojního průmyslu prožít zdarma dovolenou v předních českých lázních.

Dne 26. května přijal Zastupující říšský protektor generál pol. Heydrich protektorátní vládu a novináře, při čemž měl projev o rozšíření autonomie veřejné správy. Žel však, že již den nato byl na vynikajícího a nejpovolanějšího tohoto muže spáchán agenty z londýnských služeb odporný atentát, jehož následkům Zastupující říšský protektor **SS-Obergruppenführer** a generál policie Reinhard Heydrich podlehl dne 4. června 1942.

České ženy mají vděčný úkol postavit se v čelo dárců ve sbírce pro Německý Červený kříž. Čím větší měrou budou české ženy podporovati sbírku na Německý Červený kříž, tím větší jejich zásluhy o národ.

Příloha č. 12: Sbírnka postradatelných tkanin a předmětů (obrázek)

České ženy! Uvědomte si, že odevzdání postradatelných předmětů a tkanin na sbírnku, která má opatřit našim dělníkům, zemědělcům a pracujícím ženám dostatek pracovních obleků, není činem obětavosti, nýbrž mravní povinností!

Příloha č. 13: „Uzlíček dojmů z Říše“ (obrázek)

JIRÍ V. ŠAMLA

Uzlíček

dojmů z Říše

Opravdu neví, který roh uzlíčku dříve rozvázat, opravdu neví, co vás bude více zajímat. Ale snad se nezapomínám: povím vám nejprve několik slov o životě českých žen v Říši.

Ženský tábor v Halle.

Posílám vám z něj telegram. 240 českých dělnic, 5 českých kuchářek, 1 švadlena, 1 kadeřnice, dohromady 247 českých žen. Dělničné táborové budovy, světlé čisté pokojíčky, každý s ní pro osm děvčát, jasná, prostá, ale krásná jídelna.

„Čekádupek vy jste, sličná?“

„Z Brna, Leopolda Otouplaví.“

„A jste tu spokojeny?“

„Nám tu nic nechybí.“

Ráno se vestává, každá uklidí své lůžko. Na hrubší práce jsou nastypry vrátní sly. Ji se v táboře, i v továrně se dostává ještě polevka. Po práci má každá věnu. Nikdo není na tábor vázán. Většinou se píše dopisy, čte se, spravují puňochy nebo se hraje, jde

do města, do divadla, do biografu. V neděli se chodí na výlety, jednou měsíčně se pořádají v sábolech kabarety s pracovní fronta přidávaje dělnickým zděrnám Říše do čina. V sáboře je také zděrná k dispozici zveřejněna a kadeřnice. – Stop.

České umělkyně.

Hned po dělnicích se rozjeli do Říše české umělkyně. Práce a smánil, dvě hodiny, které nemají hranic. Jsou to také naše dvě národní sily, jet máme smála vyvízet a staré náš řesně reprezentují. A to je nemirné dilettanté. Tak jako musíme mnoho dohánet, abychom poznali Říši a její lid, musíme také vynaložit mnoho usilí, aby Říše poznala nás.

Z českých umělkyní jsem se sešla v Berlíně se dvěma, S herečkou Ad. Mandlovou, a s klavírní virtuózkou Viktorií Švihlikovou.

Chátlí byste mluvíti v Berlíně s Adriou Mandlovou, nebo, jak žní její pseudonym s Lili Adriou? Kdyžkoliv byste zatelefonovali do hotelu Eden, v němž bydlí, dostali byste tureč odpověď to je:

„Sličná Lili Adria pracuje dnes v atelieru.“

nebo:

„Sličná Lili Adria odjela už ráno o časi našetřetesteriery.“

Berlínský pobyt znamenal pro Adriu Mandlovou mnoho práce, na jejíž výsledek čeká nestrpivě jak německý filomový příznivci, tak i její českí přátelé.

Ale i Viktorií Švihlikovou mečekalo v Berlíně nic nové. Když se nepořádají koncerty, studují. Poslední večer v klavíru v Říši jsem absolvovala už dva veřejné koncerty v velkém sábořem. Hrála jsem také v Klubu zahraničních novinářů v Dánském klubu. Získala jsem mnoho nových přátel, mezi nimi i vynikající přítelkyni z německého hudebního života. A nyní se připravují na tureč desít německými měsí.“

„Jste tedy ráda, že jste odjela do Berlína?“

„Pro mladá umělkyně znamená pobyt v světě všechno: legrace, nadšení, vzáruhu, znanosti, zkušenosti, možnosti, první vláchno. Ráda se vrátím do Prahy, ale chci napřed získat tolik, kolik jen mohu přimoci z bohaté nabídky, kterou předkládá světu mladým, průbojným.“

Německé ženy v práci.

Jiřelna v ženském táboře v Halle.

Skupina českých dělnic z Halle.

Foto: Jiřelna Špy

Příloha č. 14: Dílo zimní pomoci (obrázek)

Příloha č. 15: Kampaň pro Německý Červený kříž (obrázek)

